

Ваш
шлях до
**Карты
Поляка**

**Your Roots®
in Poland**

2025

**Електронний
посібник для
підготовки до
співбесіди на
Карту Поляка**

Вітаємо Вас на нашому курсі!

Нам приємно, що ви тут з нами та прагнете отримати цю електронну книгу, створену в рамках курсу «Карта Поляка». Це свідчить про вже прийняте вами важливе рішення: не лише подати заяву на отримання Карти Поляка, а й глибше пізнати країну, з якою пов'язане походження вашої родини.

Наш курс створено для осіб, котрі бажають відчувати себе ближчими до Польщі, а також зрозуміти її історію, мову, традиції та цінності. Це не просто інструмент для підготовки до співбесіди з консулом. Курс «Карта Поляка» є запрошенням до відкриття для себе історій про Польщу: людей, звичаїв, свят та повсякденного життя, котрі формують ідентичність цієї країни.

Ця електронна книга допоможе вам систематизувати найважливішу інформацію з курсу, а також дозволить вам повертатися до неї в будь-який зручний для вас час й навчатися у своєму власному темпі. Вона створена не лише для збагачення знаннями, але й для натхнення та супроводу вас під час унікальній подорожі до кращого розуміння Польщі та ваших стосунків із нею.

Ми раді бути вашими провідниками у цій подорожі.

За курсом, який ви щойно почали вивчати, стоять три жінки, котрих об'єднала пристрасть до генеалогії, історії та допомоги іншим у відкритті свого польського походження. Ми — представники компанії Your Roots in Poland, яка вже понад десятиліття підтримує людей по всьому світу в процедурі отримання громадянства Польщі, Карти Поляка та збудуванні міцних стосунків із Польщею.

Кінга Урбанська — генеалог, історик та архівіст, сертифікований генеалог штату Нью-Йорк. Співзасновниця компанії «Your Roots in Poland» та генеалогічного товариства «Twoje korzenie w Polsce». Спеціалізується на історії Галичини, дослідженні спадщини та неметричних джерел інформації. Виступає на міжнародних конференціях, проводить майстер-класи в Польщі та за кордоном.

Кароліна Шлензак — генеалог, історик та архівіст, співзасновниця компанії «Your Roots in Poland» та генеалогічного товариства «Twoje korzenie w Polsce». З 2011 року керує компанією, проводить генеалогічні та спадкові дослідження, створює навчальні публікації та будує стосунки з клієнтами по всьому світу. У своїй роботі поєднує історичні знання з сучасними навчальними методами досліджень.

Хелена Кравченко-Ушенко — юрист, дослідниця та спеціалістка з легалізації перебування іноземців у Польщі. Українка польського походження з великим досвідом у галузі міграційного права Європейського Союзу, генеалогії та архівістики. Допомогає в процесах отримання Карти поляка, віз, дозволів на постійне місце проживання в Польщі та громадянства, а також досліджує генеалогічну документацію в архівах Східної Європи.

Кожна з нас внесла щось унікальне до курсу: знання, досвід, багато років практики та, найголовніше — свою емпатію. Ми дуже добре знаємо, що дослідження польського походження — це більше, ніж просто формальний процес. Це особиста історія, яка заслуговує на увагу та розуміння.

Дякуємо, що довірили цю справу нам. Для нас є честю бути частиною вашої подорожі.

Кінга, Кароліна, Хелена
Команда **Your Roots in Poland**

Про Карту Поляка

Поговорімо про Карту Поляка: що це за документ, хто може її отримати та які права вона надає її власникам.

Вступ

Карта Поляка — це унікальний документ, який дозволяє особам польського походження підтримувати тісні зв'язки з Польщею як у культурному, так і в національному контексті. Для багатьох це символ гордості за польську спадщину і свідоцтво приналежності до польського народу. Карта Поляка надає доступ до багатьох привілеїв: від спрощених імміграційних процедур, доступу до освіти та культури Польщі, до державної фінансової та консульської підтримки.

Завдяки Карті Поляка багато людей змогли розпочати нове життя: оселитися в Польщі, розвивати власну кар'єру, поглиблювати зв'язки з польською культурою та традиціями. Це також інструмент, що допомагає краще усвідомлювати своє походження та зберігати польську культурну спадщину за кордоном.

Більш того, Карта Поляка є відповіддю на потреби Полонії, особливо в країнах, де підтримка національних меншин може бути обмеженою. Для осіб з колишніх територій Східних Кресів (польська назва територій Західної України, Західної Білорусі, Литви, що колись входили до складу Польської Республіки) Карта Поляка відкриває шлях до відновлення зв'язку з батьківщиною своїх предків, а для Полонії в інших частинах світу — надає відчуття приналежності до глобальної спільноти поляків.

Юридична основа

Карта Поляка була введена в обіг відповідно до закону від 29 березня 2008 року. Вона має на меті зміцнення зв'язків з Полонією та посилення почуття національної приналежності серед осіб, які ідентифікують себе з польською культурою та традиціями.

Закон про Карту Поляка, на якому базується вся процедура, точно визначає, хто може подавати заяву на отримання цього документу та які права він надає власнику. Відповідно до положень закону, Карта Поляка є підтвердженням приналежності до польського народу для осіб, які не мають польського громадянства або права на постійне проживання в Польщі. Цей документ не є рівноцінним польському паспорту, але надає доступ до численних переваг.

Спочатку Карта Поляка була доступна лише для громадян колишніх республік СРСР. Однак вне-

сені до закону зміни від 2019 року розширили доступність цього документу для громадян усіх країн світу за умови виконання визначених вимог, що значно підвищило її популярність.

Закон визначає, зокрема:

- Хто може подавати заяву на Карту Поляка;
- Які права мають її власники;
- Які документи потрібно подати, а також саму процедуру.

Фрагмент закону (ст. 2, ч. 1):

«Карта Поляка надається особі, яка в письмовому зверненні до консула Польщі підтвердить приналежність до Польського народу, знає польську мову щонайменше на базовому рівні та демонструє свої зв'язки з польською культурою та традиціями.»

Фрагмент закону (ст. 3):

«Надання Карты Поляка не є рівнозначним ані до набуття польського громадянства, ані до отримання дозволу на постійне проживання на території Республіки Польща, але підтверджує приналежність до Польського народу.»

Критерії отримання Карты Поляка

Для отримання Карты Поляка особа, яка подає заяву, повинна:

- **Надати письмову заяву** до консула Польщі, підтверджуючи цим свою приналежність до Польського народу.
- **Володіти польською мовою** принаймні на базовому рівні та вважати її рідною.
- **Знати польську історію, культуру та традиції** та демонструвати свою польську національну ідентичність.
- **Підтвердити своє польське походження**, надавши документи, що посвідчують польську національність принаймні одного з батьків, дідусів та бабусь або двох прадідів чи прабабусь з обох ліній родини. Як альтернатива, підтвердження про активну підтримку діяльності від польської полонійної організації, яка популяризує польську культуру, протягом щонайменше трьох років, може слугувати підставою для отримання Карты Поляка.

Можливості, котрі надає Карта Поляка

Карта Поляка пропонує широкий спектр переваг, таких як:

- Право на отримання безкоштовної довгострокової національної візи, що дозволяє багаторазові в'їзди до Польщі.
- Можливість працевлаштування в Польщі без необхідності отримання додаткових дозволів.
- Безкоштовне навчання в державних університетах Польщі та можливість отримання стипендій.
- Знижка 37% на проїзд залізницею у Польщі та безкоштовний вхід до державних музеїв.
- Право доступу до державної служби охорони здоров'я в екстрених випадках.
- Надання фінансової допомоги протягом перших 9 місяців перебування в Польщі та можливість отримання дозволу на постійне місце проживання, а потім і польського громадянства.

Крім того, власники Карты Поляка можуть звертатися за консульською допомогою в ситуаціях загрози життю або особистій безпеці.

Популярність Карты Поляка

З моменту прийняття закону аж до 2019 року Карту Поляка найчастіше отримували громадяни України та Білорусі. Згідно зі статистичними даними, приблизно 91,4% усіх виданих Карт були надані мешканцям цих двох країн. Це пов'язано з історичними умовами — Польща мала міцні зв'язки з їх територіями, а місцева Полонія зберегла свою культурну ідентичність попри складні політичні обставини.

Варто підкреслити, що розширення доступності Карты Поляка для громадян інших країн збільшило інтерес до отримання документа серед Полонії у всьому світі, що свідчить про широкий міжнародний вплив цієї ініціативи.

Цитати з основного закону

Ст. 6, п. 1:

«Консул Республіки Польща розглядає заяву про надання Карты Поляка, враховуючи докази, що підтверджують польське походження заявника.»

Ст. 9, п. 2:

«Особа, котрій надано Карту Поляка, має право користуватися пільгами та правами, визначеними в окремих положеннях.»

Ст. 11:

«Рішення про надання Карти Поляка підлягає адміністративному контролю і може бути скасоване в разі виявлення порушень у процесі її надання.»

Підсумок

Карта Поляка — це документ, який виконує роль мосту, що з'єднує осіб польського походження, які живуть за межами країни, з їхньою батьківщиною — Польщею. Пам'ятайте, що Карта Поляка — це не лише документ, але і можливість відкрити шлях до нових перспектив, як особистих, так і професійних. Варто інвестувати свій час у навчання, адже знання польської спадщини та культури збагачує ваше життя у різних аспектах. З нашою допомогою ви станете представником польської культури у своєму середовищі, а отримання Карти Поляка стане першим кроком у нових можливостях. Запишіться на курс вже сьогодні та розпочніть свій шлях до пізнання Польщі й отримання Карти Поляка!

Додаткова правова інформація щодо Карти Поляка

Карта Поляка, як документ, що має велике значення для польської діаспори (Полонії) у всьому світі, регулюється кількома нормативно-правовими актами, включаючи основний закон та подальші поправки. Нижче наведено детальний опис положень та вказівки щодо того, де можна знайти повні тексти цих документів.

Основний закон про Карту Поляка

Основним актом, що регулює процедуру надання Карти Поляка та її можливості, є:

Закон від 7 вересня 2007 року про Карту Поляка

(підписаний 29 березня 2008 року, Державний вісник за 2007 рік, № 180, позиція 1280).

Зміни закону про Карту Поляка

Новелізація від 13 червня 2019 року (Держ. вісник за 2019 р. позиція 1095)

- Розширила можливість подання заяви про отримання Карти Поляка на осіб польського походження, котрі проживають у всіх країнах світу, а не лише в колишніх республіках СРСР.
- Ввела нові регуляції щодо процедури визнання польського походження на підставі документів.

Новелізація від 19 грудня 2022 року (Держ. вісник за 2023 р. позиція 45)

- Адаптувала положення щодо подання заяв у виняткових ситуаціях, таких як збройні конфлікти (зокрема через війну в Україні).

Виконавчі регламенти щодо закону

Регламент Міністра закордонних справ від 2 квітня 2008 року про зразок Карти Поляка (Держ. вісник за 2008 р. № 61, позиція 378)

- Визначає вигляд Карти Поляка, включаючи розміщення фотографії, імені, прізвища та інших даних.

Регламент Міністра внутрішніх справ та адміністрації від 10 січня 2020 року (Держ. вісник за 2020 р. позиція 55)

- Ввів спрощення процедури для осіб, що подають заяви в консульствах, та визначив детальні правила верифікації їх польського походження.

Тексти нормативно-правових актів можна знайти за такими джерелами:

- **Сеймова база правних актів:**

Всі закони та регламенти, що стосуються Карти Поляка, можна знайти в онлайн-системі нормативно-правових актів на сайті Сейму Республіки Польща: isap.sejm.gov.pl (станом на 31.12.2024).

- **Міністерство закордонних справ:**

На сайті МЗС у розділі, що стосується Карти Поляка, доступна детальна інформація, формуляри та новини: gov.pl/web/dyplomacja/karta-polaka (станом на 31.12.2024).

- **Монітор Польський:**

У Моніторі Польському публікуються матеріали, пов'язані зі змінами та регламентами, що стосуються цього документа: monitorpolski.gov.pl (станом на 31.12.2024).

Урок 1

Національні символи Польщі

Поговорімо про те, якими є національні символи Польщі, а також дізнаємося їхню історію.

Національними символами Польщі є:

- I. прапор
- II. герб
- III. державний гімн

Закон, що регулює юридичні норми, пов'язані з польськими національними символами, був ухвалений 31 січня 1980 року — **про герб, кольори та гімн Республіки Польща, а також про державні печатки** (початкова назва: «Закон про герб, кольори та гімн Польської Народної Республіки»).

I. Прапор Польщі

Прапор Польщі є важливим символом відродженої держави. Він складається з двох горизонтальних смуг: верхня смуга біла, а нижня червона. Офіційне затвердження прапора як національного символу відбулося 3 травня 1792 року, тобто в першу річницю ухвалення Конституції 3 травня 1791 року. З 2004 року 2 травня відзначається як День Прапора Республіки Польща, що підкреслює значення цього символу в національному житті країни. Варто додати, що з 1955 року два види прапорів у Польщі називаються «державним прапором». Окрім вказаного вище біло-червоного прапора, також використовується прапор з гербом Польщі на білому прямокутнику, який також зветься «державним прапором з гербом».

II. Герб (Годло)

Герб Республіки Польща зображає білого орла на червоному тлі, у золотій короні з кігтями та дзьобом, спрямованим праворуч. Образ орла бере свої початки в епоху правління Болеслава Хороброго. Офіційний герб Польщі почав використовуватися з 1295 року при королі Пржемислі II, який вперше розмістив коронованого орла як символ держави на зворотному боці своєї королівської печатки.

У період комуністичного правління герб Польщі був позбавлений корони, що сприймалося як символ втрати державного суверенітету. Орел повернув свою корону в 1989 році — за зразком 1927 року.

III. Гімн Польщі - Мазурек Домбровського

«Мазурек Домбровського» — це патріотична пісня, яка з 1927 року виконує роль державного гімну Республіки Польща. До «Мазурка», цю роль виконувала пісня «Богородиця» (ймовірно, створена на межі XII та XIII століть). Твір був написаний Юзефом Вибіцьким у 1797 році в Італії і спочатку виконувався як «Пісня Польських Легіонів» в Італії. Цей гімн виражає незламну волю до боротьби та патріотизм

поляків, мобілізуючи народ у важкі часи. Мелодія «Мазурка Домбровського» часто виконується під час важливих національних урочистостей, викликаючи емоції та зміцнюючи почуття єдності серед поляків.

Текст гімну:

*Ще Польща не загинула,
Коли ми живемо.
Те, що нам чужа сила відібрала,
Саблею заберемо.*

*Марш, марш Домбровський,
З італійської землі до Польщі.
Під твоїм зверхництвом
Об'єднаємось з народом.*

*Пройдемо Віслу, пройдемо Варту,
Будемо поляками.
Дав нам приклад Бонапарт,
Як нам перемагати.*

*Марш, марш Домбровський,
З італійської землі до Польщі.
Під твоїм зверхництвом
Об'єднаємось з народом.*

*Як Чернецький до Познані
Після шведського поневолення,
Для порятунку батьківщини
Повернемося через море.*

*Марш, марш Домбровський,
З італійської землі до Польщі.
Під твоїм зверхництвом
Об'єднаємось з народом.*

*Ось уже там батько до своєї Басі
Каже зі сльозами:
«Слухай тільки, мовляв, наші
Б'ють у барабани.»*

*Марш, марш Домбровський,
З італійської землі до Польщі.
Під твоїм зверхництвом
Об'єднаємось з народом.*

- Ви можете послухати «Мазурек Домбровського», натиснувши на запис, представлений на слайді 11 цього уроку.

Урок 2

Географія Польщі

Поговоримо про основи географії Польщі. Знайдемо Польщу на карті світу, визначимо її сусідів. Розглянемо найважливіші гірські хребти, ріки, озера та національні парки, які розташовані на території Польщі.

I. Локація та сусіди

Польща є країною Центральної Європи з загальною площею 322 575 км², котра займає дев'яте місце в Європі. Вона межує з кількома державами. Це надає їй важливого геополітичного значення в регіоні. Польща має сім сусідів:

- на заході — **Німеччина**. Німеччина є одним із найважливіших економічних партнерів Польщі, в рамках Європейського Союзу.
- на півдні — **Чехія** та **Словаччина**, які підтримують регіональну інтеграцію та співпрацю в секторі гірського туризму. Обидві країни є популярними туристичними напрямками для багатьох поляків.
- на сході — **Україна** та **Білорусь**, що має суттєве значення як в історичному, так і в політичному контексті.
- на півночі — **Литва** та **Росія** (Калінінградська область), що впливає на локальні політичні відносини, особливо в контексті розвитку морського транспорту і торгівлі в регіоні Балтійського моря.

II. Гори

Польща вирізняється різноманітним гірським ландшафтом, в якому домінують три основні гірські хребти: Карпати, Судети та Свентокшиські гори.

- **Карпати** – простягаються від польської Сілезії через Україну аж до Румунії. У Польщі знаходяться такі гірські групи, як Бескиди, Татри, Пеніни та Бещади. Найвища польська вершина - Риси - має висоту 2501 метра над рівнем моря і знаходиться на кордоні зі Словаччиною.
- **Судети** — розташовані в районі Нижньої Сілезії, неподалік від кордону з Чехією. Ці гори є популярною туристичною місцевістю, а їхня вершина – Сніжка (1603,3 м над рівнем моря) приваблює багатьох любителів піших прогулянок.
- **Свентокшиські гори** – з вершиною Лисиця (614 м над рівнем моря), славляться не лише мальовничими краєвидами, але й багатою історією. На Лисій Горі розташований монастир, а назва гір походить від

реліквії Святого Хреста, який зберігався там. Це місце має велике значення в релігійному контексті та є привабливим для туристів, які бажають поспілкуватися з природою.

III. Національні парки

У Польщі створено 23 національні парки, які відіграють ключову роль в охороні унікальних екосистем та біологічного різноманіття. Кожен парк має свої характерні риси та пам'ятки, що приваблюють туристів як з Польщі, так і з-за кордону.

- **Біловезький національний парк** - один з найстаріших парків у Польщі, створений у 1932 році. У 1977 році він був занесений до списку ЮНЕСКО як резерват біосфери та природний об'єкт світової спадщини. Однією з головних цікавинок парку є розведення зубрів, що символізують Пущу Біловезьку. У парку також можна познайомитися з недоторканими лісами та багатою флорою і фауною.
- **Татранський національний парк**, заснований у 1954 році, охоплює майже всі польські Татри та межує зі словацьким національним парком. Серед найважливіших атракцій можна виділити мальовниче озеро Морське Око та популярне місто Закопане, яке називають «зимовою столицею Польщі». Туристи можуть скористатися канатною дорогою на Каспрів Верх, звідки відкриваються дивовижні краєвиди. Популярною є також панорама Татр з Губалувки.
- **Бещадський національний парк**, заснований у 1973 році, розташований в околицях Жешува, а саме в районі, де проживають лемки. Парк вирізняється характерними полонинами, що покривають вершини Бещад. Це ідеальне місце для любителів піших прогулянок і для тих, хто хоче насолодитися дикою природою та захопливими пейзажами.

IV. Ріки

Польща також має багату водну мережу річок, а найважливішою з них є **Вісла**, яка водночас є найдовшою польською рікою і має довжину 1047 км. Вона протікає через багато стратегіч-

но важливих міст, серед яких Краків, Сандомир, Варшава та Торунь.

Іншою важливою рікою є Варта, що протікає через Познань, і Буг, що є природним кордоном з Білоруссю. Одер частково формує кордон Польщі з Німеччиною, тому Польщу часто називають територією між Одером та Бугом.

V. Озера

На північному сході Польщі знаходиться регіон Вармії та Мазур, відомий також як «країна тисячі озер». Серед найважливіших варто відзначити озеро Снярдви, яке є найбільшим в Польщі та має площу 114 км², а також Мамри з площею 104 км², та Ханьча, яке є найглибшим озером, що досягає глибини 108 метрів. Найдовше озеро в Польщі — це Єзьорак. Його довжина становить 27,5 км. Одним з найвідоміших озер у Польщі є згадане вище Морське Око, розташоване у Високих Татрах, в долині Риб'ячого потоку.

Урок 3

Адміністративний поділ Польщі

Поговоримо про те, як виглядає адміністративний поділ Польщі та розглянемо воєводства та їх столиці. Також представимо та охарактеризуємо історико-географічні країни, після чого перерахуємо й опишемо основні торгові порти країни.

I. Воєводства

- Повіти

- Гміни

Польща поділена на 16 воєводств, у складі яких 314 повітів та близько 2500 гмін. Саме така система адміністративного поділу має на меті ефективне управління та організацію суспільного й економічного життя в країні.

Воєводство є адміністративною одиницею, на чолі якого стоїть воєвода. Кожне воєводство має своє головне місто, що зветься столицею воєводства і виконує роль центрального адміністративного осередку.

Повіти є меншими одиницями адміністративного поділу, якими керує повітовий староста. Вони можуть охоплювати як міські, так і сільські території.

Гміни — це основні одиниці територіального самоврядування, які поділяються на три типи. До них належать:

- **Міська гміна** – охоплює міські території, де чисельність населення становить 1 мільйон мешканців або більше. Очолюється президентом міста, який відповідає за місцеву політику та розвиток міських територій.
- **Сільсько-міська гміна** – поєднує елементи як міських, так і сільських територій. Вона складається з містечка та прилеглих сіл, а її владу очолює бурмістр, який управляє справами обох типів територій.
- **Сільська гміна** – зосереджена на сільських територіях. На чолі гміни стоїть вуйт, який займається місцевими питаннями та потребами мешканців.

II. Столиці воєводств:

варто запам'ятати, де на карті знаходяться воєводства та їх столиці:

Мазовецьке – Варшава

Вармінсько-Мазурське – Ольштин

Поморське – Гданськ

Західнопоморське – Щецин

Куявсько-Поморське – Бидґошч, Торунь

Підляське – Білосток

Підкарпатське – Жешув

Свентокшиське – Кельце
Лодзьке – Лодзь
Люблінське – Люблін
Любуське – Гожув Велькопольський,
Зелена Гура
Велкопольське – Познань
Малопольське – Краків
Опольське – Ополе
Дольношльонське – Вроцлав
Шльонське – Катовіце

III. Історико-географічні регіони Польщі

Польща є країною, багатою на різноманітні історико-географічні регіони, кожен з яких має унікальні риси та культуру:

Великопольща — це регіон, в якому знаходиться Гнезно, котре вважають першою столицею Польщі. Саме звідси походить коріння польської державності та традицій.

Малопольща, зі столицею в Кракові, є регіоном з багатою історією, численними відомими пам'ятками, серед яких замок на пагорбі Вавель, а також мальовничі пейзажі поряд. Краків, колишня столиця Польщі, залишається одним з найважливіших центрів науки, туризму та культури в країні.

Поможе ділиться на Поможе Гданське та Поможе Західне. Обидва ці регіони славляться прекрасними пляжами, розвиненими портами та багатою історією, пов'язаною з традиціями морської торгівлі. Гданськ, як одне з основних міст Поможа Гданського, відіграє важливу роль у культурі та туризмі регіону, а разом з Гдинею та Сопотом вони утворюють Тримісто.

Вармія та Мазури — регіони, відомі незвичайними озерами та мальовничими й дикими пейзажами. Ольштин, який є головним містом цього регіону, є популярним місцем до відпочинку, що приваблює туристів, шукаючих спокою та близькості до природи.

Підляшся, з Білостоком на чолі, виділяється багатою культурною та природною різноманітністю. Цей регіон славиться прекрасними лісами та своєю традиційністю, приваблюючи любителів природи та фольклору.

Любельщина, зі столицею в Любліні, є цінним академічним і культурним осередком, де збереглася історична архітектура та бага-

ті традиції. Саме тут знаходиться Розточчя — незвичайний регіон з унікальними природними, культурними та історичними ресурсами.

Сілезія (Шльонск) поділяється на Верхню Сілезію з Катовіцями, як столицею, та Нижню Сілезію, з головним осередком у Вроцлаві. Катовіце — важливий промисловий та культурний центр, тоді як Вроцлав приваблює туристів своєю історією та архітектурою.

Мазовше, з Варшавою на чолі, є регіоном ключового політичного та економічного значення. Варшава, як столиця Польщі, є адміністративним та культурним центром, приваблюючи відвідувачів з різних частин країни та світу.

IV. Балтійське море та його польські порти

Північний кордон Польщі омивається Балтійським морем, що надає їй стратегічного значення в області торгівлі та морського транспорту. Уздовж польського узбережжя розташовані ключові морські торгові порти. Нижче наведена їх характеристика:

Гданськ є ключовим портовим містом на польському узбережжі Балтійського моря і найбільшим морським портом у Польщі, а також одним із найважливіших у регіоні Балтії. Він обслуговує перевезення насипних вантажів, контейнерів та енергетичних сировин, таких як нафта. У період розділення країни цей регіон перебував під пруським контролем, що вплинуло на його розвиток і характер. Саме тут, 1 вересня 1939 року, розпочалася Друга світова війна, а одним із символів цієї події стала оборона півострова Вестерплатте.

У серпні 1980 року в Гданську на «Гданській судноверфі» виник рух «Солідарність», який відіграв ключову роль у боротьбі за свободу та демократію в Польщі. Дії цього руху також мали вирішальний вплив на падіння комунізму в Центральній Європі.

Щецин, що розташований на західному узбережжі Польщі, є важливим морським портом, який забезпечує безпосередній зв'язок з Балтійським морем через Щецинську затоку. Це місто відіграє значну роль для польської морської логістики та має ключовий вплив на місцеву та загальнодержавну економіку.

Порт у **Колобжезі** обслуговує як товарні, так і пасажирські перевезення, що робить його одним з найважливіших економічних центрів у західній частині польського узбережжя. Завдяки розвинутій інфраструктурі порт у Колобжезі підтримує міжнародну торгівлю, особливо з країнами Скандинавії та Німеччиною.

Свіноуйшьче є одним із найбільших торгових портів у Польщі, відіграючи ключову роль у транспортуванні енергетичних речовин, таких як вугілля та зріджений природний газ (LNG). Порт адаптовано для обслуговування великих океанських суден, що має важливу роль в логістиці поромного сполучення, з'єднуючи Польщу з країнами Скандинавії, зокрема з Данією та Швецією.

Урок 4

Польські легенди

Під час цього уроку ви познайомитеся з найважливішими легендами у польській культурі, які є інструментом формування та зміцнення польської національної ідентичності та створені для передачі універсальних цінностей у привабливій та доступній формі.

I. Легенда про Леха, Чеха і Руса

Легенда свідчить, що **троє братів: Лех, Чех і Рус** мандрували світом, шукаючи відповідне місце для заснування поселення. Одного дня вони помітили пагорб зі старим, розлогим дубом, на якому **гніздився орел**. Лех вирішив заснувати в цьому місці поселення, яке назвав **Гнезно**. Його брати, Чех і Рус, вирушили далі, щоб знайти свої домівки. Чех пішов на південь, а Рус — на схід.

II. Легенда про Лайконіка

Легенда про Лайконіка пов'язана з **татарським набігом** на Краків у XIII столітті. За переказами, під час одного з таких походів татари розбили табори під містом, плануючи атаку. Жителі Звіринця, заставши загарбників зненацька, напали на них уночі, переодягнувшись в їхній же одяг. Їм вдалося відбити ворога, захопити їх табір і запобігти нападу. Після перемоги один з оборонців, одягнений у татарські шати, тріумфально увійшов до Кракова, викликавши радість і сміх жителів.

На пам'ять про цю подію щороку відбувається **похід Лайконіка** — вершник на коні в татарському вбранні проходить вулицями Кракова, приносячи щастя та радість мешканцям. Лайконік, відомий також як **Звіринецький вершник**, є одним із головних **символів Кракова**.

III. Легенда про короля Попеля

У цій легенді ми дізнаємося, що колись давно в Крушвиці панував злий король Попель, чії жорстокі вчинки підтримувала його підступна дружина Герда. Рада старійшин намагалася його зупинити, однак конфлікт загострювався. Вони погрожували Попелю усуненням з трону. Попель та Герда змовилися: вирішили вбити членів ради, підсунувши їм отруту.

Після жорстокого вбивства, над Крушвицею розгорілася шалена буря, і все місто заповнили миші. Тікаючи до вежі на острові, Попель і Герда опинилися в самому центрі вторгнення. Миші з'їли короля та його дружину, залишила-ся лише королівська корона.

IV. Легенда про Вавельського Дракона

Вавельський Дракон був чудовиськом, яке мешкало в печері під Вавельським пагорбом. Протягом багатьох років він тероризував мешканців міста Крака, аж поки цю проблему вирішив чоботар Скуба. Щоб перемогти дракона, Скуба напхав барана сіркою і виставив його перед печерою чудовиська.

Голодний і жадібний до здобичі, дракон проковтнув барана, але незабаром відчув жахливий біль у горлі та спрагу. Він випив стільки води з Вісли, що врешті-решт луснув, після чого місто було врятовано. Крак, на знак подяки за героїчний вчинок, віддав свою дочку Ванду за дружину Скубі. В інших версіях легенди чоботаря звали Дратевка.

V. Легенда про Пяста Колдзея

Давно в Крушвиці панував злий король Попель.

У сусідньому селі жив скромний колісник, на ім'я Пяст, який щодня виготовляв дерев'яні колеса для возів, щоб прогодувати свою родину. Його найстаршому сину майже виповнилося сім років. Незабаром мали відбутися його пострижини (ритуальне обрізання волосся хлопчику).

На цю особливу святкову подію Пяст вирішив запросити багатьох гостей, у тому числі двох незнайомих мандрівників. Коли настав час пострижин, один з гостей підійшов до сина Пяста та охрестив його, давши ім'я Земовит (або Шемовіт).

Поки Пяст приймав гостей, то з тривогою думав про свої скромні запаси їжі. Перевіривши комору, його дружина виявила, що їжа не лише не зменшується, а навіть прибуває. Здивовані ситуацією, вони продовжували святкувати цей незвичайний день.

Наступного дня в Крушвиці почала поширюватися чутка, що мешканці хочуть обрати нового правителя. На подив усім, бідний Пяст Колісник був обраний правителем Крушвиці, що поклало початок нової епохи в історії міста.

Урок 5

Польські столиці та найважливіші пам'ятки культури

Ми презентуємо вам польські столиці — як історичні, так і сучасну, а також найважливіші (вибрані) пам'ятки культури та об'єкти в Польщі, котрі знаходяться у списку світових пам'яток ЮНЕСКО.

I. Гнезно

Гнезно було першою столицею Польщі, виконуючи цю роль в період з приблизно 966 до 1041 року. Це місто відіграло ключову роль в історії Польщі. За легендою назва цього міста походить від слова «гніздо» та «гніздитися» і пов'язана з вона легендою про появу польської держави. Саме там, відповідно до давніх сказань, оселився засновник держави — Лех. Перше поселення він заснував на пагорбі, де росли старі дуби, а на одному з них гніздився орел, який також став символом Польщі.

Першим історичним правителем (не королем!) Польщі був Мешко I, який у 966 році прийняв хрещення, що мало фундаментальне значення для інтеграції Польщі з християнською Європою. Його дружиною стала Добрава — дочка короля Чехії, що також зміцнило його владу. У Гнезно знаходиться кафедральний собор, котрий є важливим елементом історичного та релігійного спадку цього міста.

У 1000 році в Гнезно відбувся Гнезненський з'їзд за участю сина Мешка та Добрави — Болеслава I Хороброго, який сприяв утворенню архієпископства та метрополії в Гнезно.

У 1025 році у соборі відбулася коронація Болеслава I Хороброго на першого короля Польщі, що додатково підкреслило роль Гнезна як осередку влади в країні. На жаль, у 1038 році місто було зруйновано внаслідок пожежі, що призвело до перенесення столиці до Кракова у 1041 році, але Гнезно залишилося важливим символом польської ідентичності.

II. Краків

Краків став другою столицею Польщі, фактично виконуючи цю роль з 1041 року аж до перенесення королівського двору в 1596 році до Варшави, а офіційно — до 1795 року. Важливим символом Кракова є Вавельський Дракон.

Краків офіційно отримав міщанське право в 1257 році. У часи середньовіччя багато міст Польщі (включаючи Краків) були засновані на німецькому праві (також званому магдебурзьким правом), яке регулювало спосіб організації простору та життя міста. Ці правила впроваджували сучасні рішення містобудування, а центральним пунктом був Ринок з ратушею та торговою площею.

Це місто пов'язане з багатьма королівськими династіями, такими як Пясти та Ягеллони, аж до часів вільних виборів. Краків був де-факто столицею польських королів протягом століть та став політичним, культурним і релігійним центром Польщі.

Одним з найбільш відомих символів міста є Лайконік — традиційна постать, яка часто з'являється під час місцевих фестивалів.

На відміну від багатьох інших міст, Краків вцілів під час Другої світової війни, що дозволило зберегти його архітектурну та історичну спадщину. Серед найважливіших пам'яток можна виділити, зокрема:

- **Королівський замок на Вавельському пагорбі** — символ польської монархії та центральної влади.
- **Краківська площа Ринок** — найбільша та одна з найкрасивіших площ в Європі, розташована в серці Старого міста, внесена до списку ЮНЕСКО в 1978 році.
- **Сукенниці** — будівля епохи Ренесансу, відома торгівлею місцевими ремісничими виробами.
- **Ягеллонський університет** — найстаріший навчальний заклад у Польщі, заснований у 1364 році, відомий своїм важливим внеском у розвиток науки та культури.

III. Варшава — сучасна столиця Польщі

Варшава стала головною резиденцією двору за часів короля Сигізмунда III зі шведської династії Вазів. Перенесення королівського двору з Кракова до Варшави відбулося в березні 1596 року.

Сигізмунд також повинен був стати королем Швеції, і для виконання своїх обов'язків йому потрібна була нова резиденція, розташована в північній частині країни. Додатковим аргументом для перенесення стала пожежа у резиденції монарха на Вавелі в 1595 році. Варшава стала третьою столицею Польщі. Хоча перенесення столиці до Варшави не було формально підтверджено жодним правовим актом, але з часом цей факт став загальноприйнятим.

Центр Варшави зосереджений в межах Старого міста, де Ринок є серцем історичної його частини. Старувка у Варшаві, як мешканці неформально її називають, була майже повністю знищена під час Другої світової війни, а зокрема під час Варшавського повстання (1944).

Однак після війни вона була ретельно відбудована. Основні роботи закінчилися у 1955 році, відновивши Королівський замок як символ відродження столиці.

Гербом Варшави є зображення Русалки з короною, а місто також виконує роль резиденції ключових державних інституцій, таких як Сейм, Сенат, Уряд і Канцелярія Президента Республіки Польща.

Найбільший варшавський аеропорт носить ім'я Фридерика Шопена і є важливим транспортним вузлом для національних та міжнародних сполучень. Варшава, з багатою історією та динамічним розвитком, сьогодні поєднує минуле з сучасністю, ставши серцем сучасної Польщі.

IV. Вибрані місця в Польщі, внесені до Списку світової спадщини ЮНЕСКО:

- **Замок тевтонських хрестоносців у Мальборку** — одна з найважливіших середньовічних споруд у Польщі. Це чудовий приклад готичної архітектури та колишня резиденція великого магістра тевтонського ордена. Замок у Мальборку є найбільшою цегляною будівлею у світі. Він свідчить про владу тевтонського ордена та історичне значення цього регіону.
- **Вавель** — ще одна ключова пам'ятка середньовіччя, розташована в Кракові. Вавельський замок був резиденцією польських королів і центром політичного та культурного життя в країні. На Вавелі знаходяться крипти, в яких поховані 17 королів Польщі, а також Стефан Баторі та Ян III Собеський. У Вавельських криптах також поховані відомі герої Польщі, такі як Тадеуш Костюшко та Юзеф Понятовський, а також поет Адам Міцкевич. У 2016 році там були поховані колишній президент Польщі Лех Качинський разом із дружиною Марією.
- **Історичний центр - Старе місто Варшави** - було майже повністю знищене під час Другої світової війни, а потім ретельно відновлене у післявоєнні роки на основі збережених планів, малюнків і фотографій. Це унікальний приклад історичної реконструкції світового масштабу, яка повернула

колишню славу Ринку Старого Міста, собору Святого Яна та Королівському замку. Прогулюючись вуличками Старого міста, можна милуватися гармонійним поєднанням історії з майстерністю відтворення історичної забудови. У 1980 році Старе місто було офіційно визнане світовим спадком людства.

- **Історичний центр - Старе місто Кракова** — історичне серце столиці Малопольщі, планування якого збереглося майже незмінним з часів середньовіччя. Центральним пунктом Старого міста є Головний Ринок — найбільша площа в Європі, оточена історичними будівлями, Сукенницями (суконними рядами) та Маріацьким Костелом, відомим своїм вівтарем Віта Ствоша. Старе місто оточене парком, зеленими Плантами, які виникли на місці давніх міських стін. Це місце, де історія переплітається з повсякденним життям міста, втілюючи польську культуру та традиції. У 1978 році Старе місто в Кракові стало одним з перших об'єктів, внесених до списку ЮНЕСКО.

- **Біловежська пуца з Біловежським національним парком** — один з останніх і найбільших збережених фрагментів низинних пралісів у Європі. Парк охороняє багату екосистему, яка є домом для багатьох рідкісних видів рослин і тварин, включаючи зубра — найбільшого наземного ссавця Європи, що є символом пуці. Біловежський національний парк вирізняється різноманіттям місцеперебування та незвичайним багатством природи, а також унікальними явищами, які відбуваються без втручання людини. Біловежська пуца, що простягається на території Польщі та Білорусі, була внесена до списку ЮНЕСКО в 1979 році, як підтвердження незайманої природної спадщини.

- **Соляна копальня у Величці** — одне з найстаріших чинних гірничих підприємств у світі, з історією, що сягає XIII століття. Копальня складається з підземних коридорів, камер та каплиць, включаючи знамениту Каплицю святої Кінги, прикрашену скульптурами та люстрами, виготовленими з солі. Величка є не лише свідченням розвитку гірничої техніки, а й місцем, де мистецтво поєднується з історією. Відвідувачі можуть милуватися унікальними виробами та підземними озерами, які приваблюють туристів з усього світу. Копальня була внесена до списку ЮНЕСКО в 1978 році як пам'ятка польської технічної та культурної спадщини.

- **Місце пам'яті та музей Освенцим-Біркенау. Колишній німецький нацистський концентраційний табір екстермінації** є одним із найважливіших свідчень трагедії Другої світової війни. Табір заснований нацистами у 1940 році в Освенцимі, став символом Голокосту та геноциду. На території Освенцим-Біркенау загинули понад 1,1 мільйона осіб, головним чином євреїв, але також поляків, ромів і представників інших народів. Нині музей, заснований у 1947 році, увічнює пам'ять жертв, документує історію табору та розповідає про загрози, які породжує ненависть та нетерпимість. Це місце було внесене до Списку світової спадщини ЮНЕСКО в 1979 році як заповіт для майбутніх поколінь і символ заклику до миру.

Хрещення Польщі – початок державності

У 966 році Мешко I прийняв хрещення в західному обряді, що вважається символічною подією, яка поклала початок польській державності. Приблизною датою Хрещення Польщі вважається Велика Субота 14 квітня 966 року. Це рішення не було випадковим. Стало воно як політичною стратегією, так і релігійним актом. Завдяки шлюбу з чеською принцесою Добравою, Мешко приєднав свою державу до латинської культури, що дозволило налагодити контакти із Західною Європою та забезпечило захист Польщі від експансії язичницьких сусідів, а також примусової християнізації з боку Німецької імперії.

Хрещення Польщі також означало прийняття католицизму як офіційної державної релігії. Цей крок істотно вплинув не тільки на релігію, а й мав політичні та соціальні наслідки. Польща стала частиною християнської Європи, що сприяло розвитку культури, науки та державного управління за європейськими зразками.

Мешко I – перший підтверджений джерелами правитель Польщі (приблизно 922–992 роки)

Мешко I, який народився приблизно в 922 році, був першим правителем Польщі, чиє існування підтверджено в історичних джерелах. Він був сином Земомисла і представником династії Пястів. Хоча Мешко і не був королем та вдалося йому створити основи польської державності, об'єднавши землі західнослов'янських племен під одним правлінням. Історичні джерела, такі як хроніка Тітмара, описують Мешка як вмілого політика і стратега, котрий вдало балансував між потужними сусідами – німецькою імперією та язичницькими племенами.

Прийняття хрещення було ключовим кроком у формуванні Польської держави. Завдяки цьому Мешко зміг отримати підтримку Папи Римського та імператора, що зміцнило його позицію на міжнародній арені. Гнезно, яке Мешко зробив своєю столицею, стало релігійним і політичним центром новоствореної держави.

Мешко помер 25 травня 992 року, залишивши Польщу як добре впорядковану та стабільну країну.

Урок 6

Зародження польської державності

У цій частині електронного посібника ми розширимо ваші знання про зародження польської держави. Обговоримо ключові постаті, події та символи, які визначили початки польської державності. Зосередимося на Мешку I - першому підтвердженому джерелами правителю Польщі, на хрещенні Польщі в 966 році, Гнезненському з'їзді в 1000 році, а також на ролі королівських династій і польських коронаційних національних символів.

Гнезненський з'їзд – Святий Войцех – Апостол слов'ян і покровитель Польщі

Святий Войцех – одна з найважливіших постатей в історії раннього християнства на польських землях. Його місіонерська діяльність, мученицька смерть і канонізація сприяли укріпленню християнства в Польщі та зміцненню її позиції на міжнародній арені. Святий Войцех, відомий також як Адальберт, вважається одним з основних покровителів Польщі.

Життя та діяльність святого Войцеха

Войцех народився близько 956 року в Лібіцах, на території сучасної Чехії, у впливовій родині Славнікевичів. З молодих років виявляв прихильність до релігії та науки. Навчався в Магдебурзі під наглядом архієпископа Адальберта, від якого прийняв своє друге ім'я. Після завершення освіти став єпископом Праги в 982 році.

Його діяльність у Чехії зустріла значний опір з боку місцевої аристократії, яка виступала проти його релігійних реформ і прагнення до християнізації суспільства. Зрештою, засмучений конфліктами, Войцех залишив Прагу і вирушив до Риму, де вступив до ордену бенедиктинців на Авентині.

Місія в Польщі

У 996 році, на запрошення Болеслава I Хороброго, Войцех прибув до Польщі. Його метою була християнізація язичницьких племен, які мешкали на північному сході, а особливо прусів. Це була надзвичайно складна і небезпечна місія, оскільки пруси вважали християнство чужою та ворожою релігією.

У 997 році Войцех вирушив до прусів у супроводі кількох побратимів. Він проповідував Євангеліє, намагаючись повернути місцеві племена в християнство. Однак місія закінчилася трагічно.

Мученицька смерть

Святий Войцех загинув мученицькою смертю 23 квітня 997 року. За свідченням хронікера Брунона з Кверфурта, під час відправлення святої меси Войцех був оточений язичницькими прусами, які вважали його діяльність порушенням своїх вірувань та звичаїв.

Він був захоплений і жорстоко вбитий: йому проткнули серце списом, а тіло відокремили від голови. Войцех помер біля нинішнього села Святий Гай на території Вармінсько-Мазурського воєводства. Його мученицька смерть швидко знайшла відгук у християнській Європі. Болеслав I Хоробрий, який цінував Войцеха за його відданість християнству, викупив його тіло у прусів за стільки золота, скільки воно вважалося цінним. Потім він доставив рештки тіла Войцеха до Гнезна, де вони були поховані в кафедральному соборі.

Канонізація та значення постаті святого Войцеха

Невдовзі після смерті Войцеха, зворушений історією його мученицької смерті німецький імператор Оттон III направив листа до папи Сильвестра II з проханням про його канонізацію. Войцех був оголошений святим ще до 999 року, що зробило його одним з перших святих в історії католицького костелу.

Культ Войцеха швидко поширився, а день його пам'яті приходить на 23 квітня. Реліквії святого Войцеха стали об'єктом паломництва і символом християнської ідентичності Польщі.

Гнезненський з'їзд

У 1000 році німецький імператор Оттон III здійснив паломництво до гробу святого Войцеха в Гнезні, де зустрівся з Болеславом I Хоробрим. Під час з'їзду імператор оголосив про створення Гнезненської метрополії, що відіграло важливу роль у розвитку польського костелу та держави. Покидаючи Польщу, Оттон III забрав із собою реліквію – руку святого Войцеха, котра стала символом зв'язку між Польщею та імперією.

Спадщина святого Войцеха

Святий Войцех назавжди залишився в історії Польщі як символ віри, мужності та самопожертви. Його мученицька смерть сприяла зміцненню християнства на польських землях і підвищила престиж Польщі на міжнародній арені. Сьогодні реліквії святого Войцеха зберігаються в Архікафедральному Гнезненському соборі, де їх оберігають як національний скарб. Святий Войцех є також покровителем Гнезна, Польщі та Чехії, одним із головних покровителів Європи.

Болеслав Хоробрий – перший король Польщі

Болеслав I Хоробрий (967–1025), син Мешка I та Добрави, був першим королем Польщі та одним із найважливіших правителів раннього середньовіччя. Його правління, що тривало з 992 до 1025 року, відзначалося періодом інтенсивної територіальної експансії, будівництвом державних структур і зміцненням позицій Польщі на міжнародній арені.

Після смерті батька Болеслав взяв владу у свої руки, усунувши політичних супротивників, в тому числі свою мачуху Оду та її синів, що продемонструвало його рішучість і політичну зрілість. У дусі свого батька, він продовжував християнізацію польських земель та розвивав державне адміністрування. Однак, на відміну від Мешка I, Болеслав мав значно амбіційніші плани, прагнучи до незалежності Польщі від зовнішніх впливів і створення сильного королівства.

Однією з ключових подій його правління був Гнезненський з'їзд у 1000 році, коли імператор Оттон III, відбуваючи паломництво до могили святого Войцеха, визнав Болеслава як рівноправного партнера та володаря. Ця зустріч мала величезне значення для зміцнення міжнародної позиції Польщі. Створення Гнезненської метрополії дозволило польській церкві позбутися залежності від німецьких архієпископств, а передача Оттоном інсигній (символів влади), зокрема списа святого Маврикія, стала символом престижу Болеслава.

Правління Хороброго було періодом інтенсивних війн. Він вів тривалі бої проти німців, які завершилися миром у Будишині 1018 року, що забезпечило приєднання до Польщі території Лужиць та Мільська. У тому ж році Болеслав здійснив успішний похід на Київ, підтримуючи князя Святополка в боротьбі за трон. Після захоплення міста він включив до Польщі Червінські міста, що значно розширило східні кордони країни. Легенда свідчить, що під час цього походу, він вдарив мечем по Золотим воротам Києва, що символізувало його триумф.

Болеслав Хоробрий також прославився як будівничий держави. Він дбав про розвиток адміністрації, підтримував християнізацію та заснував церкви, що сприяло консолідації королівської влади. Його політика була спрямована на зміцнення внутрішніх структур держави та забезпечення її стабільності.

У 1025 році, незадовго до своєї смерті, Болеслав був коронований на короля Польщі. Коронування стало кульмінацією його досягнень і символом незалежності Польщі. Болеслав помер 17 червня того ж року, залишивши після себе сильну та добре впорядковану державу. Його постать сьогодні викликає захоплення як символ сили та амбіцій. Він був не лише видатним воїном, а й мудрим володарем, який вмів поєднувати політику, релігію та культуру в побудові стійких основ польської державності.

Королівські династії Польщі

Польщею керували правителі сімох династій, кожна з яких мала суттєвий вплив на історію держави:

- **Династія Пястів** – від Болеслава Хороброго (1025) до Казимира Великого (1370). Пясти створили основи польської державності.
- **Династія Ягеллонів** – правила Польщею з 1386 до 1572 року, створивши міцний союз з Литвою та здобуваючи великі успіхи в міжнародній політиці.
- **Інші династії** – Андегавени, Вази, Веттини та Валези, які привели Польщу до епохи вільних виборів і боротьби з сусідніми державами.

Польські коронаційні інсигнії (символи влади)

Коронаційні інсигнії були символами королівської влади у Польщі. Ці символи використовувалися під час коронацій правителів, які зазвичай відбувалися в Кафедральному соборі на Вавелі в Кракові. До складу цих інсигній входили, зокрема:

- **Корона Хороброго** – символ королівської гідності, яка, за традицією, була виготовлена для коронації Болеслава I Хороброго;
- **Щербець** – це коронаційний меч правителів Польщі;
- **Берло** – символізує владу і силу монарха;
- **Королівське яблуко** – символізує владу над державою та її людьми.

Польські коронаційні інсигнії були не тільки символами королівської влади, але й свідченням незалежності та суверенності держави. Їхня історія нерозривно пов'язана з буремною історією Польщі, яка багаторазово втрачала свою незалежність, але завжди її відновлювала. Після третього поділу Польщі в 1795 році більшість цих символів були вивезені до Пруссії. У 1811 році, за наказом прусського короля Фрідріха Вільгельма III, корона, берло та яблуко були перетоплені на золоті монети. Тоді було визнано, що Польща як держава перестала існувати, а її коронаційні інсигнії втратили своє значення.

Щербець — єдиний коронаційний символ влади, що зберігся до сьогодні та не був знищений. Він перебував у різних установах і у руках приватних осіб, поки, нарешті, не повернувся до Польщі. Нині є одним із найцінніших історичних артефактів Польщі. Цей меч використовувався під час коронацій правителів Польщі, починаючи з Владислава I Локетка (1320) і закінчуючи останньою коронацією Станіслава Августа Понятовського у 1764 році.

Щербець — це розкішно прикрашений меч, який наповнений християнською символікою. На лезі меча розміщені написи латинською мовою, які звертаються до Божої влади та королівської справедливості. На державці зображені пасхальні символи та християнські рельєфи, що підкреслює святковий характер королівської влади.

Легенда стверджує, що меч був вищерблений Болеславом I Хоробрим під час удару по Золотим воротам Києва в поході на Русь у 1018

році. Хоча ця легенда не має підтвердження в історичних джерелах, вона є пов'язаною з мечем, надаючи йому додаткового значення в польській національній традиції.

Під час поділів Польщі Щербець не спіткала доля інших коронаційних інсигній. Він був схований і пережив роки неволі. У XIX столітті Щербець перебував у руках приватних колекціонерів. Під час Другої світової війни його вивезли німці, але після війни його повернули до Польщі.

Сьогодні Щербець знаходиться в Коронаційній скарбниці на Вавелі в Кракові, як частина експозиції Королівського замку. Зберігання Щербця на Вавелі має особливе символічне значення. Замок Вавель, як колишня королівська резиденція та місце коронацій польських монархів, є найважливішим місцем національної пам'яті.

Щербець, як унікальна пам'ятка та символ польської державності, користується особливою охороною та консерваційною опікою. Його присутність на Вавелі нагадує про багатий історичний спадок Польщі та традицію королівської влади, яка протягом століть об'єднувала країну.

Підсумок

Початки польської держави — це період, коли формувалися основи польської національної, релігійної та політичної ідентичності. Прийняття хрещення у 966 році Мешком I та його стратегічні дії створили базу для держави, яка розвивалася протягом наступних століть, здобуваючи все більше значення в Європі.

Знання історії виникнення польської держави — це не лише захоплива подорож у минуле, але й важлива частина підготовки до бесіди з консулом. Завдяки цим знанням ми можемо краще зрозуміти, звідки бере початок наша культура і які цінності формували нашу національну ідентичність. **Заохочуємо вас до вивчення історії Польщі, яка є невід'ємною частиною нашої культури та традицій. Наш курс допоможе вам структуровано та доступно опанувати ці знання.**

Мешко I – творець польської держави

Першим історично підтвердженим правителем Польщі був Мешко I, який вступив на престол близько 960 року. Він був правителем племені полян, що мешкали на території Великопольщі. За свого правління Мешко вжив багатьох заходів щодо об'єднання слов'янських племен під однією владою.

Найважливішим моментом його правління, було прийняття християнства у 966 році. Ця подія мала велике політичне та культурне значення, а саме забезпечила Польщі місце в християнській Європі, зменшила ризик німецької інтервенції під прикриттям християнізації та дозволила налагодити тісніші відносини з Німецькою імперією.

Мешко також прагнув до територіальної експансії. Він приєднав Сілезію, Малопольщу та Помор'я Гданське, заклавши основи майбутнього Королівства Польського.

Болеслав I Хоробрий: Перший король Польщі

Зовнішня політика та війни

Син Мешка I, Болеслав Хоробрий, продовжив справу батька. Він був амбітним та сильним правителем, який розширив територію Польщі та значно підвищив її статус в Європі. Важливою подією стала організація Гнєзненського з'їзду в 1000 році, під час якого німецький імператор Оттон III визнав незалежність Польщі та її місце у складі християнської Європи.

Війни, які вів Болеслав, особливо з Німеччиною та Київською Руссю, були частиною його стратегії зміцнення влади. Хоча ці конфлікти приносили як успіхи, так і втрати, Болеслав зміг утримати позицію Польщі в ролі важливого гравця в регіоні.

Коронація на першого короля Польщі

У 1025 році Болеслав був коронований на першого короля Польщі. Це стало символічною подією, яка підтвердила суверенність польської держави та її рівність з іншими королівствами християнської Європи.

Урок 7

Династія Пястів – Основи польської державності

У цьому розділі ми познайомимося з історією династії Пястів, котра була першою королівською династією на території Польщі, а її початки пов'язані з легендарною особою Пяста Колісника. Представники династії правили з приблизно 960 року, починаючи з Мешка I, аж до смерті Казимира Великого у 1370 році. Як ви вже знаєте, правителі цієї династії зіграли ключову роль у створенні польської державності, економічному розвитку та інтеграції з християнською культурою Західної Європи.

Заповіт Болеслава Криворотого та розподіл територій

Болеслав Криворотий правив Польщею в 1107–1138 роках і був одним із видатних князів династії П'ястів. Під час свого правління він вів численні війни, як оборонні, так і експансійні, які мали на меті зміцнення кордонів держави та збереження її цілісності. Однак досвід династичних конфліктів у його родині спонукав Болеслава забезпечити майбутнє своєї держави.

Усвідомлюючи ризик боротьби за владу між своїми синами, Криворотий у 1138 році написав заповіт, відомий як Статут спадкування, який мав на меті запобігти розколам та династичним конфліктам. Цей заповіт запроваджував принцип поділу влади між нащадками, що з одного боку дозволяло кожному з синів здобути владу, а з іншого боку підірвало єдність держави.

Поділ держави

Згідно з заповітом, Польща була поділена на території, якими мали правити окремі сини Болеслава:

- **Владислав II Вигнанець:** став старшим і отримав старшинську територію, що охоплювала Малопольщу з Краковом, землею Серадську, Ленчицьку та Поможе Гданське;
- **Болеслав IV Кенджежави:** отримав Мазовше з Куявами;
- **Мешко III Старий:** отримав Великопольщу;
- **Генрик Сандомирський:** отримав землю сандомирську.

Крім того вдова Болеслава, Саломея, мала правити Ленчицькою землею як особистою власністю до кінця свого життя.

Поділ територій

Поділ держави мав бути тимчасовим рішенням, але насправді він започаткував майже 200-річну епоху територіальної роздробленості. Центральна влада старшого сина була слабкою, а амбіції окремих князів призводили до суперництв і конфліктів.

Територіальний поділ ослабив Польщу як внутрішньо, так і зовнішньо. Через політичну роз-

дробленість країна стала легкою здобиччю для сусідніх держав, таких як Чехія, Німеччина чи Тевтонський орден. Період розподілу території закінчився лише в 1320 році, коли Владислав Локетек був коронований на короля Польщі, символічно об'єднавши країну.

Ключові події в період розділення територій:

Рішення Конрада Мазовецького – Запрошення Тевтонського ордену до Польщі.

У 1226 році князь Конрад Мазовецький, правитель Мазовша, прийняв рішення запросити до Польщі Тевтонський орден – лицарське товариство, метою якого була християнізація язичницьких народів Східної Європи. Конрад сподівався, що тевтонці допоможуть йому у боротьбі з прусами – язичницьким племенем, яке часто нападало на землі Мазовша.

Конрад передав Тевтонському ордену землю Хелмінську як місце для проведення місій християнізації. В обмін Орден пообіцяв захищати землі Мазовша від прусів. Однак це рішення мало далекосяжні наслідки, які в довгостроковій перспективі виявилися катастрофічними для Польщі.

Тевтонці швидко почали завойовувати пруські землі, але на цьому не зупинилися. Використовуючи свою військову перевагу, вони захопили Поможе Гданське та інші території, які належали Польщі. Їхні дії призвели до конфліктів з польськими князями, які тривали ще кілька століть, аж до великої війни з Тевтонським орденом у XV столітті.

Набіги татар і битва під Легницею.

Набіги татар, також відомі як монгольська вторгнення, мали трагічні наслідки для історії середньовічної Центрально-Східної Європи. Монгольська імперія під проводом Чингісхана та його наступників в XIII столітті розширювала свої кордони на захід, підкоряючи численні країни Азії та Східної Європи. У 1237 році розпочався великий західний похід, очолюваний Батий-ханом, онуком Чингісхана, метою якого було захоплення території сучасної Росії, Польщі, Угорщини та інших країн Західної Європи.

Польща, розділена в той час на князівства, була політично і військово ослаблена, що робило її легкою здобиччю для завойовників. Перший великий монгольський напад на Польщу стався

в 1241 році. Татарські підрозділи під командуванням Орди та Байдара швидко просувалися через південні та центральні території Польщі, руйнуючи міста й села та залишаючи після себе спустошення.

Битва під Легницею 9 квітня 1241 року

Битва під Легницею була безпосереднім наслідком монгольського плану вторгнення в Європу. Татарські війська, поділені на кілька груп, мали на меті ослабити та ізолювати західні країни перед тим, як зосередити свої сили на ключових цілях, таких як Угорщина. В Польщі вони планували ослабити місцевих князів і запобігти об'єднанню європейських сил.

Генріх II Побожний, князь Сілезії та Кракова, зібрав християнську армію, до складу якої входили польські та німецькі лицарі, а також підкріплення з Чехії та інших орденів (зокрема, Тамплієрів). Попри величезну рішучість, сили християн були чисельно слабші за добре організовану татарську армію.

Битва відбулася 9 квітня 1241 року на полях під Легницею. Розпочалася вона атакою польських лицарів, які спочатку досягли певних успіхів, прориваючи перші лінії татарських військ. Однак татари, відомі своїми підступними тактиками, застосували стратегію удаваного відступу, заманюючи християнську армію в засідку.

Монгольські підрозділи, озброєні рекурсивними луками та маючи чудову подвижність, завдали польським лицарям і їхнім союзникам серйозних втрат. Ключовим моментом було створення татарами атмосфери страху і хаосу – ймовірно, за допомогою психологічної тактики, такої як використання вогню або шуму, що розгромило ряди християнської армії. В битві загинув Генріх II Побожний, який був оточений і страчений татарами.

Значення битви

Битва під Легницею стала трагічною сторінкою в історії Польщі та Центральної Європи, але також мала суттєві наслідки для подальшого ходу монгольських нападів. Попри свою перемогу, монголи не просунулися далі на захід. Однією з причин їхнього відступу була смерть великого хана Угедея в Монголії, яка змусила Батий-хана та інших командирів повернутися на схід для вирішення питань спадкування влади.

Битва під Легницею стала символом героїчного опору християнської Європи перед монгольським нашествям. Хоча поразка була болісною, поляки та їхні союзники довели, що здатні боротися за свою незалежність. Набіги татар, хоча й були руйнівними, та не зламали національний дух і зміцнили прагнення до об'єднання Польщі в наступні роки.

Пам'ять про битву під Легницею збереглася протягом століть, а Генріх II Побожний став одним із символів лицарського самопожертвування. Сьогодні битва нагадує про важливість єдності перед зовнішніми загрозами та про складні моменти в історії, які формували національну ідентичність Польщі. У Легниці є багато місць, котрі увічнюють ці події, зокрема пам'ятники та музей, присвячений битві.

Владислав Локетек – життя та правління

Владислав Локетек, який народився приблизно в 1260 році, був сином куявського князя Казимира I та Ефрозини Опольської. Його батько правив Куявією, а після смерті у 1267 році Владислав успадкував частину земель, що належали його родині. З юності Локетек був свідком важких часів територіальної роздробленості, що значно вплинуло на його подальше прагнення до об'єднання Польщі.

Після смерті батька Владислав отримав невелику частину спадку, а вже в 1275 році здобув владу у місті Брест на Куявії. Незабаром він став відомим, як амбітний та стійкий правитель, хоча його кар'єра почалася з великими труднощами. Після смерті Лешка Чорного в 1288 році Локетек претендував на краківський трон, та згодом зазнав поразки від Генрика IV Пробуса.

У наступні роки Локетек брав активну участь у боротьбі за Малопольщу та Краків, хоча його позиція була нестабільною. У 1296 році, після вбивства Пржемисла II, Локетек здобув владу над Великопольщею, але втратив її на користь короля Чехії Вацлава II. На деякий час йому довелося залишити Польщу та шукати підтримки за кордоном, особливо в Угорщині.

Об'єднання польських земель

Після смерті Вацлава II у 1305 році Локетек повернувся до Польщі, де розпочав процес відновлення своєї влади. У 1306 році він захопив Краків та Малопольщу, а потім Гданськ і Поможє Гданське. У 1320 році, після багатьох років боротьби, Владислав Локетек був коронований на короля Польщі. Це була перша коронація в кафедральному соборі на Вавелі, що символічно підкреслювало єдність польської держави.

Локетек натрапив на численні труднощі. У 1320 році Польща розпочала боротьбу з Тевтонським орденом, який незаконно захопив Поможє Гданське. Цей конфлікт став початком багаторічної боротьби Польщі з тевтонцями.

Одним з ключових моментів правління Локтека була битва під Половцями у 1331 році, в якій польська армія здобула перемогу над Тевтонським Орденом. Хоча битва не завершила конфлікту, дала вона можливість зміцнити позицію Польщі та показала, що тевтонці повинні рахуватися з польським опором.

Характер і спадщина

Владислав Локетек увійшов в історію як правитель, котрий об'єднав Польщу після майже 200 років територіальної роздробленості. Був він людиною стійкою, непоступливою та рішучою. Правління Локетка заклало основи для подальшого розвитку польської держави за часів правління Казимира Великого - його сина і наступника.

Локетек помер 2 березня 1333 року в Кракові. Він залишив по собі не лише об'єднані території, а й ідею сильної монархії, яка стала основою майбутніх успіхів Польського Королівства.

Казимир III Великий: останній Пяст на троні

Казимир III Великий (1310–1370) був одним з найвидатніших правителів в історії Польщі. Його тривале, 37-річне правління (1333–1370) принесло польській державі економічний, адміністративний та культурний розквіт. Був він сином Владислава Локетка і Ядвіги Каліської, доч-

ки Болеслава Побожного. Коронований у 1333 році, Казимир став відомим, як мудрий, далекоглядний і прагматичний правитель, що реформував державу і зміцнив її позицію на міжнародній арені.

Казимир народився 30 квітня 1310 року в Ковалю. З ранніх років його вже готували до правління. У 1325 році, у віці всього 15 років, він одружився з Альдоною Анною, дочкою великого князя литовського Гедиміна. Цей шлюб був політичним союзом, що мав на меті зблизити Польщу та Литву у відповідь на спільну загрозу з боку Тевтонського ордену.

Коронація Казимира відбулася 25 квітня 1333 року у Вавельському соборі, всього через кілька тижнів після смерті його батька. Король отримав владу в складний момент: Польща була ослаблена після періоду роздробленості, а її територія обмежувалася переважно Малопольщею, Великопольщею і землями Серадською та Ленчицькою.

Зовнішня політика

Казимир III Великий проводив надзвичайно успішну і мирну зовнішню політику. На відміну від свого батька, який часто обирав військовий спосіб вирішення питань, Казимир віддавав перевагу дипломатії. Одним з перших викликів було завершення конфлікту з Тевтонським орденом. У 1335 році на з'їзді у Вишеграді Казимир відмовився від претензій на Поможє Гданське, але отримав Куяви і землю Добжинську.

Важливим досягненням Казимира також була коронація Людовика Угорського на короля Угорщини у 1342 році, що зміцнило зв'язки між Польщею та Угорщиною. У 1340 році Казимир здобув контроль над Галицькою Руссю, що значно розширило територію Польщі та відкрило нові торгові шляхи.

Внутрішні реформи

Казимир III Великий увійшов в історію як реформатор. Його модернізація була спрямована на зміцнення адміністрації, економіки та обороноздатності держави.

Право та адміністрація:

Казимир упорядкував правову систему, видавши Віслицький і Пьотрківський статuti, які стали

першими юридичними письмовими кодексами в Польщі. Король також реформував судочинство, впровадивши більш уніфіковані правила, що значно спростило функціонування держави.

Економіка:

Казимир вніс багато змін в економіку, що сприяли розвитку торгівлі та ремесла. Він видав привілеї для міст, підтримував розвиток ремісничих цехів та міжнародної торгівлі. За його правління були побудовані численні дороги, мости та нові міста, які були засновані за магдебурзьким правом.

Обороздатність:

Казимир Великий значно розширив оборонну систему країни. За його ініціативи було побудовано та зміцнено близько 50 фортець. Він також дбав про укріплення міст, перетворюючи більшість споруд з дерев'яних на цегляні, що породило вислів: „Застав Польщу дерев'яною, а залишив цегляною”.

Заснування Краківської Академії

Одним із найбільших досягнень Казимира Великого стало заснування у 1364 році Краківської Академії - першого університету в Польщі. Академія мала навчати майбутніх чиновників і духовних осіб, котрі могли б відповідати вимогам реформованої держави. Це був перший крок у напрямку розвитку вищої освіти в Польщі, хоча після смерті Казимира діяльність навчального закладу була тимчасово призупинена через недостатність фінансової підтримки.

Спадкування трону

Попри численні шлюби та політичні союзи, Казимир Великий не дожив до народження законного спадкоємця. Його дочки не могли наслідувати трон, тому вже у 1339 році на з'їзді у Вишеграді було вирішено, що після смерті Казимира трон Польщі перейде до династії Андегавенів, яку представляв Людовик Угорський.

Смерть і спадщина

Казимир III Великий помер 5 листопада 1370 року в Кракові. Він був останнім королем Польщі з династії Пястів, а його смерть завершила

понад чотирьохсотрічний період правління цієї династії. Досягнення Казимира III в галузі політики, економіки та культури зробили Польщу сильною і сучасною державою.

Казимир Великий залишив після себе територіально вдвічі більшу упорядкованішу та міцніше об'єднану державу, ніж ту, яку колись успадкував. Його мирна політика, внутрішні реформи та увага до розвитку культури і науки зробили Казимира III одним із найвидатніших правителів в історії Польщі. Тому здавна відомим в Польщі є прислів'я: «Застав Польщу дерев'яною, а залишив цегляною».

Підсумок

Династія Пястів – основа польської державності

Династія Пястів, що правила у Польщі з 960 до 1370 року, сформувала основи польської державності. Від Мешка I, який вписав Польщу на карту Європи завдяки прийняттю християнства, до Казимира Великого, який залишив країну реформованою, економічно сильною та об'єднаною після тривалого періоду роздробленості. Правління Пястів було ключовим етапом в історії нашої держави. Їх досягнення стали основою для наступних династій, зокрема Ягеллонів, які продовжували справу своїх попередників, розвиваючи Польщу як мультикультурну та потужну державу в Європі.

Династія Пястів не лише сформувала історію Польщі, а й надихала наступні покоління поляків до боротьби за незалежність і розвиток. Їхній вплив можна побачити в польській культурі, традиціях та національній ідентичності, які залишаються нерозривно пов'язаними з початками польської державності.

Династія Ягеллонів – її початки

Після смерті останнього короля з династії Пястів — Казимира Великого — трон Польщі перейшов до рук представників династії Андегавенів. Королева Ядвіга Андегавенська, коронована в 1384 році, започаткувала великі зміни в історії Польщі. Її шлюб з Владиславом Ягеллою, Великим князем Литовським, став основою династії Ягеллонів.

Королева Ядвіга Андегавенська

Королева Ядвіга народилася 18 лютого 1374 року в Буді, столиці Королівства Угорщини. Вона була дочкою Людовика Угорського з династії Андегавенів та Єлизавети Боснійської. Її батько, Людовик, був королем Угорщини та Польщі, що відкривало Ядвізі шлях до польського трону. Після його смерті в 1382 році, владу в Польщі було передано Ядвізі, хоча вона ще була зовсім дитиною. У 1384 році, у віці лише десяти років, вона була коронована на короля Польщі, що підкреслювало її повні права на владу.

Шлюб Ядвіги з Владиславом Ягеллою був політичним рішенням. Укладення Кревської унії в 1385 році зобов'язувало Ягелло прийняти християнство та одружитися з Ядвігою, забезпечуючи Польщі військову та політичну підтримку з боку Великого князівства Литовського. Ягелло був охрещений у 1386 році, прийнявши ім'я Владислав, а незабаром після цього коронований на короля Польщі. Завдяки Ядвізі Польща стала центром одного з найбільших союзів у середньовічній Європі.

Ядвіга була не лише правителем, але також засновницею і меценаткою науки. Завдяки її старанням у 1400 році була відновлена Краківська академія, що мало ключове значення для розвитку польської освіти. Королева померла в 1399 році, залишивши пам'ять про свою виняткову побожність і відданість державним справам. У 1997 році вона була канонізована папою Іваном Павлом II.

Урок 8

Династія Ягеллонів. Золотий вік в історії Польщі

Завдяки цьому уроку ви відкриєте для себе одну з найважливіших династій в історії Польщі — династію Ягеллонів. Розуміння її ролі допоможе вам не лише у вивченні історії Польщі, але й кращому усвідомленні її впливу на культуру, політику і традиції нашої країни. Під час цього уроку ви дізнаєтеся про долю королеви Ядвіги, Владислава Ягелли та їхніх нащадків, таких як Сигізмунд I Старий і Бона Сфорца. Ми прослідкуємо ключові події, такі як битва під Грюнвальдом і пруський холд, а також дізнаємось більше про значення Люблінської унії.

Владислав Ягелло – творець могутньої династії

Владислав Ягелло (справжнє ім'я Ягайло, народився приблизно в 1352 році) як син Ольгерда, великого князя литовського та Юліани Тверської. Його правління в Литві з 1377 року відзначилося боротьбою за збереження єдності країни в умовах загрози з боку Тевтонського ордену.

Після вступу на польський трон у 1386 році, Ягелло зосередився на зміцненні польсько-литовського союзу. Одним із його найбільших досягнень була перемога в битві під Грюнвальдом у 1410 році, де командуючи польсько-литовськими військами, він розгромив Тевтонський орден. Ця подія на багато років підірвала могутність тевтонців і зміцнила позицію Польщі в Європі.

Ягелло керував країною протягом 48 років, що робить його одним з найдовше панівних монархів в історії Польщі. Смерть короля у 1434 році завершила певний етап в історії династії Ягеллонів, але її потужність зростала завдяки наступним правителям.

Битва під Грюнвальдом – зіткнення двох сил

Битва під Грюнвальдом, що відбулася 15 липня 1410 року, була одним з найбільших та найважливіших зіткнень у середньовічній Європі. Вона розгорнулася між військами Тевтонського ордену та об'єднаними силами Польського Королівства та Великого князівства Литовського під командуванням короля Владислава II Ягелли та великого князя литовського Вітольда.

Тевтонський орден, спочатку створений для захисту паломників на Святій Землі, став могутньою державою на півночі Європи, прагнучи захопити польські та литовські землі. Зростаючі конфлікти за території, торговельні суперечності та впливи призвели до спалаху Великої війни з орденом (1409–1411). Битва під Грюнвальдом стала її кульмінацією.

Хід битви

Польсько-литовська армія налічувала близько 29–39 тисяч солдатів, серед яких були польські, литовські, руські лицарі, а також контингенти татар та чехів. Тевтонський орден виставив

близько 21 тисячі солдатів, зокрема елітні рицарські підрозділи з Західної Європи. Лицарі були чудово озброєні й розраховували на технологічну та стратегічну перевагу.

Битва розпочалася вранці. Лицарі, під командуванням великого магістра Ульріха фон Юнгінгена, завдали удару по армії литовців, які симулювали відступ, що заманило противника до пастки. У ключовий момент польські сили, під керівництвом Ягелло, почали контратакувати, розбиваючи ряди лицарів.

Символічним моментом битви стала смерть великого магістра ордену Ульріха фон Юнгінгена, що викликало хаос у рядах лицарів. Перемога польсько-литовських сил була рішучою та завершилася розгромом військ ордену.

Значення битви

Битва під Грюнвальдом мала величезне політичне та військове значення. Вона показала потужність союзу Польщі та Литви й зупинила експансію Тевтонського ордену. Це також була демонстрація єдності та співпраці між різними народами та культурами союзу Польщі та Литви.

Попри величну перемогу, битва не призвела до повного знищення ордену. Війна завершилася підписанням Торунського миру в 1411 році, який був вигідним для Польщі та Литви, але не вирішив усіх конфліктів з орденом. У наступні роки битва під Грюнвальдом стала символом національної гордості та єдності. Її пам'ять увічнювали як у літературі, так і в мистецтві, та донині вважають одним із найважливіших моментів історії Польщі та Литви.

Владислав III Варненчик – трагічний король та герой

Владислав III народився 31 жовтня 1424 року, як старший син Владислава Ягелло та Софії Гольшанської. У 1434 році, після смерті батька, він був коронований на короля Польщі, а через три роки зайняв угорський трон.

Його правління було коротким, водночас сповненим драматичних подій. Найважливішим викликом стала загроза з боку Османської імперії. Владислав очолив хрестовий похід, що мав на меті зупинити турецьку експансію. На жаль, у битві під Варною (нині Болгарія) в 1444 році він

зазнав поразки та загинув у бою, що дало йому прізвисько «Варненчик». Смерть Владислава стала значним ударом для династії Ягеллонів і та Польщі в цілому.

Казимир IV Ягеллончик – будівничий імперії

Казимир IV Ягеллончик народився 30 листопада 1427 року, як третій син Владислава Ягелло. Він зайняв трон Великого князівства Литовського в 1440 році, а через чотири роки став королем Польщі. Владислав був одним з найвидатніших правителів династії, котрий успішно розвивав польсько-литовські відносини.

Період його правління припав на Тринадцятирічну війну з Тевтонським орденом, котра завершилася Торуньським миром у 1466 році. Завдяки цьому конфлікту Польща відновила владу на Поможу Гданському, землі Хелмінській та Міхаловській, а також здобула контроль над Королівськими Прусами. Казимир також був батьком численного потомства – його діти зайняли багато європейських тронів, що забезпечило Польщі високу роль у міжнародній політиці.

Зигмунт I Старий – Золотий Вік

Зигмунт I Старий народився 1 січня 1467 року, як один із численних синів Казимира IV Ягеллончика та Ельжбети Габсбурзької. Він зайняв трон Польщі в 1506 році після смерті свого брата Александра Ягеллончика. Його правління було відмічено прагненням підтримання миру та рівноваги в Центрально-Східній Європі.

За його правління Польща пережила культурний та економічний розквіт, що отримав назву «золотий вік». Велику роль в цьому відіграла його дружина – Бона Сфорца. Король провів реформу скарбу, запровадивши постійний податок для шляхетських маєтків, під назвою „кварта”. Зигмунт Старий також провів модернізацію замку на Вавелі в стилі Ренесансу.

Найважливішою політичною подією його правління став прусський васальний холд, який був складений Альбрехтом Гогенцоллерном у 1525 році, що поклало край конфлікту з Тевтонським орденом і зробило Пруссію васалом Польщі.

Пруський васальний холд - тріумф польської дипломатії

Пруський васальний холд відбувся 10 квітня 1525 року на ринку в Кракові. Альберт Гогенцоллерн, останній великий магістр Тевтонського ордену, склав присягу на вірність королю Зигмунту Старому, визнавши себе васалом Королівства Польського.

Ця подія мала величезне політичне та символічне значення для Європи. Пруссія стала світською державою, що залежала від Польщі. Це поклало край багатовіковим конфліктам із Тевтонським орденом. Васальний холд був увічнений Яном Матейком у знаменитій картині «Пруський васальний холд», яка досі нагадує про потужність династії Ягеллонів.

Королева Бона Сфорца – італійська принцеса на польському троні

Бона Сфорца д'Арагона (1494–1557) була однією з найвпливовіших королев в історії Польщі, відома своєю активною політичною, економічною та культурною діяльністю. Вона народилася 2 лютого 1494 року у Віджевано на півночі Італії, як донька Джан Галеаццо Сфорци, герцога Мілану, та Ізабели Арагонської з неаполітанської династії. Вихована при дворі в Барі, Бона здобула різносторонню освіту, типову для італійської епохи Відродження. Вона була знайома з літературою, мистецтвом, історією, а також політикою та управлінням.

Шлюб із Зигмунтом I Старим

У 1518 році, у віці 24 років, вона вийшла заміж за польського короля Зигмунта I Старого, який був на 27 років старшим за неї. Цей шлюб мав зміцнити відносини Польщі з італійською державою та династією Сфорц, приносячи політичні та економічні вигоди. Бона внесла до Польщі подих ренесансної культури, але також і свої політичні амбіції.

Політична діяльність

Королева Бона була надзвичайно активною в політиці. Після прибуття до Польщі вона швидко стала однією з найближчих радниць Зигмунта I Старого. Бона дбала про інтереси династії Ягеллонів, особливо підкреслюючи спадкові права свого сина Зигмунта Августа

Зигмунд II Август - останній з Ягеллонів

на трон. Вона також наполягала на зміцненні королівської влади в часи, коли шляхта дедалі більше прагнула обмежити привілеї монарха.

Бона була прихильницею союзу з Литвою та близької співпраці із західними сусідами Польщі. У зовнішній політиці вона була прагматичною та рішучою, що приносило їй як визнання, так і критику. Однією з її цілей було повернення залежних територій, які називалися „королівщинами”, і були віддані під заставу магнатам.

Королева прославилася як ініціаторка багатьох економічних реформ. Вона впровадила інноваційні методи обробітку землі та підвищувала продуктивність королівських господарств, використовуючи досвід італійської фермерської справи. Завдяки їй до Польщі потрапили овочі, такі як помідори, кольорова капуста та салат, що суттєво змінило польський раціон, і поляки навіть почали говорити про „італійщину”. Бона також була власницею великих маєтків, якими керувала з великою турботою, поступово збільшуючи свої приватні доходи.

Хоча Бона мала багато прихильників, її сильна позиція та безкомпромісність викликали конфлікти, особливо серед польських магнатів, які часто сприймали її як загрозу своїм інтересам. Бону критикували за проведення незалежної політики, відокремлення від сейму, та за накопичення особистих багатств.

Спадщина Бони

Бона мала великий вплив на свого сина, Зигмунта Августа, намагаючись забезпечити його майбутнє, як короля. Вона прагнула зміцнити його владу, але їхні стосунки в подальші роки ставали дедалі напруженішими. Зигмунт Август, прагнучи звільнитися від впливу матері, часто виступав проти її рішень.

Після смерті Зигмунта Старого в 1548 році позиції Бони при дворі ослабли. У 1556 році вона вирішила повернутися до рідного Барі, забравши з собою частину накопичених скарбів. Там, у 1557 році - була отруєна своїми довіреними підданими за вказівкою Габсбургів, які хотіли заволодіти її маєтками.

Бона Сфорца залишила великий слід в історії Польщі. Її енергійна діяльність на користь модернізації економіки, підтримки ренесансної культури та зміцнення королівської влади зробила її однією з найцікавіших постатей епохи Ягеллонів. Хоча вона сприймалася багатьма як суперечлива особа, але її внесок у розвиток Польщі є неоціненний.

Зигмунд II Август, син Зигмунда I Старого та Бони Сфорци, народився 1 серпня 1520 року в Кракові. Був першим польським монархом, коронованим за життя батька (у 1530 році), що мало на меті уникнути династичних суперечок.

Його правління - час державних реформ і великих змін, що в 1569 році стало причиною підписання Люблінської унії, яка об'єднала Польщу та Литву в одну державу - Річ Посполиту Двох Народів. Зигмунд II Август помер у 1572 році, а з його смерті закінчилася лінія династії Ягеллонів. Він не залишив нащадків, що й стало початком епохи вільних виборів.

Люблінська унія - народження Речі Посполитої Двох Народів

Люблінська унія, підписана 1 липня 1569 року в Любліні, була ключовою подією в історії Польщі та Литви. Ця подія стала результатом багаторічних зусиль щодо зміцнення зв'язків між обома державами, які з часів персональної унії у 1385 році були об'єднані владою одного правителя. У світлі нових зовнішніх загроз, таких як експансія Москви та необхідність зміцнення спільних сил, було вирішено ближче пов'язати долі обох народів.

Унія створила одну державу - Річ Посполиту Двох Народів, - у якій обидві країни мали спільний сейм, монету, зовнішню політику та правителя, але кожна з них зберегла окремі права, мову та армію. Люблін став місцем, де відбулися напружені переговори між представниками польської та литовської шляхти. Після тривалих дискусій вдалося досягти компромісу, який донині вважається символом успішної співпраці між обома народами.

Люблінська унія також була прикладом багатокультурності, оскільки в межах Речі Посполитої проживали різноманітні етнічні та релігійні групи, такі як поляки, литовці, русини, євреї, татари та німці. Підписання унії відкрило нову сторінку в історії Центрально-Східної Європи, створивши один з найбільших і найпотужніших організацій на континенті.

Берестейська унія - об'єднання церков в умовах поділів

Берестейська унія, укладена в 1596 році в Бресті Литовському, була спробою об'єднати християн східного обряду (православних) з католицьким

костелом. Ця подія відбулася на тлі тривалих релігійних розколів у Європі, викликаних реформацією та загостренням конкуренції між католицизмом і православ'ям у Речі Посполитій.

Внаслідок унії частина православних єпископів погодилася визнати верховенство Папи Римського, зберігаючи при цьому власний обряд, літургійну мову (старослов'янську) та багато традиційних елементів східного християнства. Таким чином, виникла Греко-католицька Церква, що об'єднувала традиції Сходу і Заходу в релігійній сфері.

Унія мала як прихильників, так і противників. Для одних це була можливість релігійного примирення та стабілізації в багатоконфесійній Речі Посполитій, для інших – зрада православних традицій. Конфлікти через унію призвели до соціальних і політичних напружень, особливо на руських землях, де православ'я було панівною релігією.

Брестська унія стала визначною подією, що заклала існування Унійної церкви, яка відіграла значну роль в історії Речі Посполитої та в польсько-українських відносинах протягом наступних століть.

Підсумок

Розділ про династію Ягеллонів відображає один з найяскравіших періодів в історії Польщі та Литви, що охоплює роки 1386–1572. Династія Ягеллонів, заснована Владиславом Ягеллою, створила багатонаціональну та багатоконфесійну державу, яка зіграла ключову роль в історії Центрально-Східної Європи. Це був час не тільки політичної, економічної та культурної слави, але також і численних викликів.

Владислав Ягелло, засновник династії, започаткував традицію польсько-литовської унії, символом якої була переможна битва під Грюнвальдом у 1410 році - один із найбільших військових тріумфів в історії середньовіччя. Завдяки його зусиллям Польща і Литва зміцнили співпрацю, а християнізація Литви закріпила позицію династії.

Наступники Ягелли, серед яких Владислав Варненчик і Казимир Ягеллончик, продовжували традицію розвитку й розширення династії. Казимир Ягеллончик, батько тринадцяти дітей,

був одним із наймогутніших правителів своєї епохи. За його правління Польща повернула Поможє Гданське, що сприяло розвитку морської економіки.

Правління Зигмунда I Старого і Зигмунда Августа символізують золоту добу польського ренесансу. Королева Бона, дружина Зигмунда I Старого, принесла до Польщі ренесансні ідеї та суттєво вплинула на розвиток економіки. Зигмунд Август, останній з Ягеллонів на троні, був ініціатором Люблінської унії 1569 року, яка перетворила персональну унію Польщі та Литви на Річ Посполиту Двох Народів, – унікальну федеративну державу.

Цей період був багатий на великі події, такі як прусський холд у 1525 році, що став символом тріумфу династичної політики Ягеллонів, або бенкет у Вежинка, що підкреслював міжнародне значення Польщі. Брестська Унія в 1596 році, хоч формально відбулася вже після завершення правління династії Ягеллонів, та була наслідком попередніх політичних дій, спрямованих на посилення релігійної співпраці між католицизмом і православ'ям.

Вільні вибори - новий спосіб вибору правителя

Після припинення існування династії Ягеллонів у 1572 році та смерті Сигізмунда II Августа в Польщі було запроваджено вільні вибори, як новаторську систему обрання монарха. Кожен король за цією системою мав обиратися шляхтою, що надавало їй величезний вплив на політику держави. Протягом наступних років через трон Речі Посполитої пройшли як локальні, так і іноземні монархи. Цей розділ детально розглядає обраних правителів держави аж до смерті Яна III Собеського у 1696 році.

Генрік Валезий (1573–1574)

Першим обраним королем був Генрік Валезський - французький князь з династії Валуа. Обраний у 1573 році, він залишив Польщу всього через рік, щоб зайняти трон Франції під ім'ямем Генріха III. Короткий період його правління не приніс суттєвих змін у країні, але залишив спадщину у вигляді Генріківських Артикулів та Пактів Конвентів - документів, що регулювали відносини між королем і шляхтою.

Стефан Баторі (1576–1586)

Після буремного періоду безкоролів'я, наступним правителем став Стефан Баторій - князь Трансильванії. Його правління стало часом реформ і військових успіхів. Найбільші досягнення:

Переможна війна з Московією (1579–1582), що закінчилася миром у Ямі Запольському, в результаті чого до Польщі повернулася Лівонія.
Реформа армії, зокрема створення вибранецької піхоти (вибранців).

Баторій був відомий своїм поглядом на справедливу державу та співпрацею з канцлером **Яном Замойським**.

Династія Вазів (1587–1668)

Вази — шведська королівська династія, котра правила Річчю Посполитою Двох Народів у 1587–1668 роках. Цей період був тривожним як для Польщі, так і для Європи. Правління династії Вазів охоплювало три послідовні епохи прав-

Урок 9

Королі з вільних виборів (1573–1696). Вази та Ян III Собеський

У цій частині ви дізнаєтеся про важливі події, які мали ключовий вплив на долю Речі Посполитої Двох Народів у XVII столітті. Ми детальніше розглянемо постаті королів, які походили з вільних виборів, таких як Сигізмунд III Ваза, Владислав IV Ваза, Ян Казимир Ваза та Ян III Собеський. Ви відкриєте для себе їхні досягнення, виклики, з якими їм доводилося стикатися, та дізнаєтеся про їхній вплив на історію Польщі.

ління: Сигізмунда III Вази (1587–1632), Владислава IV Вази (1632–1648) та Яна II Казимира Вази (1648–1668). Це був період, що характеризувався як значними успіхами, так і глибокими кризами, що вплинули на подальшу долю держави.

Сигізмунд III Ваза

Сигізмунд III Ваза (1566–1632) був одним із найдовше панівних монархів в історії Польщі, адже займав престол з 1587 року та аж до своєї смерті в 1632 році. Він народився 20 червня 1566 року в Грипсхольмі у Швеції як син Яна III Вази, короля Швеції, та Катерини Ягеллонки, дочки Сигізмунда I Старого. Таким чином, Сигізмунд поєднував у собі польське та шведське королівське походження, що мало значний вплив на його правління.

Шлях до трону

Сигізмунд був обраний королем Польщі на вільних виборах у 1587 році, які відбулися після смерті Стефана Баторі та завершення правління Сигізмунда II Августа, котрий не залишив спадкоємців. Цей вибір мав зміцнити зв'язки між Польщею та Швецією, однак династичні суперечки та релігійні розбіжності (Сигізмунд був запеклим католиком у протестантській Швеції) ускладнили реалізацію цих планів. Він також був коронований на короля Швеції в 1594 році, але вже в 1599 році його позбавив трону власний дядько, Карл IX, який проголосив себе королем. Таким чином, Сигізмунд оселився в Польщі, зосередившись на справах Речі Посполитої.

Перенесення столиці до Варшави

Однією з ключових подій його правління стало перенесення столиці з Кракова до Варшави. Це рішення, ухвалене в 1596 році, мало як практичне, так і політичне значення з огляду на розташування міста в центральній частині країни, що полегшувало управління розлогою територією держави. Вона також зручно лежала на шляху, що сполучав Польське Королівство та Велике князівство Литовське. Це сприяло покращенню комунікації між обома частинами Речі Посполитої Двох Народів.

Варшава швидко здобула велике значення та стала центром політичного та культурного життя. Сигізмунд III Ваза ініціював будівництво Королівського замку у Варшаві, що став його основною резиденцією. Хоча Краків залишився місцем коронації королів Польщі, та Варшава з того моменту почала виконувати роль неформальної столиці.

Правління та конфлікти

Правління Сигізмунда III Вази супроводжувалося численними конфліктами, як внутрішніми, так і зовнішніми. Його спроби централізувати владу та просувати католицизм зустріли опір шляхти, що призвело до заколотів і загострення ситуації. У зовнішній політиці він вів численні війни з Росією, Швецією та Туреччиною, що виснажувало Річ Посполиту, але також приносило тимчасові успіхи, такі як захоплення Москви в 1610 році.

Смерть і спадщина

Сигізмунд III Ваза помер 30 квітня 1632 року у Варшаві. Його правління, хоча й довге та сповнене важливих подій, викликає змішані оцінки істориків. Сильне втручання у релігійні питання та конфлікт з протестантами сприяли поглибленню розколу в Речі Посполитій, а постійні війни ослабили країну економічно та політично. Попри це, рішення Сигізмунда про перенесення столиці до Варшави мало тривалий вплив на історію Польщі та формування її сучасного політичного ландшафту.

Владислав IV Ваза (1595–1648)

Владислав IV Ваза народився 9 червня 1595 року в Лобзові поблизу Кракова, та був сином Сигізмунда III Вази та Анни Габсбургської. Вже з дитинства його готували до ролі монарха. У 1610 році Владислав був обраний російськими боярами на царя Росії під час польсько-російської війни, але він ніколи не мав реальної влади в Москві через зміни політичних обставин. Проте титул царя Росії деякий час був елементом його офіційної титулатури.

Після смерті батька в 1632 році Владислав IV був обраний королем Польщі та великим князем литовським. Його правління припало на період відносного спокою в країні, хоча на сході тривали бої з Московією. Укладення миру в Полянові в 1634 році поклато край цим конфліктам, а Владислав офіційно відмовився від претензій на московський престол.

Владислав IV був прихильником зміцнення королівської влади та модернізації війська. Йому вдалося створити балтійський флот і значно розвинути артилерію. Він також планував велику війну проти Османської Імперії, однак його амбіції стримувались шляхтою, яка не бажала додаткових податкових навантажень.

Король також підтримував культуру та мистецтво. За його правління було зведено багато нових будівель, а також створено велику кількість художніх творів. Владислав IV підтримував розвиток опери, яка на постійній основі з'явилася при польському дворі.

Владислав IV помер 20 травня 1648 року в Меречі (територія сучасної Литви). Його смерть співпала з вибухом повстання Хмельницького, що дало початок складному періоду в історії Речі Посполитої.

Ян II Казимир Ваза (1609–1672)

Ян II Казимир Ваза, молодший брат Владислава IV, народився 22 березня 1609 року в Кракові. Він був сином Сигізмунда III Вазы та Констанції Габсбургської. З юного віку Ян вирізнявся імпульсивністю та амбіціями, що змусили його шукати власний шлях поза Польщею. У 1638 році він вступив до ордену єзуїтів, але швидко залишив духовне життя.

У 1648 році, після смерті брата, Ян Казимир був обраний королем Польщі. Його правління випало на один з найважчих періодів в історії Речі Посполитої. Повстання Хмельницького, яке спалахнуло під час правління Владислава IV, переросло у багаторічну війну проти Речі Посполитої за участю козаків та татар. Ян Казимир також був змушений боротися зі шведською інвазією (1655–1660), та експансією Росії та Трансильванії.

Король прославився драматичною рішучістю та боротьбою за порятунок держави. Саме за його правління відбулися такі події, як героїчна оборона Ясної Гори, що стала символом боротьби проти загарбників. Ян Казимир також підтримував розвиток культу Матері Божої Ченстоховської, проголошеної Королевою Польщі.

Попри перемоги у війнах, внутрішня ситуація в країні була катастрофічною. Наприкінці правління Яна Казимира, загострилися конфлікти між магнатами, а також посилювалися економічні кризи. Король у 1668 році зрікся трону та виїхав до Франції, де провів решту свого життя. Він помер 16 грудня 1672 року в Невері.

Ян Казимир запам'ятався як монарх зі складним характером – сповнений енергії та амбіцій, але часто пригнічений труднощами, з якими йому доводилося мати справу.

Повстання Хмельницького (1648–1657)

Повстання Хмельницького було однією з найважливіших подій в історії України та Речі Посполитої Двох Народів. Це був збройний бунт запорозьких козаків та українського селянства проти польсько-литовської шляхти та магнатерії. Причинами стали зростаючі соціальні, релігійні та національні конфлікти, які загострювали нерівність та напругу в багатонаціональній Речі Посполитій.

● Причини повстання

Соціально-економічні:

Українські селяни страждали від важких феодалних обтяжень, примусової панщини та репресій проти їх культури. Магнатерія, скориставшись шляхетськими привілеями, використовували українське населення як дешеву робочу силу, що викликало незадоволення.

Релігійні:

Зростаюча напруга між православними та католиками загострювалася через політику Берестейської унії (1596). Православ'я, глибоко вкорінене в Україні, було прирівняне до статусу другорядної віри, що викликало опір вірян і духовенства.

Політичні:

Запорозькі козаки, які становили військово-соціальну групу на території України, вимагали збільшення реєстру козаків (кількості козаків на військовій службі Речі Посполитої). Проте їхні вимоги ігнорувалися польськими лідерами, що призвело до напруження.

Особисті:

Лідер повстання, Богдан Хмельницький, мав особисту причину для бунту. Влада Речі Посполитої не покарала шляхтича Чаплинського, який захопивши майно Хмельницького, убив його дружину та знищив родину. Ця подія спонукала Хмельницького до дій.

● Хід повстання

Початок бунту:

У 1648 році Богдан Хмельницький, заручившись підтримкою кримських татар, очолив повстання на Запоріжжі. Вже в перших зіткненнях козаки здобули перемоги під Жовтими Водами (травень 1648) та Корсунем (травень

1648), що підірвало авторитет військ Речі Посполитої.

Поширення повстання:

Повстання швидко поширилося на інші регіони України. Козаки здобули величезну підтримку селянства, яке масово приєднувалося до повстання. У багатьох місцях відбувалися жорстокі акти насильства проти шляхти та єврейського населення, котрих селяни сприймали як частину гнобительської феодальної системи.

Великі битви:

- **Битва під Пилявцями** (вересень 1648): Польська армія зазнала поразки, що відкрило повстанцям шлях до Львова та Замостя.
- **Підписання Зборівського мирного договору** (1649): Після кількох наступних сутичок у 1649 році було укладено угоду, яка визнала широку автономію козаків в Україні.

● **Наслідки повстання**

Руйнування та людські втрати:

Повстання призвело до спустошення України та знищення багатьох міст і сіл. Численні погроми, насамперед проти єврейського та польського населення, стали одним із найтрагічніших аспектів конфлікту.

Ослаблення Речі Посполитої:

Конфлікт із козаками, а також пізніші війни зі Швецією та Московією, значно ослабив військовий та економічний потенціал Речі Посполитої, поклавши початок її поступового занепаду.

Поділ України:

Андрусівське перемир'я (1667), що завершило польсько-російську війну, поділило Україну між Річчю Посполитою та Росією. Лівобережна Україна опинилася під контролем Москви, що мало тривалі наслідки для долі цього регіону.

● **Історичне значення**

Повстання Хмельницького стало ключовим моментом в історії Східної Європи. Воно сприяло виникненню нової української ідентичності, але водночас започаткувало процеси, що ослабили Річ Посполиту і сприяли зростанню потужності Росії. Цей конфлікт досі залишається одним із найважливіших елементів історії польсько-українських відносин.

Шведський потоп (1655–1660) — вторгнення, боротьба та спасіння Речі Посполитої

У 1655 році шведи, під прикриттям суперечки на рахунок шведського престолу з Яном II Казимиром, рушили війною на Польщу. Мали вони добре організовану та сучасно озброєну армію, тоді як Річ Посполита зазнала значних руйнувань від попередніх конфліктів. Кампанія почалася блискавично: влітку 1655 року армія фельдмаршала Арвіда Віттенберга вступила до Великопольщі. Польські війська, під командуванням гетьмана польного коронного Степана Потоцького та воєводи познанського Криштофа Опалінського, майже не чинили опору. Під Уйсьцем (25 липня 1655 року) шляхта Великопольщі здалася майже без бою, перейшовши на бік Карла X Густава.

Зрада Радзивіллів

Тим часом інша шведська армія, якою командував сам Карл X Густав, увійшла до Литви. Великий князь литовський Януш Радзивілл, побоюючись Москви, вчинив ганебний крок. 20 жовтня 1655 року він підписав угоду в Кедайню, передавши Литву під протекторат Швеції. Це була зрада, яка шокувала країну, але не була вона єдиною. Під натиском шведських військ відчиняли свої ворота й наступні міста, зокрема Варшава (8 вересня 1655) і Краків (19 жовтня 1655), а король Яну II Казимир був змушений втікати до Сілезії. Здавалося, що Польща здалася без боротьби. Шведи святкували тріумф.

Дивовижна оборона Ясної Гори — перелом у війні

Однак не всі були згодні на капітуляцію. У маленькому монастирі на Ясній Горі невелика кількість монахів паулінів і кілька сотень оборонців на чолі з настоятелем Августином Кордецьким, які відмовилися здавати фортецю. 18 листопада 1655 року розпочалася осада Ченстохови шведами, які мали значну чисельну перевагу війська та артилерії. Понад місяць монастир та його захисники відбивали атаки, використовуючи укріплення та приміняючи тактику обману.

Зрештою, 27 грудня 1655 року шведи відійшли від осадженого міста. Стало це символічною подією, котра показала, що Річ Посполита все ще має сили до боротьби. Оборона Ясної Гори

зміцнила моральний дух народу та сприяла розвитку легенди про Матір Божу Ченстоховську - захисницю Польщі.

Повернення короля та партизанська війна

Після поразки під Ясною Горою у країні почали спалахувати повстання проти шведів. На чолі визвольної боротьби став Стефан Чарнецький - один із найвидатніших командувачів польських військ. Його загони, застосовуючи тактику партизанської війни, ефективно нищили ворога, завдаючи неочікуваних ударів та уникаючи відкритих боїв.

У січні 1656 року до країни повернувся Ян II Казимир, а вже 1 квітня 1656 року у львівському кафедральному соборі склав він знамениті Левівські обітничі, довіривши Річ Посполиту в опіку Пресвятій Богородиці. Згодом, 3 травня 1656 року, поляки здобули вирішальну перемогу під Варкою, та 7 липня повернули Варшаву.

Коаліція проти Швеції та закінчення війни

Зріст могутності Речі Посполитої спричинив виступ проти сил Швеції інших держав. Цар Росії Олексій I та імператор Леопольд I підтримали Польщу, а у 1657 році курфюрст Бранденбурга Фрідріх Вільгельм відвернувся від Карла X Густава. Внаслідок цього шведи були змушені відступити від Речі Посполитої, а війна перенеслася на територію Данії.

Остаточний мир було укладено в Оліві 3 травня 1660 року. Польща відновила втрачені землі, після чого Ян II Казимир відмовився від претензій на шведський трон. Хоча Річ Посполита витримала цю війну, та все ж країна опинилася в руїнах, де руйнування та людські втрати були катастрофічними. Шведський потоп став одним із найтрагічніших епізодів в історії Польщі, але водночас і символом національної рідності та духовної сили.

Міхал Корибут Вишневецький (1669–1673)

Обраний завдяки підтримці шляхти, Міхал Корибут був сином знаменитого Єремії Вишневецького. Його правління припало на важкий час внутрішніх суперечок та зовнішніх загроз. Відсутність військових і політичних успіхів послабила авторитет Речі Посполитої.

Ян III Собеський

Ян III Собеський (1629–1696) був одним із найвидатніших правителів Польщі. Відомий насамперед, як переможець під Віднем та захисник християнської Європи від османського вторгнення. Народився 17 серпня 1629 року в Олеську біля Львова. Походив із впливової магнатської родини Собеських, що дало йому можливість здобути різнобічну освіту, включаючи можливість подорожувати Західною Європою, збагачуючи його знання про світ і політику.

Шлюб з Марією Казимирою

Ян III Собеський одружився з Марією Казимирою д'Аркен у 1665 році. Марія Казимира, відома як «Марусенька», походила з французької шляхти. Їхній шлюб був незвичайним, оскільки поєднував сильні почуття з політичним прагматизмом. Ян був глибоко закоханий у свою дружину, що можна прослідкувати в численних любовних листах, які він їй писав. Ці листи, відомі як «Листи Собеського до Марусеньки», є свідченням їхніх унікальних стосунків, наповнених ніжністю і підтримкою.

Марусенька, хоча мала політичні амбіції і вплив на рішення чоловіка, але не раз була піддавана критиці за свої дії. Деякі історики звинувачують її в тому, що вона не завжди діяла в інтересах держави, а більше керувалася особистими вигодами. Проте королева була відданою дружиною Яна і підтримувала його в складних моментах, особливо під час його військових кампаній.

Ян III Собеський, як король

Собеський став королем Польщі в 1674 році після важливої перемоги в битві під Хотиним (1673). Він був видатним стратегом і військовим командиром, що принесло йому повагу, як у країні, так і за кордоном. Його правління припало на важкий період в історії Польщі, коли країна стикалася з багатьма зовнішніми загрозами, а головним чином з боку Османської імперії.

Облога Відня (1683)

Облога Відня була ключовою подією в житті Собеського та одним із найважливіших моментів в історії Європи. У 1683 році Османська імперія під командуванням великого везира Кара Мустафи розпочала облогу Відня - столиці Священної Римської імперії. Успіх турків міг відкрити шлях до подальшої експансії ісламу в Європі.

Ян III Собеський, будучи союзником імператора Леопольда I Габсбурга, відгукнувся на заклик про допомогу. Він очолив приблизно 27 тисяч

польських солдатів (в тому числі знамениту гусарію), та Собеський вирушив на південь, щоб підтримати осажене місто Відень. Разом з армією імператора та іншими союзними військами, він створив коаліцію, що налічувала близько 70 тисяч солдатів.

Битва під Віднем

До вирішальної битви дійшло 12 вересня 1683 року на пагорбах Каленберг під Віднем. Собеський особисто командував військами союзників і спланував атаку, яка розпочалася з дій піхоти та артилерії. Ключовим моментом стала атака польської гусарії – одна з найбільших в історії, в якій взяли участь близько 20 тисяч вершників. Атака пробила ряди турків, змусивши османську армію відступити.

Собеський, надсилаючи повідомлення про перемогу папі Римському Інокентію XI, написав знамениті слова: «Venimus, vidimus, Deus vicit» («Прибув, побачив, Бог перемиг»).

● Значення Віденської облоги

Для Європи:

- Перемога під Віднем зупинила експансію Османської імперії в Центральній Європі, що дозволило стабілізувати мир в регіоні.
- Собеський був проголошений оборонцем християнства, а його престиж на міжнародній арені досяг вершин.
- Битва ініціювала поступовий занепад османської експансії в Європі.

Для Польщі:

- Успіх Собеського під Віднем став причиною національної гордості, але не приніс Польщі тривалих політичних чи територіальних переваг.
- Віденська кампанія ослабила польську економіку та збройні сили, що в перспективі погіршило внутрішню ситуацію в країні.

Ян III Собеський помер 17 червня 1696 року у Віланові. Хоча він був видатним військовим командиром і здобув одну з найважливіших перемог в історії Європи, та успіхи Собеського не призвели до тривалого зміцнення Польщі. Проте його життя та вчинки залишаються символом відваги та самопожертви в боротьбі за збереження християнської Європи. Марія Казиміра пережила чоловіка на 17 років і померла у 1714 році в Римі, де оселилася після смерті Яна.

Підсумок

Королі, обрані шляхом вільних виборів, мали різні риси характеру, амбіції та таланти. Багато з них залишило тривалий слід у польській культурі, політиці та військовій справі, але водночас їхнє правління виявило слабкості устрою Речі Посполитої, зокрема неефективну виборчу систему та надмірні впливи магнатерії. Ця епоха підготувала передумови для подій, що призвели до занепаду держави в XVIII столітті.

Правління династії Веттинів (1697–1763)

Август II Сильний (1697–1733)

Першим королем Речі Посполитої з саксонської династії був Август II Сильний, відомий своєю фізичною силою та політичними амбіціями. Він зайняв трон в результаті складних виборів, перемігши іншого претендента – французького принца Конті. Його правління характеризувалося спробами централізації влади, котрим опиралася магнатерія та шляхта.

Август II Сильний втягнув Річ Посполиту до Північної війни (1700–1721), що мало катастрофічні економічні та соціальні наслідки. Однією з найбільших криз стала Варшавська конфедерація (1704), яка призвела до детронізації Августа та обрання Станіслава Лещинського королем. Після закінчення Північної війни Август II повернувся на трон, але його позиція була вже ослабленою.

Август III Саксонець (1733–1763)

Наступником Августа II став його син, Август III Саксонець. Період його правління був часом ослаблення королівської влади та домінування магнатерії, що в історії називається періодом «золотої свободи». На практиці означало це політичну стагнацію. Влада короля обмежувалася переважно представницькою функцією, а реальна влада належала таким родам магнатів, як Чарторийські та Потоцькі.

Станіслав Август Понятовський - останній король Речі Посполитої Двох Народів

Станіслав Август Понятовський народився 17 січня 1732 року у Вовчині на Поліссі. Він походив з магнатського роду Понятовських, який мав багаторічні традиції в політиці й військовій справі. Його батько - Станіслав Понятовський - був каштеляном краківським, а мати - Констанція з Чарторийських. Разом вони за-

Урок 10

Саксонський період, Станіслав Август Понятовський і Конституція 3 травня

Ласкаво просимо до глави, присвяченої буремному періоду в історії Речі Посполитої Двох Народів – часу правління королів династії Веттинів та останнього короля Польщі, Станіслава Августа Понятовського. У цій главі ми розширимо ваші знання, занурившись у події, що сформували цей важкий, але надзвичайно цікавий період нашої історії. Особливу увагу приділимо Великому Сейму та ухваленню Конституції 3 травня – важливому етапу в прагненні до модернізації Речі Посполитої.

безпечили Понятовському доступ до впливового середовища так званої «Фамілії» Чарторийських – магнатської групи з ліберальними та реформаторськими поглядами.

Освіта та молодість

Станіслав Август здобув всебічну освіту, навчаючись у єзуїтських колегіях Варшави та Дрездена. Його навчання охоплювало літературу, філософію, іноземні мови та точні науки, що зробило Понятовського одним із найосвіченіших польських правителів. Він подорожував Західною Європою, зокрема відвідуючи Францію, Великобританію та Італію, де ознайомився з ідеями Просвітництва та здобув широкі політичні та світські контакти.

У 1755–1756 роках Понятовський перебував у Санкт-Петербурзі, де став фаворитом майбутньої імператриці Катерини II. Саме її підтримка значною мірою забезпечила йому здобуття польського трону в 1764 році.

Вступ на трон

Станіслав Август був обраний королем Польщі 7 вересня 1764 року при рішучій підтримці Росії. Його коронація відбулася в день 25 листопада того ж року у Варшаві. Понятовський став останнім королем, обраним шляхом вільних виборів, а його правління припало на один з найбуремніших періодів в історії Польщі. Почавши з введення реформ, спрямованих на відновлення ослабленої держави, його ініціатива часто блокувалася через втручання сусідніх держав.

Меценат культури та мистецтв

Станіслав Август був одним із найвидатніших меценатів мистецтва та культури в історії Польщі. Його двір у Королівських Лазеньках у Варшаві став інтелектуальним і мистецьким центром, де приймали знаменитих осіб з усієї Європи. Король ініціював багато заходів, таких як:

- Четвергові обіди – інтелектуальні зустрічі, на яких обговорювалися література, філософія та політика.
- Створення Комісії національної освіти (KEN) у 1773 році – першого у світі Міністерства освіти.
- Патронат над творчістю художників, таких як Бернардіно Беллотто (Каналетто), котрий документував архітектуру Варшави.

Політика і реформи

Станіслав Август, усвідомлюючи слабкість держави, намагався провести реформу устрою та

суспільства. Встановлення Конституції 3 травня стало кульмінацією його зусиль для відновлення держави. Однак залежність від Росії та відсутність сильної політичної підтримки перешкождали йому ефективно протистояти загарбникам.

Під час правління Станіслава Августа відбулися три розподіли Польщі: у 1772, у 1793 і у 1795 роках. Після третього розподілу 25 листопада 1795 року король зрікся престолу на користь імператриці Катерини II. Його змусили залишити Польщу, після чого Понятовський оселився в Санкт-Петербурзі, де провів останні роки свого життя.

Станіслав Август помер 12 лютого 1798 року в Санкт-Петербурзі. Він був похований у церкві Святої Катерини, а пізніше його останки перенесли на Вавель. Попри суперечливу роль в історії Польщі, сьогодні його сприймають як правителя, котрий намагався врятувати державу в надзвичайно складних обставинах.

Станіслав Август Понятовський залишив після себе спадщину у вигляді реформ та культурного меценатства. Хоча йому не вдалося врятувати Польщу від розподілу, але реалізована ним культурна діяльність і прагнення до модернізації держави залишили тривалий слід в історії Речі Посполитої. Понятовський став символом спроб порятунку занепадаючої держави перед лицем зовнішніх та внутрішніх перешкод.

I поділ Польщі (1772)

Перший поділ Речі Посполитої став результатом тривалої слабкості держави, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Ця подія відбулася внаслідок суперництва трьох потужних сусідів: Росії, Пруссії та Австрії, які вирішили використати хаос у Польщі для реалізації своїх територіальних інтересів.

Причини поділу:

- **Політична та економічна криза Речі Посполитої:** Роздробленість влади магнатів та анархічна система *liberum veto* робили Сейм неспроможним до ухвалення ефективних рішень.
- **Інтервенція сусідніх держав:** Росія втручалася у внутрішні справи Польщі під виглядом захисту прав релігійних дисидентів. Пруссія та Австрія, побоюючись зростання російських впливів, взяли участь у переговорах про поділ.

- **Російсько-турецька війна (1768–1774):** Цей конфлікт відвернув увагу Туреччини від Речі Посполитої, що дозволило Росії зосередитися на польських справах.

Процес поділу:

Трактати про розподіл були підписані в Санкт-Петербурзі 5 серпня 1772 року, де території Речі Посполитої було розмежовано між трьома державами:

- Росія зайняла східні землі Речі Посполитої, включаючи значну частину Лівонії та Білорусі.
- Прусія отримала Помор'є (без Гданська) та Вармію, що зміцнило зв'язок Східної Пруссії з Бранденбургією.
- Австрія захопила південні території Речі Посполитої, включаючи частину Малопольщі та Галичину.

Наслідки першого поділу Польщі

Поділ означав втрату близько 30% території та третини населення Речі Посполитої. Крім того, це виявило неспроможність держави до самостійної оборони та реформ. У наступні роки перший поділ призвів до подальшого ослаблення Речі Посполитої.

Конституція 3 травня 1791 року

Конституція 3 травня була відповіддю на необхідність проведення глибоких адміністративних реформ для порятунку держави від подальшого розпаду. Це була перша конституція в Європі та друга у світі після американської конституції 1787 року.

Підготовка до ухвалення Конституції

Робота над основним законом почалася під час засідань Великого Сейму (1788–1792). Натхненням для авторів Конституції послужили ідеї Просвітництва, а також досвід інших країн, таких як Сполучені Штати Америки та Франція. Головними авторами документу були король Станіслав Август Понятовський, Ігнацій Потоцький та Гуго Колонтай.

● Постанови Конституції

Тривладдя:

- Законодавча влада належала двопалатному Сейму.
- Виконавча влада перебувала в руках Стражи Прав, до складу якої входили король і п'ять міністрів.

- Судова влада була незалежною від законодавчої та виконавчої влади.

Скасування liberum veto: Конституція вводила принцип більшості голосів у Сеймі, що скасовувало можливість законодавчого паралічу.

Соціальні реформи:

- Селяни отримали захист від держави, що відкрило шлях до скасування панщини.
- Міщани отримали право на придбання землі та можливість займати державні посади.

Структурні зміни: Польща стала конституційною монархією із правом спадкування трону. Вільні вибори були скасовані, що дало можливість запобігти політичному хаосу.

● Значення Конституції

Конституція 3 травня була надзвичайно прогресивним актом, який став натхненням для інших народів, котрі боролися за модернізацію і незалежність. Попри те, що її положення були скасовані внаслідок втручання з боку Росії та Торговицької конфедерації (1792), пам'ять про Конституцію стала символом боротьби за свободу та суверенітет.

Занепад реформ

Реформи були перервані війною, метою якої став захист Конституції. Ця війна завершилася поразкою Речі Посполитої. Другий поділ Польщі (1793) і абдикація Станіслава Августа Понятовського в 1795 році остаточно призвели до падіння держави.

Торговицька конфедерація – національна зрада

Після ухвалення Конституції 3 травня 1791 року в Польщі відбулися зміни, спрямовані на відновлення держави та зміцнення її суверенітету. Реформи викликали опір частини магнате́рії, яка побоювалася втрати своїх привілеїв. У травні 1792 року група консервативних магнатів, зокрема Щенський Потоцький, Францішек Ксаверій Браницький та Северин Жевуський, започаткували Торговицьку конфедерацію в місцевості Торговиця (сьогодні в Україні). Її метою було відновлення колишнього устрою, заснованого на «золотій свободі шляхти», що на практиці означало анархію та ослаблення центральної влади.

Конфедерати, під гаслом захисту свободи та віросповідання, звернулися за допомогою до імператриці Катерини II, яка побачила в цьому можливість для збройного втручання і подальшого підпорядкування Польщі. 18 травня 1792 року російські війська вступили на територію Речі Посполитої. Хоча польські підрозділи, зокрема під командуванням князя Юзефа Понятовського та Тадеуша Костюшка, завзято чинили опір (наприклад, у битві під Зеленицями), війна все ж закінчилася поразкою. Король Станіслав Август Понятовський приєднався до конфедерації, що було актом зради для реформаторів.

Торговиця досі є символом національної зради, оскільки магнати задля задоволення власних інтересів призвели державу до втрати її суверенітету.

Другий Поділ Польщі

Після захоплення влади торговицькими конфедератами та поразки у війні з Росією Польща була змушена до чергових територіальних поступок. 23 січня 1793 року Росія та Прусія підписали договір розподілу, унаслідок якого Річ Посполита додатково втратила території, а саме:

- Росія захопила східні землі Речі Посполитої, зокрема Мінськ, Житомир та Київ.
- Прусія отримала Великопольщу, Гданськ та Торунь, що забезпечило їй доступ до Балтійського моря.

Урок 11

Занепад Речі Посполитої Двох Народів – Торговицька конфедерація, II та III поділи Польщі

Урок 11 переносить нас до остаточного етапу існування Речі Посполитої Двох Народів - період політичної, соціальної та військової кризи в державі. Розглянемо події, що призвели до остаточного занепаду польської державності, а також проаналізуємо ключові моменти цього драматичного періоду.

Поділ був формально затверджений та у Гродно, яке діяло під тиском військ загарбників. Це був акт примусу, який на практиці означав подальший розпад держави.

Повстання Костюшко 24 березня - 4 листопада 1794 року

У відповідь на драматичну ситуацію в Польщі у березні 1794 року спалахнуло Повстання Костюшко — перший національний збройний виступ проти загарбників. На його чолі став Тадеуш Костюшко — герой війни за незалежність Сполучених Штатів Америки. Повстання розпочалося 24 березня 1794 року в Кракові, де Костюшко оголосив акт інсурекції та очолив Національні Збройні Сили.

Тадеуш Костюшко

Тадеуш Костюшко (народився 4 лютого 1746 року на Меречовщині – помер 15 жовтня 1817 року у Солюрі) був одним із найвидатніших польських військових командирів, інженерів і героїв боротьби за незалежність Польщі та Сполучених Штатів Америки. Освіту здобув у Академії шляхетського корпусу кадетів у Варшаві, а згодом - у Парижі, де набув бойового досвіду під час війни за незалежність США. Після повернення до Польщі займався реформаторською діяльністю, а потім став на чолі повстання проти загарбників.

Костюшко був палким прихильником соціальної рівності, що знайшло відображення в його діях під час повстання, коли він намагався залучити до боротьби не лише шляхту, але й селян та інші соціальні верстви населення.

Повстання Костюшко

Повстання Костюшко стало реакцією на драматичну ситуацію в Польщі після II поділу в 1793 році. Річ Посполита вже тоді була значною мірою контрольованою загарбниками державою, а найбільше - Росією. Торговицька конфедерація, котра призвела до ослаблення держави, отримала підтримку з боку Росії, що дозволило імператриці Катерині II продовжити втручання в польські справи. Реагуючи на приниження та зростаючу загрозу, поляки вирішили врятувати країну, розпочавши боротьбу за відновлення незалежності.

Повстання почалося 24 березня 1794 року в Кракові. Тадеуш Костюшко на Головному рин-

ку в Кракові оголосив акт повстання і був обраний Найвищим Начальником Національних Збройних Сил. Він пообіцяв боротися за незалежність і проголосив соціальні реформи, які мали збільшити участь селян у цій боротьбі.

Битва під Рацлавицями

Одним із перших успіхів повстання стала битва під Рацлавицями (4 квітня 1794 року), де Костюшко здобув перемогу над російськими військами під командуванням генерала Тормасова. У цій битві прославилися косарі – селяни, озброєні бойовими косами. Ця перемога мала велике символічне значення, оскільки продемонструвала, що спільні зусилля поляків, незалежно від їх соціального походження, здатні привести до успіху.

Полянецький Універсал

7 травня 1794 року Костюшко видав Полянецький Універсал - документ, що мав на меті поліпшення становища селян. Декрет гарантував, зокрема, зменшення панщини, захист від примусового виселення з землі та право на особисту свободу для тих, хто брав участь у боротьбі. Хоча ці реформи були обмеженими та зустріли опір з боку шляхти, мали вони на меті спонукати селян до участі в визвольному русі.

Повстання швидко поширилося на інші регіони Речі Посполитої, зокрема, Варшаву та Вільнюс, де відбувалися бої з російськими та пруськими силами. Однак повстанці натрапили на величезні труднощі, зокрема з відсутністю регулярної армії, логістичні проблеми та кількісну й технологічну перевагу противника.

Важливі сутички:

- **Оборона Варшави (1794)** – під командуванням Костюшко, повстанці ефективно захищали столицю від російських та пруських військ.
- **Битва під Мацейовицями (10 жовтня 1794 року)** – вирішальна поразка повстання, де Костюшко був поранений і потрапив до російського полону.

Занепад повстання

Після поразки під Мацейовицями, де повстання втратило свого лідера, почало воно поступово занепадати. 4 листопада 1794 року російські війська здійснили жорстокий штурм Праги, який фактично поклав край повстанню. Бої закінчилися у листопаді 1794 року, а через рік, у 1795 році, загарбники провели III поділ, який стер Польщу з карти Європи на 123 роки.

Третій Поділ Польщі

Повстання Костюшко, хоча й було актом героїзму і патріотизму, та все ж завершилося поразкою, яка прискорила остаточне падіння Речі Посполитої Двох Народів. Після придушення повстання в 1795 році монархи Росії, Пруссії та Австрії приступили до третього поділу Польщі, цілковито ліквідувавши її державність.

Поразка повстання призвела до застосування жорстоких репресій проти його учасників. Багато повстанців було страчено, а тисячі з них вислано на Сибір, де їх змушували до важкої праці. Ці заслання, які стали однією з форм покарання польських патріотів, вплинули на долю багатьох родин і залишили глибоку травму на всьому польському суспільстві.

Внаслідок цих подій король Станіслав Август Понятовський зрікся престолу 25 листопада 1795 року, оскільки не бачив можливостей для подальшого здійснення влади. Так формально завершилося існування I Речі Посполитої. Польща на 123 роки зникла з карти Європи, а її землі були приєднані до трьох потужних імперій.

Хоча повстання не досягло своєї мети, та його спадщина вплинула на формування національної свідомості та польського патріотизму в наступних поколіннях. Тадеуш Костюшко - головний лідер повстання - став символом боротьби за свободу, рівність і незалежність. Його постать надихала не лише поляків, але й представників інших народів, котрі пізніше боролися за свої права.

Важливим елементом повстання став Полянецький Універсал, у якому було оголошено соціальні реформи, включаючи часткове відшкодування селянам. Хоча цей документ не був повністю реалізований, але вплинув він на подальші дискусії щодо соціальних реформ у Польщі. Універсал започаткував процес, який у майбутньому сприяв зростанню свідомості селян, як невід'ємної частини нації.

Повстання Костюшко нагадало полякам про важливість перебування в єдності та солідарності під час боротьби за незалежність. Хоча закінчилося воно поразкою, та сама ідея збереглася, надихаючи на наступні національні зворушення, такі як листопадове та січневе повстання, що відбулися в XIX столітті. Пам'ять про цей збройний виступ назавжди залишилася в історії Польщі, як свідчення рішучості народу в боротьбі за свої права.

24 жовтня 1795 року Росія, Пруссія та Австрія підписали договір про розподіл залишків земель Речі Посполитої. Межі між загарбниками були визначені таким способом, що Польща повністю перестала існувати як держава:

- Росія захопила території на схід від річки Буг.
- Пруссія приєднала до свого складу Мазовше разом із Варшавою.
- Австрія отримала Малопольщу та Любельщину.

25 листопада 1795 року Станіслав Август Понятовський був змушений зректися престолу на користь імператриці Катерини II та покинути Польщу. Він провів останні роки свого життя в Санкт-Петербурзі, де помер у 1798 році.

Наслідки поділів

Поділи Польщі спричинили повну втрату суверенітету та завершили існування однієї з найстарших держав в Європі. Річ Посполита, яка протягом століть була унікальним прикладом змішаної монархії з широкими шляхетськими свободами, припинила функціонувати, як політичний суб'єкт. Держава була поділена між трьома сусідніми імперіями: Росією, Пруссією та Австрією, котрі взяли під контроль її територію.

На практиці це означало:

- Відсутність центральної політичної влади, яка представляла інтереси поляків
- Ліквідацію армії та адміністративних структур Речі Посполитої
- Введення іноземного права, установ і мови замість польських інституцій
- Репресії проти польської еліти, а особливо тих, хто був залучений до національних повстань.

Втрата державності змусила поляків діяти у підпільних структурах або на еміграції. Польські політичні та військові лідери, такі як Тадеуш Костюшко та князь Адам Єжи Чарторийський, пізніше зіграли ключову роль у боротьбі за відновлення незалежності.

Соціальні та культурні наслідки поділів

Поділи призвели до глибоких соціальних змін:

- Шляхта втратила свою провідну політичну позицію, а багато магнатів та землевласників змушені були адаптуватися до умов загарбників, які нав'язували своє панування.
- Селяни, хоча формально підпорядковані загарбницьким адміністраціям, почали брати участь у процесах модернізації, зокрема у поступовому звільненні від кріпа-

цтва (наприклад, у пруському та австрійському поділах).

- Польська культура зазнала сильної русифікації (російський поділ) і германізації (пруський поділ). В австрійському поділі, зокрема на Галичині, поляки мали більше свобод, що дозволило розвивати польську освіту та культуру.

Попри це поляки намагалися зберегти свою національну ідентичність. Діяльність таких установ, як Товариство друзів науки чи пізніше Ягеллонський університет, стала опорою національної пам'яті для формування патріотичної еліти.

Економічні наслідки поділів

Поділ земель Речі Посполитої між трьома загарбниками призвів до затримки економічного розвитку. Введення різних монетарних, правових та митних систем ускладнило торгівлю між підконтрольними загарбникам територіями. Пруссія використовувала польські землі як джерело сировини, а Росія розглядала східні польські території як економічну базу для своєї імперії.

Зокрема:

- У пруському поділі були запроваджені суворі правила, що стосувалися землі та мови, змушуючи поляків до еміграції або відмови від власності на землю.
- Російський поділ характеризувався експлуатацією земель та економічними репресіями щодо польських підприємців.
- Галичина, найбільш вразлива серед поділених територій, стала синонімом відсталості та злиднів. Проте автономні привілеї, надані полякам наприкінці XIX століття, сприяли розвитку культурних та економічних інститутів.

Національна ідентичність та боротьба за незалежність

Поділи Польщі не знищили польського національного духу. Навпаки, вони стали поштовхом до боротьби за відновлення незалежності. Поляки брали участь у національних збройних виступах, таких як Повстання Костюшко (1794), Листопадове повстання (1830-1831) та Січневе повстання (1863-1864). На еміграції створювалися політичні структури, які відіграли ключову роль у підтримці ідеї вільної Польщі.

Польська культура збереглася завдяки видатним постатям, серед яких:

- Адам Міцкевич, Юліуш Словацький та Фредерік Шопен, які своєю творчістю зміцнювали патріотизм і нагадували про велич минулого.
- Еміграційна діяльність (наприклад, у Парижі та Лондоні) була інтелектуальною та політичною рушійною силою польського відродження.

Значення поділів в історії Європи

Поділи Польщі стали наслідком не тільки внутрішнього послаблення держави, але й змін у балансі сил Європи. Ці події, шляхом попередження для інших народів, продемонстрували, як легко сильні держави можуть скористатися внутрішніми кризами, диктуючи свої умови слабкішим країнам.

Польща зникла з мапи Європи, але її дух зберігся завдяки рішучості народу, котрий понад сто років боровся за свободу та національний суверенітет. Поділи донині залишаються важливим історичним уроком, що нагадує про необхідність національної солідарності та сильних державних інституцій.

Наполеон Бонапарт — перша надія поляків на відновлення незалежності

Наполеонівська кампанія мала ключовий вплив на ситуацію Польщі в першій половині XIX століття. Хоча й не відновила вона незалежності, але значно вплинула на формування польських національних та політичних амбіцій.

Внаслідок поділів Польща була розділена між Росією, Пруссією та Австрією. Під час ведення війн Наполеон Бонапарт став для поляків надією на відновлення незалежності. Після перемоги над Пруссією у 1807 році, Наполеон створив Варшавське герцогство, котре було залежне від Франції. Попри це поляки вбачали в ньому крок до повної незалежності.

Варшавське герцогство

Варшавське герцогство було створено на основі Тильзитського трактату (1807), який завершив наполеонівські війни з Пруссією. Хоча герцогство формально було незалежним, та Наполеон зберіг у ньому сильні французькі впливи. Князь Костянтин, брат царя Олександра I, був одним з основних представників Росії в герцогстві, проте багато ключових рішень надалі залежали від Наполеона. Варшавське герцогство мало свою армію, адміністрацію та впроваджувало реформи для модернізації країни, зокрема реформи цивільного права (Кодекс Наполеона) та освіти.

Наполеонівські війни створили умови для спроби відбудови Польщі. Поляки, воюючи на боці Наполеона, сподівалися, що після його перемог країна відновить повну незалежність. Наполеон, хоча й вважав поляків союзниками, але не мав наміру відновлювати Польщу у статусі повністю суверенної держави. Його політика щодо Польщі була скоріше прагматичною та умотивованою прагненнями до створення сильної Франції. Багато поляків, у тому числі Ян Генрик Домбровський, брали участь у наполеонівських кампаніях, воюючи на боці французької армії.

Урок 12

Сто двадцять три роки під владою загарбників

Період поділу Польщі — це 123 роки трагічної історії, під час якої польський народ втратив свою незалежність. Землі Речі Посполитої були поділені між Росією, Пруссією та Австрією, а поляки зазнали гніту, германізації, русифікації та репресій. Попри це безперервно здійснювалися спроби відновлення свободи, серед яких важливу роль відіграли національні повстання та діяльність митців, котрі стали духовними лідерами народу.

Зв'язки Наполеона з польською армією

Невелике від початку польське військо було одним з основних елементів Варшавського герцогства. Серед найважливіших битв, у яких брали участь поляки, була битва під Ліпськом (1813). Це протистояння, відоме як «Битва народів», де поляки воювали на боці Наполеона проти антифранцузької коаліції, завершилася поразкою його армії, після котрої опинилися вони в складній ситуації у 1815 році. Варшавське герцогство було ліквідоване, а частина його території увійшла до складу Королівства Польського, яке формально було частиною Російської імперії.

Наполеонівські ідеї, зокрема реформи та модернізація, не зникли з Польщі попри ліквідацію Варшавського герцогства. Після падіння Наполеона поляки все ще намагалися відновити незалежність, що знайшло своє відображення в пізніших повстаннях: листопадовому (1830-1831) та січевому (1863-1864). Наполеонівські традиції надалі надихали польський рух за незалежність.

Листопадове повстання – 1830-1831

Листопадове повстання було спробою поляків до відновлення незалежності після третього поділу Польщі в 1795 році та утворення Польського Королівства (так званої Конгресівки) в 1815 році. Королівство формально було пов'язане з Росією персональною унією, де цар Росії одночасно був королем Польщі. Проте поляки швидко зрозуміли, що обіцянки царя Олександра I щодо автономії не виконуються, а його наступник, Микола I, запровадив ще більш репресивну політику.

У листопаді 1830 року зростали напруження, викликані обмеженням свобод, придушенням визвольних рухів та побоюваннями, що цар включить польські війська до повалення революційних настроїв в Європі. 29 листопада 1830 року у Варшаві група молодих офіцерів на чолі з підпоручиком Петром Висоцьким розпочала повстання, здійснивши напад на Бельведер — резиденцію намісника Польського Королівства, князя Костянтина. Ця подія увійшла в історію як „листопадова ніч”.

Перебіг повстання

Повстання швидко поширилося по всій країні. 5 грудня 1830 року, генерал Юзеф Хлопіцький оголосив себе диктатором повстання. Проте його політика була націлена на проведення переговорів з царем, яке викликало незадоволення серед радикальних повстанців.

24 лютого 1831 року росіяни розпочали наступ проти поляків, що поклато початок низці сутичок. До найважливіших з них належать:

- Битва під Сточком (14 лютого 1831 року) – перша перемога, здобута польськими військами під командуванням генерала Юзефа Дверницького.
- Битва під Гроховом (25 лютого 1831 року) – одна з найбільших битв повстання, в якій поляки під проводом генерала Юзефа Хлопіцького зупинили росіян, хоча і не досягли вирішальної перемоги.
- Битва під Остроленкою (26 травня 1831 року) – поразка польських військ під командуванням генерала Яна Скжинецького.
- Оборона Варшави (6-7 вересня 1831 року) – попри героїчний захист міста, Варшава була взята російською армією.

Ключову роль у командуванні польськими силами відіграли генерали: Юзеф Хлопіцький, Ян Скжинецький, Ігнацій Прандзинський та Мацей Рибінський. На жаль, їхні дії часто не були погодженими, що ослаблювало ефективність польських військ.

Повстання зазнало поразки через військову перевагу Росії, відсутність міжнародної підтримки та внутрішні розколи серед повстанців. 21 жовтня 1831 року останні повстанські підрозділи перейшли кордон із Пруссією і були інтерновані.

Хоча листопадове повстання закінчилося поразкою, стало воно символом польського прагнення до свободи та продемонструвало мужність і рішучість народу, а також надихнуло наступні покоління поляків на боротьбу за незалежність. Велика еміграція була не лише трагічним наслідком повстання, але й свідченням сили польського духу та волі до виживання.

Велика еміграція

Після падіння повстання, тисячі поляків – офіцерів, солдатів, політиків і інтелектуалів – змушені були залишити Батьківщину. Вони емігрували переважно до Франції, Бельгії, Великої Британії та Швейцарії. Цей еміграційний рух увійшов в історію як Велика еміграція.

Багато емігрантів відіграли значну роль у розвитку польської культури, та формуванні національної політики. До найважливіших постатей належали:

- **Адам Міцкевич**, який створював твори, що надихали поляків на боротьбу за свободу.
- **Юліуш Словацький** та **Зигмунт Красінський**, які продовжили літературні традиції в душі романтизму.
- **Йоахім Лелевель**, історик та ідеолог національно-визвольних рухів.
- **Князь Адам Юрій Чарторийський**, засновник Готелю Ламбер – політичної організації, що підтримувала польську справу на міжнародній арені.

Велика еміграція стала символом боротьби поляків за незалежність, і збереження національної ідентичності. Підтримка революційних рухів, а також політична та культурна діяльність польських емігрантів вплинули на наступні покоління та сприяли відновленню незалежності у 1918 році.

Січневе повстання – 1863-1864

Січневе повстання спалахнуло як реакція на репресивну політику Росії до поляків у російському поділі після поразки листопадового повстання. Поляки, позбавлені автономії та піддані русифікації, були особливо обурені планами призову молодих чоловіків до російської армії, відомого під назвою «бранка». Підготовка до повстання тривала вже з 1861 року, коли виникли таємні патріотичні організації, серед яких Центральний Національний Комітет, що згодом перетворився на Тимчасовий Національний Уряд, котрий зокрема прагнув спровокувати збройний протест проти російських окупантів.

Вибух і перебіг повстання

Повстання розпочалося 22 січня 1863 року, коли Тимчасовий Національний Уряд оголосив маніфест, що закликав поляків, литовців

і білорусів боротися за незалежність та звільнення селян. Повстання охопило території Королівства Польського, а також Литву, Білорусь і Україну. Воно здобуло підтримку різних соціальних верств, хоча селяни були скептично налаштовані через їхню попередню недовіру до шляхти.

Повстання мало характер партизанської війни, з сотнями малих підрозділів, що атакували російські гарнізони та транспортні колони. Відсутність єдиного командування та військова перевага Росії ускладнювали координацію дій. До найважливіших битв належать:

- Битва під Меховим (17 лютого 1863 року) – закінчилася поразкою повстанців, продемонструвавши їхню слабкість перед добре організованою російською армією.
- Битва під Гроховиськами (18 березня 1863 року) – одна з небагатьох перемог під командуванням генерала Маріана Лангевича.
- Оборона Сосновця (5 лютого 1863 року) – приклад боротьби за важливу стратегічну точку Домбровського вугільного басейну.
- Репресії після битви під Опатовом (21 лютого 1864 року) – призвели до завершення більших повстанських дій у регіоні.

Найважливіші лідери повстання

Січневе повстання очолювали численні лідери, серед яких найважливішими були:

- Маріан Лангевич, котрий на короткий час оголосив себе диктатором повстання, але змушений був втікати до Галичини.
- Ромуальд Траугутт - останній диктатор повстання, символ непохитності та жертвенності. Був заарештований росіянами й страчений на схилах варшавської Цитаделі в 1864 році.
- Людвік Мерославський - перший диктатор повстання, котрий не здобув загальної підтримки.

Падіння повстання та його наслідки

Повстання завершилося навесні 1864 року, коли росіяни придушили більшість партизанських дій. Обсяг втрат був величезним: десятки тисяч загинили і поранені, тисячі висланих на Сибір, конфіскації майна та посилені репресії проти поляків. Цар Олександр II здійснив кроки, спрямовані на подальшу русифікацію польських земель: ліквідував монастирі, закривав школи та обмежував використання польської мови.

Січневе повстання, хоч і трагічне у своїх наслідках, стало ще одним проявом незламної

боротьби поляків за свободу. Воно увійшло в історію як символ патріотизму та самопожертви, а його герої, такі як Ромуальд Траугутт, на завжди закарбувалися в національній пам'яті. Попри поразку, повстання сприяло зміцненню національної ідентичності та надихнуло наступні покоління на працю і боротьбу за незалежність. Позитивістський рух, який виник після повстання, відіграв ключову роль у відродженні національного духу, заклавши основу для відродження Польщі у 1918 році.

Політика загарбників - германізація та русифікація

Влада Пруссії та Росії прагнула викоринити польську національну ідентичність. Запроваджено заборону на використання польської мови в школах і установах, а землевласників змушували відмовлятися від польських традицій.

Символи опору

Страйк дітей у Вжешьні (1901): Протест дітей проти викладання релігії німецькою мовою.

Віз Джимали: Міхал Джимала, відмовляючись будувати будинок, жив у цирковому возі, обходячи пруські правила.

Підсумок

123 роки поділу стали періодом випробувань і страждань, але також сміливих визвольних бунтів і незламної боротьби за збереження національної ідентичності. Поляки, попри репресії та втрату незалежності, ніколи не відмовилися від мрій про волю. Зусилля, такі як національні повстання, діяльність на еміграції і боротьба проти германізації та русифікації, сприяли збереженню духу народу, котрий сприяв відновленню незалежності у 1918 році.

Перша світова війна (1914–1918)

Розпочалася 1 серпня 1914 року війна і стала глобальним конфліктом, в якому брали участь 33 держави. Протистояння центральних держав (Німеччина, Австро-Угорщина) проти Антанти (Велика Британія, Франція, Росія) вплинуло на ситуацію поляків, які на той час фактично жили під окупацією.

Поляки знаходилися по обидві сторони конфлікту, відбуваючи службу в арміях загарбників. Їхня доля залежала від результату війни: одночасна поразка всіх трьох держав-окупантів була ключовою для відновлення незалежності.

Юзеф Пілсудський був однією з ключових осіб у боротьбі за незалежність Польщі на початку ХХ століття. Його політична та військова діяльність була тісно пов'язана з соціалістичним рухом, котрий Пілсудський сприймав як інструмент боротьби за суверенітет країни. В молодості він займався конспіративною діяльністю, що призвело до численних конфліктів із загарбниками, а особливо - з Росією.

Під час Першої світової війни Пілсудський очолював Польські легіони, які воювали на боці Австро-Угорщини. Спочатку його метою було використання світового конфлікту для відродження незалежної Польщі. Пілсудський зрозумів, що Німеччина та Австро-Угорщина не зацікавлені у створенні суверенної польської держави. Після чого він вирішив зірвати співпрацю з центральними державами. Слід зазначити, що польські легіони були першим польським військовим формуванням у ХХ столітті.

У 1917 році Пілсудський відмовився скласти присягу на вірність кайзеру Німеччини та імператору Австро-Угорщини (так звана криза присяги). Внаслідок цього він був заарештований німцями та ув'язнений у фортеці в Магдебурзі. Ця рішуча позиція привернула увагу поляків і зміцнила його авторитет як лідера незалежницького руху. Арешт Пілсудського викликав супротив у польському суспільстві, що додатково вплинуло на його авторитет.

Звільнення Пілсудського в листопаді 1918 року відбулося одночасно з моментом закінчення війни та створенням умов для відновлення незалежності. Після повернення до Польщі він був визнаний лідером відродженої держави, завдяки чому відіграв ключову роль у відбудові II Речі Посполитої.

Урок 13

Історія II Речі Посполитої – від I світової війни до 1939 року

Історія II Речі Посполитої Польщі є одним із найважливіших періодів в історії країни. Це час сповнений надії, викликів і драматичних подій, які сформували відроджену після 123 років неволі державу. Поява II Речі Посполитої була результатом переплетення політичних, військових та соціальних подій, що відбувалися, як на польських землях, так і на міжнародній арені.

У цій частині ми зосередимося на ключових моментах цього періоду, обговоримо визначні події та осіб, котрі відіграли вирішальну роль у відродженні та формуванні II Речі Посполитої Польщі.

Герої польської незалежності

Ключову роль у цих подіях відіграли такі видатні постаті, як Юзеф Пілсудський, Роман Дмовський, Ігнацій Дашинський та Ігнацій Ян Падеревський. Їхні дії на політичній, військовій та дипломатичній арені сприяли відновленню незалежності Польщі та формуванню її характеру в міжвоєнні роки.

● **Юзеф Пілсудський** (1867–1935) — одна з найважливіших постатей в історії Польщі. Був соціалістом і борцем за незалежність, засновником Польської військової організації (POW), а також лідером Польських легіонів. Пілсудський послідовно прагнув до відновлення незалежності польської держави, усвідомлюючи цю можливість тільки після розпаду імперій-окупантів. Під час Першої світової війни він відмовився скласти присягу на вірність німцям, що призвело не лише до його ув'язнення у фортеці Магдебургу в 1917 році, але й до визнання співвітчизниками, як незламного лідера. Після повернення до Польщі в листопаді 1918 року Пілсудський обійняв посаду Тимчасового Голови Держави, ставши ключовим архітектором відновленої II Речі Посполитої.

● **Роман Дмовський** (1864–1939) — лідер Національної демократії, політик і дипломат, котрий відіграв основоположну роль у дипломатичних діях на користь Польщі. Під час Першої світової війни він очолював Національний комітет Польщі в Парижі, який вважався офіційним представництвом польських інтересів у країнах Антанти. Його бачення Польщі, як національної держави зосереджувалося на боротьбі за її кордони та протидії германізації та русифікації. Дмовський також був одним з співавторів успіху Версальської конференції, під час якої вдалося досягти визнання незалежності Польщі та вигідних для неї кордонів.

● **Ігнацій Ян Падеревський** (1860–1941) — видатний піаніст, композитор, борець за незалежність та політик. Його активна діяльність, особливо в Сполучених Штатах Америки, мала важливе значення для польської справи. Завдяки старанням Падеревського, президент Вудроу Вільсон включив незалежність Польщі, як один із пунктів свого мирного плану. Після відновлення незалежності він обійняв посаду прем'єр-міні-

стра та міністра закордонних справ у 1919 році, сприяючи зміцненню позицій Польщі на міжнародній арені.

● **Ігнацій Дашинський** (1866–1936) — видатний соціалістичний політик, один із засновників Тимчасового народного уряду Польської Республіки в листопаді 1918 року. Він був прихильником соціальної рівності та надання виборчих прав усім громадянам, у тому числі й жінкам. Його дії в перші дні незалежності мали на меті об'єднання суспільства та забезпечення стабільності для новоствореної держави. Як депутат і маршал Сейму, він відіграв важливу роль у створенні демократичних основ II Речі Посполитої, одночасно сприяючи соціальним реформам і боротьбі за права працівників.

11 листопада 1918 року — Відновлення незалежності Польщі

Цього дня, після підписання перемир'я між державами Антанти та Німеччиною в Комп'єні, офіційно завершилася Перша світова війна. Для Польщі цей день став вирішальним моментом, а саме відновленням незалежності після 123 років розподілу держави. На практиці, пізніше поляки мусили зіткнутися з багатьма викликами, зокрема, відновленням державних структур, об'єднанням всіх територій та боротьбою за кордони, але день 11 листопада 1918 року символічно вважається початком відродження Речі Посполитої Польщі.

Прийняття влади Юзефом Пілсудським

Регенційна Рада, створена німцями під час війни, як тимчасовий орган влади, 11 листопада 1918 року символічно передала Юзефу Пілсудському верховне командування над польською армією. Потім, 14 листопада, Раду було розпущено, передавши Пілсудському всі повноваження державної влади. Він, як Тимчасовий Глава Держави, розпочав процес створення інституцій для відновлення Польщі, що передбачало, зокрема, формування уряду та ініціацію дипломатичних дій. Роль Пілсудського, як лідера, була широко визнаною, але пізніше посилилася ще більше, коли 19 березня

1920 року він був призначений першим Маршалом Польщі.

28 листопада 1918 року Тимчасовий народний уряд Польської республіки, в якому Пілсудський відіграв ключову роль, видав декрет, котрий надавав жінкам виборче право. Польща стала однією з перших країн у Європі, яка надала жінкам право голосування та можливість балотуватися на виборах. Це було значне досягнення, яке призвело до визнання внеску жінок у боротьбу за незалежність та їхнього залучення до соціального і політичного життя. Вже в січні 1919 року жінки могли скористатися цими правами на виборах до Установчого Сейму.

Формування нових кордонів II Речі Посполитої Польщі

Відновлення незалежності не означало закінчення боротьби. Процес встановлення кордонів тривав до 1923 року і включав:

- **Польсько-українську війну** (1918–1919) — конфлікт за Східну Галичину.
- **Сілезійські повстання** (1919, 1920, 1921) — боротьба за Верхню Сілезію, що завершилася плебісцитом на користь Польщі.
- **Польсько-більшовицьку війну** (1919–1921) — завершилася миром у Ризі, котрий встановив східні кордони Польщі.
- **Приєднання Віленщини** (1920) — захоплення Вільнюса генералом Луціяном Желіговським.

Польсько-більшовицька війна (1919–1921)

Польсько-більшовицька війна була зіткненням двох політичних та ідеологічних поглядів: незалежної Польщі, що відновлювалася після більш ніж ста років окупації, та більшовицької Росії, яка прагнула розширити революцію пролетаріату по всій Європі. Більшовики розглядали Польщу, як перешкоду на шляху до експансії комуністичної ідеології на Захід, зокрема в напрямку до Німеччини, де прогнозований був спалах робітничої революції. Під керівництвом Юзефа Пілсудського країна прагнула відновити кордони Речі Посполитої таким способом, як виглядали вони перед розподілами

держави. За основу було взято федеративні ідеї, що передбачали співпрацю з народами Литви, України та Білорусі.

Додатковим чинником була міжнародна ситуація. Версальський договір не врегулював розташування східних кордонів Польщі, залишаючи це питання до вирішення в ході збройного конфлікту. Обидві сторони прагнули використати слабку позицію противника — Польща, що відновила свою незалежність, та Росія, яка боролася з виснажливою громадянською війною.

Хід війни

Війна розпочалася у 1919 році з дрібних сутичок на території сучасної Білорусі та України. Польські війська використовуючи складну ситуацію в Росії, швидко пішли в наступ. Одним із перших успіхів стало захоплення Вільнюса у квітні 1919 року. Навесні 1920 року польські військові, за підтримки Української Народної Республіки під проводом Симона Петлюри, провели наступ на Київ, який вдалося захопити вже на початку травня.

Тріумф поляків був короткочасним. Більшовики, мобілізувавши свої сили, перейшли в контрнаступ. Червона армія, під командуванням Михайла Тухачевського на півночі та Симона Будьонного на півдні, швидко відновила втрачені території, змусивши поляків до відступу. На початку літа 1920 року більшовики досягли лінії Вісли, а їхні загони наблизилися до Варшави. В цей час у Москві відкрито говорили про швидкий тріумф революції в Німеччині.

Битва під Варшавою та маневр Пілсудського з Вепра

Найважливішим моментом війни стала битва під Варшавою, що відбувалася з 13 по 25 серпня 1920 року. Під командуванням Юзефа Пілсудського польські війська підготувалися до захисту столиці. Ключовим елементом плану стало сміливе рішення провести контрудар зі сторони Вепра. План передбачав залишення частини військ збройних сил для оборони Варшави, тоді як основна армія мала провести маневр для оточення з тилу військ Тухачевського.

У вирішальний момент битви польські підрозділи прорвали лінії більшовиків на півдні, змусивши їх до хаотичного відступу. Маневр Пілсудського, котрий вважається шедевром військового мистецтва, визначив перемогу Польщі. Битва під Варшавою, відома як «Диво на Віслі», зупинила більшовиків та подальшу експансію на Захід.

Найважливіші постаті

- **Юзеф Пілсудський** – головнокомандувач польської армії, автор плану контрудару зі сторони Вепра.
- **Михайло Тухачевський** – командувач більшовицьких сил на півночі, відповідальний за наступ на Варшаву.
- **Семен Будьонний** – командувач кінної армії, який вів військові дії на півдні.
- **Юзеф Галлер** – командувач північного фронту, ключова постать в обороні Варшави.
- **Ігнацій Ян Падеревський** – представник Польщі на міжнародній арені, який забезпечував підтримку для польської справи.

Наслідки війни

Перемога в польсько-більшовицькій війні мала величезне значення не тільки для Польщі, але й для всієї Європи. Завдяки призупиненню Червоної армії, Польща забезпечила собі незалежність та закріпила східний кордон на підставі Ризького мирного договору (1921). Став він компромісом між польськими територіальними амбіціями та політичними реаліями.

Битва під Варшавою також відіграла ключову роль для Європи, оскільки зупинила експансію комунізму на Захід. Історики одноголосно вважають її однією з найважливіших битв в історії, яка визначила подальшу долю континенту у ХХ столітті.

Політична ситуація II Речі Посполитої

Після відновлення незалежності в 1918 році II Речі Посполита Польща зіткнулася з важким випробуванням стабілізації політичної ситуації в країні, котра перебувала в хаосі, виснажена війнами, змінами кордонів і внутрішніми поділами. Протягом перших кількох років не було переваги жодної політичної сили, а країна далі стикалася з внутрішніми кризами та зовнішніми загрозами. Уряд формували різні групи осіб, жодна з яких не мала повної домінації.

У 20-х роках ХХ століття уряд очолювали різні прем'єр-міністри, а політична сцена була наповнена конкурентними фракціями, зокрема правими, центристськими та лівими силами. Однією з найважливіших подій цього періоду стала конституційна реформа 1921 року, яка створила так звану парламентсько-кабінетну систему. У рамках цієї системи влада була розподілена між президентом, парламентом

та урядом. Попри спроби врегулювання політичної ситуації, залишалася вона надалі нестабільною, а відсутність сильних інституцій та взаєморозуміння між угрупованнями призвела до урядових криз.

Вбивство президента Габріеля Нарutowича

Після завершення президентських виборів у 1922 році на пост президента був обраний Габріель Нарutowич - видатний інженер і політичний діяч. Його вибір на посаду президента викликав суперечки, особливо серед правих сил, котрі виступали проти кандидатури Нарutowича. Був представником лівих сил, що зробило його неприйнятним для частини суспільства, особливо на сході та півдні Польщі. У напруженій політичній атмосфері, одразу після його інавгурації 16 грудня 1922 року, Нарutowич був убитий Елігіушем Невядомським, пов'язаним з правими силами. Смерть президента стала символічним моментом політичної кризи в Польщі та шоком для молодого державності, яка виявилася не спроможною захистити своїх найважливіших лідерів від ескалації політичної ненависті.

Травневий переворот 1926 року

Травневий переворот, також відомий як Травневий замах або Травневий путч, був збройним переворотом, що відбувся в період з 12 по 15 травня 1926 року у Варшаві. Внаслідок зростаючої політичної кризи, нестабільності в уряді, а також загострення соціального невдоволення, Юзеф Пілсудський вирішив захопити владу в Польщі, яку вважав неефективною і нездатною вирішувати проблеми в країні. Політичний конфлікт між урядом та Пілсудським наростав протягом кількох років. Захоплення контролю над армією та його опозиція до уряду, діяльність якого Пілсудський вважав неефективним, призвели до ескалації ситуації.

Маючи величезну підтримку в армії, Пілсудський вирішив вийти з опозиції та розпочати бунт проти режиму президента Станіслава Войцеховського разом з прем'єр-міністром Вінцентієм Вітосем. 12 травня озброєні підрозділи Пілсудського увійшли до столиці, де розпочалися інтенсивні бої між військами, лояльними особами до уряду, та прихильниками

самого Маршала. У сутичках загинуло близько 400 осіб, а понад 900 отримали поранення. Після кількох днів запеклих боїв, Пілсудський взяв під контроль Варшаву, а уряд Вітоса подав у відставку.

Відставка президента та уряду

Внаслідок перевороту президент Станіслав Войцеховський залишив свою посаду, що поглибило кризу в країні. Після цих подій владу тимчасово очолив Мачій Ратай, який виконував функції голови Національних зборів. Ратай призначив новий уряд, у якому Пілсудський обійняв посаду міністра військових справ та генерального інспектора Збройних сил, отримавши таким чином величезну владу в країні. Хоча Пілсудський спочатку не хотів бути обраним на президента, все ж Національні збори ухвалили рішення про його кандидатуру. Однак він відмовився обіймати посаду президента, рекомендувавши на цю посаду професора Ігнація Мосціцького, котрий став президентом і перебував на цій посаді до вересня 1939 року (початку Другої світової війни), після чого був змушений до втечі.

Правління санації

Травневий переворот започаткував епоху так званої «санації» – авторитарного режиму, що домінував у Польщі протягом наступних 13 років. Санація була спробою політичної стабілізації, але фактично призвела до централізації влади. Пілсудський та його прихильники повністю контролювали військові та адміністративні структури, що на практиці свідчило про відсутність реальної влади у президента та уряду. Хоча формально влада передавалася обраним президентам і урядам, Пілсудський надалі де-факто керував державою, залишаючись у тіні. Його політика була спрямована на підтримання порядку та стабільності, а також на встановлення домінування в політичному житті шляхом усунення або маргіналізації політичних опонентів.

Наслідки перевороту

Після травневого перевороту в Польщі почали домінувати авторитарні режими, які контролювали політичне життя, обмежуючи вплив опозиції та беручи під контроль ключові інституції. Хоча період санації приніс економічну та політичну стабільність, він також супроводжувався обмеженням демократії та громадянських свобод. Переворот мав довгостроковий вплив на польську політику, сприяючи впровадженню авторитарної системи, що функціонувала до початку Другої світової війни.

Травневий переворот завершив певну епоху в

політичному житті Польщі та відкрив шлях до правління Юзефа Пілсудського, який протягом 13 років залишався одним із найважливіших лідерів II Речі Посполитої. Проте остаточні наслідки перевороту стали помітними лише після 1939 року, коли Друга світова війна змусила Польщу зіткнутися з новими викликами та загрозами.

Економіка II Речі Посполитої

Міжвоєнний період для Польщі був часом величезних викликів, особливо в економіці. Після понад ста років окупації країна успадкувала три різні економічні системи (австрійську, німецьку та російську), різноманітну інфраструктуру та руйнування, завдані державі в період Першої світової війни. Польща була змушена створити узгоджену національну економіку, забезпечити фінансову стабільність та підвищити рівень життя своїх громадян. Ключові реформи та інвестиції мали вирішальне значення для зміцнення незалежної держави.

Валюта

У 1924 році міністр фінансів Владислав Грабський провів валютну реформу, яка мала на меті стабілізацію фінансів держави. Була введена нова валюта – польський злотий, який замінив польські марки. Реформа завершила період гіперінфляції, стабілізувала ціни та відновила довіру до польської фінансової системи. Це був один із найважливіших кроків у будівництві сильної економіки II Речі Посполитої Польщі.

Центральний промисловий округ (COP)

З 1936 року Польща реалізувала один із найбільш амбітних економічних проєктів міжвоєнного періоду – будівництво Центрального промислового округу. Проєкт, керований Євгеніушем Квятковським, мав на меті розвинути важку промисловість, особливо в центральній частині країни. У рамках COP були створені нові оборонні заводи, фабрики та інфраструктура, що сприяло зменшенню безробіття та зміцненню економічного потенціалу Польщі.

Будівництво порту в Гдині

Внаслідок обмеженого доступу до Балтики після Першої світової війни, Польща вирішила побудувати сучасний порт у Гдині. Роботи тривали з 1920 по 1930 рік. Порт дозволив розвивати міжнародну торгівлю, збільшив експортні можливості країни та зробив Польщу незалеж-

ною від портів у Гданську, які перебували під контролем Вільного міста. Будівництво порту в Гдині стало символом економічного успіху та свідченням організаційних здібностей молодій державі.

Відновлення економіки Польщі в міжвоєнний період було складним процесом, але принесло суттєві досягнення. Стабілізація валюти, розвиток промисловості завдяки Центральному промисловому округу та будівництво порту в Гдині стали основами сучасної економіки. Ці дії не тільки зміцнили економічну незалежність країни, але й стали свідченням рішучості та здатності поляків відновлювати й модернізувати державу попри труднощі та обмеження.

Урок 14

Друга світова війна - Вибух війни та радянська окупація Польщі

Під час цього уроку ми обговоримо атаку Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року, перебіг оборонної війни та напад на Польщу Радянським Союзом 17 вересня 1939 року.

Спалах Другої світової війни

Друга світова війна почалася 1 вересня 1939 року, коли Німеччина напала на Польщу. Цей конфлікт розпочався атакою, до якої було залучено 1,5 мільйона солдатів німецької армії, котра мала на меті реалізацію німецької експансіоністської політики, а саме Lebensraum (життєвого простору). Для Адольфа Гітлера Польща була ключовою метою в його прагненнях до завоювання територій Східної Європи. Німеччина також боялася, що Польща може стати потенційним союзником СРСР у разі початку війни, тому прийняла рішення про напад. Укладена між Німеччиною та СРСР угода Ріббентропа-Молотова від 23 серпня 1939 року гарантувала нейтралітет обох сторін домовленостей, що дозволяло зосередити німецькі сили тільки на одному з напрямків.

Початок „Блискавичної війни“

Німеччина використовувала стратегію блискавичної війни, звану інакше Blitzkrieg. Її метою було швидке подолання супротивника шляхом поєднання потужних атак авіації, артилерії та бронетанкових сил. Польща не була підготовлена до такого стилю ведення війни та мала в своєму арсеналі дуже мало бронетанкових одиниць, а її оборона переважно ґрунтувалася на піхоті та кавалерії. Німці планували швидке оточення і знищення польських частин, перш ніж ті встигли б перегрупуватися. Застосування блискавичної війни на практиці означало не лише швидкий напад на територію Польщі, але й нестримний, інтенсивний тиск, що мав на меті розбити оборону під час регулярних дій сухопутних військ.

Радіостанція в Глівіцах і причини для нападу

Безпосередньо перед початком війни 31 серпня 1939 року німецька пропаганда організувала провокацію, яка мала стати підставою для нападу на Польщу. Німці здійснили напад на німецьку радіостанцію в Глівіцах, маскуючись під польських диверсантів. Організована СС атака мала на меті створення враження, що Польща розпочала бойові дії проти Німеччини. Це стало аргументом для Гітлера, щоб о 4:45 ранку 1 вересня 1939 року напасти на Польщу.

Бомбардування Велюня

У перші години війни німецька авіація розпочала атаки на польські міста. Велюнь, маленьке місто в центральній Польщі, стало першою метою німецьких бомбардувальників. Авіація Люфтваффе завдала бомбового удару по місту, яке не мало жодної протиповітряної оборони. Внаслідок бомбардування загинуло близько 1200 цивільних осіб, а місто було майже повністю знищене. Це жорстоке бомбардування мало на меті налякати цивільне населення та підірвати моральний дух захисників.

Оборона Вестерплатте

Одночасно з повітряними атаками розпочався німецький сухопутний наступ. Одним із найяскравіших моментів перших днів війни стала оборона Вестерплатте – польського гарнізону на півострові в Гданську. Лише 200 польських солдатів під командуванням майора Генрика Сухарського протистояли німецьким військам, які переважали їх чисельністю у кілька разів. Попри те, що оборона Вестерплатте тривала 7 днів, стала вона символом героїзму та незламності польських солдатів перед обличчям чисельно переважаючих сил ворога.

Оборона Польської пошти в Гданську

Після атаки на Вестерплатте одним з наступних символів польського опору стала оборона Польської пошти в Гданську. 1 вересня 1939 року близько 50 працівників Польської пошти та польських солдатів протистояло німецьким військовим, які прагнули захопити відділення пошти. Бої тривали кілька годин, незважаючи на те, що у захисників не було жодних шансів на успіх перед переважаючими силами німців. Всі вони загинули під час оборони пошти, а ця подія стала ще одним символом польського опору під час війни.

Оборона Варшави 1939 року

Оборона Варшави, що відбулася в дні з 8 по 27 вересня 1939 року стала одним із найважливіших моментів вересневої кампанії та символом героїзму польських солдатів та цивільних осіб. Після бомбардування міста авіацією Люфтваффе 1 вересня німецькі війська приступили до насту-

пу на Варшаву. Однак поляки завзято чинили опір. Оборону очолював мер міста Стефан Старжинський, який займав цю посаду з 1934 року, а його вплив на організацію оборони міста, особливо в перші дні війни, був дуже потужним. Старжинський залишався в столиці до останніх днів оборони, координуючи як адміністративні, так і військові дії. Він співпрацював з військовим командуванням, забезпечуючи місту постачанням, організовуючи евакуацію цивільного населення, коли це було можливим, і мобілізуючи варшав'ян до боротьби. Його радіопромови були дуже важливими, оскільки надихали жителів і мобілізували їх до подальшої оборони.

Поляки боролися в складних умовах беручи під увагу постійне зменшення чисельності своїх підрозділів через безперервні повітряні та артилерійські атаки. Місто піддавалося бомбардуванню як з боку Люфтваффе, так і артилерії, що призвело до численних руйнувань.

27 вересня, після 18 днів героїчної оборони, в умовах нестачі боєприпасів і постачання, польське командування вже ж ухвалило рішення про капітуляцію. Руйнування міста були величезними: близько 30% архітектури було знищено, включаючи велику кількість пам'яток та громадських будівель. Незважаючи на поразку, захисники Варшави були визнані національними героями, а їхня боротьба за захист столиці стала символом незламності та рішучості.

Після падіння міста мер Стефан Старжинський потрапив до німецького полону, та, ймовірно, був розстріляний гестапо між 21 і 23 грудня 1939 року у Варшаві чи її околицях. Його постать стала символом патріотизму і незламної волі до боротьби за захист столиці та всієї Польщі.

Битва на Бзури

Битва на Бзури (9–22 вересня 1939 року) була одним з найбільших зіткнень під час вересневої кампанії та мала ключове значення в боротьбі з німецькою інвазією. Польська армія під командуванням генерала Тадеуша Кутжеби прагнула знищити німецькі підрозділи в районі Бзури та відволікти противника від Варшави.

Підрозділи „Познань” та „Поможе” переправилися через річку Бзуру, атакували німецькі частини та змогли протягом кількох днів вести інтенсивні бої. Польські війська досягли певних успіхів, завдаючи значних втрат противнику, проте перевага бронетехніки та авіації німців швидко забезпечила перемогу Третього Рейху.

Врешті-решт, поляки були змушені відступити. Битва на Бзурі, хоч і закінчилася поразкою, та стала одним з найяскравіших прикладів польського опору у 1939 році.

Найважливіші командири Оборони Польщі

- **Генерал Юліуш Руммель** – командувач армій „Лодзь” і „Варшава”, котрий чинив опір німецьким підрозділам на початку кампанії. Його сили поступово були оточені переважачими німецькими частинами. Був він одним з головних командирів оборони Варшави.
- **Генерал Тадеуш Кутжеба** – командувач армії „Познань” і „Поможе”, котрий командував під час битви на Бзурі. Попри поразку, ця офензива вважалася винятковим проявом відваги та рішучості.
- **Генерал Валер’ян Чума** – командувач оборони Варшави. Його завданням було організувати оборону столиці, що вимагало не лише військових, а й організаційних здібностей, враховуючи брак ресурсів.
- **Майор Генрик Сухарський** – командувач оборони Вестерплатте. Незважаючи на жорстоке бомбардування та атаки німецьких військ, захисники Вестерплатте протистояли ворогам протягом семи днів, що також стало символом опору Польщі.
- **Генерал Станіслав Мачек** – один з найвизначніших військових діячів в історії Польщі, котрий командував армією „Люблін” та очолював оборону східних територій Польщі перед інвазією Червоної армії.

Незважаючи на остаточну поразку, оборона Варшави, битва на Бзурі та дії польських командирів і досі залишаються символами мужності, відваги та патріотизму. Перевага військового потенціалу Німеччини була вирішальною, але оборона Польщі залишила незабутні сліди в історії країни.

Пакт Ріббентропа-Молотова

Пакт Ріббентропа-Молотова, офіційно названий німецько-радянським пактом про ненапад, був підписаний 23 серпня 1939 року між Третім Рейхом та СРСР. Його основною метою було забезпечення нейтралітету обох країн у разі війни, що дозволяло німцям зосередити сили на західному фронті, а радянським військам – на східних кордонах. Він був укладений таємно, попри колишні суперечки між нацистською Німеччиною та більшовицьким СРСР.

Найважливішим таємним пунктом цього пакту було визначення поділу Центрально-Східної Європи на зони впливу. Польща мала бути поділена між Німеччиною та СРСР, що фактично означало початок її розподілу. Німеччина та СРСР узгодили, що після нападу на Польщу, до СРСР відійдуть східні території Польщі, а Німеччина матиме вплив на заході. Спочатку здавалося, що цей пакт мав на меті лише уникнення війни між цими двома державами, однак він спричинив далекосяжні наслідки та відкрив шлях до початку Другої світової війни.

Вступ Червоної Армії до Польщі 17 вересня 1939 року

Після укладення пакту Ріббентропа-Молотова, відповідно до домовленостей, 17 вересня 1939 року Червона Армія увійшла на територію Польщі. Напад СРСР на Польщу був спрямований на виконання угоди, захоплення східної частини країни та зміцнення своєї позиції в Європі.

Радянська армія спочатку зіткнулася з дуже слабким опором з боку польських військових формувань, які вже були змушені відступити після атаки Німеччини. Після нападу СРСР представники польської влади намагалися знайти шлях до оборони, однак незабаром стало зрозуміло, немає ефективного захисту від обох агресорів.

Радянські війська захопили східну частину Польщі, зокрема такі міста, як Львів та Вільнюс, що означало повний крах польської державності.

Внаслідок вересневої кампанії та вступу Червоної Армії на територію Польщі відбувся фактичний поділ країни. Детальніше про це:

● Поділ Польщі у процентному співвідношенні

- **СРСР захопив близько 51% довоєнної території Польщі** (приблизно 200 тисяч квадратних кілометрів), де проживало близько 13,5 мільйонів осіб. Це були території на схід від лінії річок Буг і Сан, тобто східні воєводства: Волинське, Тернопільське, Станіславівське, Львівське, Новогрудське, Вільнюське, Поліське та Білостоцьке.
- **Третій Рейх захопив близько 49% території Польщі** (приблизно 188 тисяч квадратних кілометрів), де проживало близько 22 мільйонів осіб. Це були території західної, центральної та південної Польщі, в тому числі райони Великопольщі, Сілезії, Мазовша та Малопольщі.

● Лінія поділу

- Межа між Німеччиною та СРСР відповідно до попередніх домовленостей таємного протоколу проходила приблизно вздовж річок Піси, Нарви, Бугу та Сану.
- Після коригування лінії кордону (так звана німецько-радянська угода від 28 вересня 1939 року) СРСР передав до Третього Рейху невеликі території Суходолів, а на заміну отримав частину Любельщини і Прикарпаття.

● Наслідки поділу

Окупаційні режими:

- На окупованих СРСР територіях розпочалися масові депортації, страти та репресії проти поляків (наприклад, Катинська трагедія в 1940 році).
- Німці запровадили жорстокий окупаційний режим, що включав масове винищення євреїв і поляків та інші воєнні злочини.

Втрата суверенітету: Польська держава перестала існувати як незалежний суб'єкт на мапі Європи.

Демографічні зміни: Мільйони поляків були вивезені на Сибір, до Казахстану або змушені до втечі.

Поділ Польщі між Німеччиною та СРСР був трагічним наслідком політики умиротворення, зради союзників і відсутності можливостей для оборони перед двома тоталітарними державами.

Трагічна доля поляків під радянською окупацією

Після агресії СРСР на Польщу 17 вересня 1939 року радянська влада розпочала жорстку політику винищення та ліквідації польської інтелігенції й культури. Метою окупанта було знищення національної ідентичності поляків, що втілювалося за допомогою репресій, насильства та пропаганди. Тисячі поляків були депортовані до Сибіру та інші віддалені райони СРСР. Виселені особи жили у важких умовах, хворобах та голоді. Велика кількість людей потрапила до радянських в'язниць, а сотні тисяч загинули.

● Депортації поляків

Депортації поляків до Сибіру та до інших віддалених регіонів СРСР стали однією з найжорстокіших дій радянського режиму щодо польського населення після 17 вересня 1939 року. Оцінюється, що в 1940–1941 роках Радянський Союз депортував від 320 тисяч до 400 тисяч поляків, однак деякі джерела вказують, що ця цифра могла бути ще вищою.

● Хвилі депортацій

Депортації здійснювалися в чотири основні етапи:

- **Лютий 1940 року** – перша та найбільша депортація, яка торкнулася родин військових поселенців, лісників та урядовців. Було виселено приблизно 140 тисяч осіб.
- **Квітень 1940 року** – депортація родин офіцерів, поліцейних службовців, котрих було заарештовано або вбито органами НКВД.
- **Червень 1940 року** – вивезення біженців із західних територій Польщі, які були захоплені німцями, а згодом СРСР.
- **Червень 1941 року** – остання хвиля депортацій, проведена напередодні нападу нацистської Німеччини на СРСР.

● Умови транспортування та життя в заслання

Поляків вивозили в товарних вагонах, де панували нелюдські умови. Подорож до Сибіру тривало від кількох тижнів до двох місяців. Люди страждали від холоду, голоду, відсутності води та тяжких хвороб. Багато людей не пережили цієї дороги.

У місцях заслання їх змушували працювати в тяжких кліматичних умовах, наприклад, під час вирубки лісів, у копальнях чи на будівництві доріг. Вони отримували мінімальні пайки, яких часто не вистачало для виживання. Також їх піддавали ідеологічному тиску та спробам індоктринації.

● Кількість жертв та вцілілих осіб

Точна кількість депортованих та тих, що загинули у засланні, досі не відома, оскільки СРСР не проводив повного статистичного обліку, а багато документів було знищено або до сьогодні є недоступними. Однак історики оцінюють, що приблизно 10–20% депортованих загинули внаслідок виснаження, голоду, хвороб чи понад нормованих робіт.

● Повернення на Батьківщину

Частина засланців змогла повернутися до Польщі після підписання угоди Сікорський-Майський у 1941 році, котра дозволила створити Армію Андерса та затвердила амністію для польських громадян, що перебували на території СРСР. На жаль, багато засланців ніколи не повернулися додому, а їхня доля залишається невідомою.

● Пам'ять про депортації

Сьогодні депортації поляків на Сибір є однією з найважливіших історичних тем, яка нагадує про страждання та витривалість польського народу. Долі депортованих документують книги, фільми та спогади свідків. «Сибєріада Польська» – це один з творів, який зворушливо показує складні реалії життя в засланні.

Варто пам'ятати про цю трагедію, як символ героїзму поляків, котрі в найтяжчих умовах намагалися зберегти свою гідність та національну ідентичність.

Депортації розпочалися в 1940 році на підставі рішення радянської влади. Вони охоплювали цілі родини, включаючи дітей та літніх людей, яких змушували жити в екстремальних умовах. Долі депортованих зворушливо показані у фільмі «Сибєріада Польська», адаптації роману Збігнєва Доміно. Екранізація представляє драматичні історії поляків, переслідуваних НКВД та вивезених у 1940-х роках на Сибір. Цей фільм є важливим свідченням того складного періоду.

Катинська трагедія – символ радянського терору

Однією з найтрагічніших подій в історії Польщі була Катинська трагедія, здійснена органами СРСР у 1940 році. Після агресії на Польщу багато польських офіцерів, поліціантів, прикордонників, рятувальників, лікарів, інженерів та інших службовців було взято в полон.

Польські військовополонені утримувалися в таборах:

- **Козельську** – приблизно 250 км на південний захід від Москви,
- **Старобільську** – на схід від Харкова,
- **Осташкові** – острів на озері Селігер неподалік від Твері.

За рішенням Політичного бюро на чолі з Йосипом Сталіним від 5 березня 1940 року полонених визнали «ворогами радянської влади» та засудили до смерті. У період з 1 по 10 квітня 1940 року було вбито загалом **21 857 осіб**.

Хід страти та поховання жертв

Страти полонених мали організований характер і виконувалися в суворій таємниці. Жертвам зв'язували руки, зав'язували очі та вбивали пострілом у потилицю. Тіла ховали в братських могилах, зокрема:

- **Катинський ліс** – там поховано 4 421 полонених з Козельська,
- **П'ятихатки біля Харкова** – 3 820 полонених зі Старобільська,
- **Медноє** – 6 311 полонених з Осташкова,
- **Биківня** – близько 3,5 тисячі в'язнів з України.

Досі триває пошук могил жертв на західній Україні та західній Білорусі.

Фільм «Катинь» Анджея Вайди

Катинська трагедія була представлена у зворушливому фільмі «Катинь», знятому у 2008 році Анджеєм Вайдою. Цю екранізацію, номіновану на Оскар, присвячено пам'яті жертв, зокрема батьку режисера – Якубу Вайді, який загинув у Катині. Сценарій фільму заснований на щоденниках польських офіцерів, які перебували в Козельському таборі військовополонених.

Фільм є не лише виразом шани до пам'яті до жертв, але й нагадуванням про велику національну трагедію та страждання поляків у часах Другої світової війни.

Жорстокий окупаційний режим

Після поразки вересневої кампанії у 1939 році Польща опинилася під окупацією двох тоталітарних держав: Третього рейху та Радянського Союзу. Німці з самого початку ставилися до поляків, як до народу, приреченого до знищення та поневолення. Їхня окупаційна політика мала на меті екстермінацію інтелектуальних еліт, масове виселення, запровадження терору та використання польської економіки для потреб війни Третього рейху.

Анексія та виселення

Окуповані німцями території поділили на дві частини. Частина земель була безпосередньо приєднана до Третього рейху – це були Помор’є, Великопольща, Сілезія та частина Мазовша, і назвали краєм Варти. Мешканці цих територій підлягали жорстокій германізації – заборонялося використання польської мови, конфіскувалося майно, а з грудня 1939 по березень 1941 року з краю Варти виселили понад 280 тисяч поляків.

Інші території, які не були анексовані, утворили Генеральне Губернаторство – область під німецькою окупаційною адміністрацією, яка мала стати своєрідним джерелом дешевої робочої сили та місцем екстермінації єврейського населення.

Структура та управління Генеральним Губернаторством

Генеральне Губернаторство (часто скорочено GG) було офіційно створено 26 жовтня 1939 року та охоплювало території сучасної центральної та південно-східної Польщі: Мазовше, Малопольшу, Любельщину та частину Підкарпаття. Столицею GG було визначено Краків, а його адміністратором призначено Ганса Франка – одного з провідних нацистських службовців та близького товариша Адольфа Гітлера. Як Генеральний Губернатор, він здійснював диктаторську владу, правлячи цими землями жорстоким та безжалісним способом.

В адміністративному плані Генеральне Губернаторство поділили на чотири округи: краківський, варшавський, люблінський і радом-

Урок 15

Друга світова війна. Німецька окупація Польщі

Під час цього уроку ми розглянемо один із найтрагічніших періодів в історії Польщі – німецьку окупацію під час Другої світової війни. Обговоримо політику терору, застосовану нацистами, та їхні методи екстермінації та германізації польського народу. Також проаналізуємо драматичні події, які сталися в 1939–1945 роках, такі як Голокост, Волинська різня, Варшавське повстання та діяльність польського руху опору.

ський. У 1941 році, після німецького вторгнення до Радянського Союзу, до GG приєднали також частину окупованих Східних Кресів, створивши новий галицький округ. Німці прагнули, щоб Генеральне Губернаторство було територією під їхнім повним контролем, де не діяли жодні міжнародні закони, а мешканців було визнано «напівлюдьми», позбавленими будь-яких громадянських прав.

Політика терору та екстермінації

Генеральне Губернаторство стало місцем систематичного винищення польського народу та екстермінації єврейського населення. Німці впровадили політику жорстокого терору, основою якої були масові страти, депортації, примусова праця та умисне винищення населення через голод і відсутність базових умов для життя.

Від самого початку було введено суворі обмеження для поляків: заборонено займати державні посади, закрито університети та вищі навчальні заклади, друк газет і книг, а також вся культурна діяльність також були під жорстокою забороною. Залишилися лише початкові школи, програма яких була обмежена викладанням елементарної математики та читання, з метою опанування поляками лише найпростіших фізичних робіт.

У перші місяці війни німці розпочали планове знищення польської інтелігенції, провівши так звану інтелігенцакцію. Ця акція мала на меті ліквідацію представників соціальних еліт — вчителів, священників, професорів, лікарів, юристів і політичних діячів. Особливо жорстокі репресії торкнулися Кракова, де 6 листопада 1939 року було проведено акцію Sonderaktion Krakau.

Професорів Ягеллонського університету та Гірничо-металургійної академії підступно заманили на нібито наукову конференцію, після чого їх арештували агенти гестапо і вивезли до концентраційного табору Заксенхаузен. Багато з них загинули через нелюдські умови й катування. Переслідування польської інтелігенції продовжувалися в рамках так званої акції AB (Ausserordentliche Befriedungsaktion), що проводилася у 1940 році. В рамках цієї операції німці стратили тисяч учителів, священників, лікарів, юристів і політичних діячів. Багато з них розстріляли в Пальмірі, Пясниці, Кампінському лісі та в інших місцях масових страт.

Експлуатація економіки та примусова праця

Генеральне Губернаторство мало слугувати для Третього рейху як економічна база і джерело безкоштовної робочої сили. Поляків масово відправляли на примусові роботи до Німеччини, де вони працювали в нелюдських умовах на фабриках, шахтах та сільськогосподарських підприємствах. До них нерідко ставилися гірше, ніж до тварин. Люди отримували мінімальні харчові пайки та працювали майже цілодобово.

Німці навмисно підтримували низький рівень життя в GG, щоб поляки були цілковито залежні від окупанта. Було запроваджено карткову систему продовольства, але норми для поляків були дуже низькими – дорослий поляк отримував щодня пайок на близько 700–1000 калорій, тоді як німець, що проживав на тих же території - на понад 2600 калорій. Внаслідок такої політики багато людей померли від голоду і хвороб.

Екстермінація єврейського населення та будівництво таборів смерті

Одним із найжахливіших аспектів окупації була політика винищення євреїв. Від початку війни німці впровадили систему сегрегації єврейського населення, примушуючи їх до життя в гетто.

У 1942 році німці розпочали реалізацію плану „Остаточного розв'язання єврейського питання”, тобто масової екстермінації єврейського населення. Німці почали депортацію мешканців гетто до таборів смерті, наприклад, таких як Треблінка, Собібор та Аушвіц-Біркенау. Євреїв убивали в газових камерах, а їхні тіла спалювали в крематоріях. Оцінюється, що в рамках Голокосту нацистська Німеччина вбила близько 6 мільйонів євреїв, із яких 3 мільйони були польськими євреями.

Повстання у варшавському гетто – перше збройне повстання проти Третього рейху в Європі

Повстання у варшавському гетто було першою збройною спробою єврейського населення протистояти німецьким нацистам під час Другої світової війни. Не маючи шансів на воєнну перемогу, повстання стало символом героїчного опору проти їх винищення та однією з найдраматичніших сторінок в історії Варшави.

Варшавське гетто було створене 2 жовтня 1940 року за наказом губернатора варшавського округу Людвіга Фішера. Його відокремили від решти міста стіною заввишки 3 метри, оздобленою колючим дротом. На невеликій території (коло 307 гектарів) було зібрано близько 400 тисяч осіб. Умови життя там були катастрофічними: панував голод, поширювалися хвороби, а смертність серед мешканців зростала з кожним днем. Оцінюється, що лише у 1941 році від голоду та епідемій у гетто померло близько 100 тисяч осіб.

Ситуація стала ще драматичнішою влітку 1942 року, коли розпочалися масові депортації до табору смерті в Треблінці. Впродовж двох місяців, з липня по вересень, з гетто вивезли та вбили близько 300 тисяч євреїв. В'язні, котрі позосталися в гетто, зрозуміли, що їм уже нічого було втрачати. Їхню долю було вирішено. Так почала формуватися ідея збройного опору.

Організація повстання і перші сутички

Після великої акції депортацій 1942 року, в гетто залишалось близько 50–60 тисяч осіб. Час від часу частина з них ховалася в руїнах будинків та укриттях, інші ж були змушені працювати на потреби німців. У цих умовах виникли дві основні бойові організації:

- **Єврейська бойова організація (ЄБО)**, на чолі якої став Мордехай Анілевич
- **Єврейський військовий союз (ЄВС)**, очолюваний Павлом Френклом.

Єврейські бойові групи розпочали підготовку до бою: будували укриття, бункери, накопичували зброю та боєприпаси. Більшість озброєння надходила через контрабанду або покупки на чорному ринку – кілька пістолетів, гранати власного виробництва та запалювальні пляшки, які були єдиною зброєю повстанців.

Перша спроба опору відбулася 18 січня 1943 року, коли німці розпочали нову хвилю депортацій. Здивовані спротивом, вони відступили, що дало повстанцям кілька місяців на підготовку.

● Хід повстання

19 квітня 1943 року німці розпочали остаточну ліквідацію варшавського гетто. У район увійшли підрозділи СС під командуванням генерала Юргена Штроопа з допоміжними підрозділами. Проте вони несподівано зустріли сильний опір – єврейські бійці, які сховалися в руїнах і бункерах, розпочали рішучу боротьбу. На початку німці зазнали втрат і не змогли швидко подавити опір. Повстанці, хоч і були погано озброєні, змогли кілька днів відбивати атаки. 22 квітня німці змінили тактику: почали систематично підпалювати квартали гетто, знищуючи будинки та бункери, де ховалися повстанці та цивільні особи. 8 травня німецькі війська оточили бункер на вулиці Милій 18, де перебували члени ЄБО. Внаслідок атаки загинув командир повстання Мордехай Анілевич, який разом із кількома десятками повстанців вчинив самогубство, щоб не потрапити до рук ворога.

Бої тривали до середини травня, але повстанці дедалі більше перебували в ізоляції. Для остаточного оголошення перемоги, 16 травня Юрген Штрооп підірвав Велику синагогу на вулиці Тломацькій 7. Цим символічним жестом німці оголосили про закінчення повстання і повне знищення варшавського гетто.

Один із небагатьох, хто вижив, був Марек Едельман – лідер ЄБО. Протягом усього життя він намагався нагадувати світові про події 1943 року та боротися за пам'ять жертв терору. Саме завдяки йому від 2013 року жовті нарциси стали символом пам'яті про повстання в варшавському гетто. Щорічно - 19 квітня в річницю початку повстання відбуваються урочистості, а мешканці Варшави прикріплюють до одягу паперові жовті квіти. Сучасні святкування річниці повстання є важливим елементом історичної пам'яті, нагадуючи, що опір тиранії та її злочинним діям ніколи не є марними. Варшавське гетто перестало існувати, але пам'ять про тих, хто в ньому боровся, залишається живою та продовжує надихати наступні покоління на роздуми над історією і людською мужністю.

Волинська різня – один з найтрагічніших епізодів геноциду під час Другої світової війни

Гене́за конфлікту та ескалація насильства

Польсько-українські напружені відносини на Волині та Східній Галичині наростали з кінця XIX століття, але ключове значення мали саме події XX століття, зокрема польсько-українська війна (1918–1919) та анексія цих територій Другою Річчю Посполитою. Українські націоналісти, налаштовані на створення незалежної держави, вважали поляків головною перешкодою на шляху до реалізації власних цілей. Після окупації Кресів німцями у 1941 році, українці бачили в Третньому рейху потенційного союзника. У цей час німці створили колабораціоністську українську поліцію, яка стала важливим інструментом у винищенні євреїв і репресіях проти поляків. У 1943 році ОУН-УПА, під керівництвом Степана Бандери та Романа Шухевича, розпочала широкомасштабну акцію з масового винищення польського цивільного населення.

Перебіг геноциду

Найкривавіші події відбулися у 1943 році, а їх кульмінацією стала так звана „кривава неділя” 11 липня 1943 року, коли одночасно було атаковано 99 польських населених пунктів. Українські націоналісти нападали на села, вбиваючи цілі родини особливо жорстоким способом – використовуючи сокири, вила, молотки та ножі. Спалювали також костели разом з вірянами, які молилися в них. Діти та жінки зазнавали катувань. Вбивали також поляків зі змішаних польсько-українських шлюбів. Історики оцінюють, що в 1943–1945 роках було вбито від 50 до 120 тисяч поляків. Окрім Волині, ці злочини охопили також Східну Галичину, де УПА продовжувала винищення поляків до 1945 року.

Реакція поляків і наслідки Волинської різни

Поляки намагалися захиститися, створюючи загони самооборони у більших селах, таких як Пржебражи, котрі успішно відбивали атаки УПА. У деяких районах Волині загони Армії Крайової проводили акції помсти, проте їхній масштаб був значно меншим за дії УПА. Волинська різня була однією з найтрагічніших подій у польсько-українських відносинах.

Польський рух опору під час Другої світової війни

Польська підпільна армія (партизани)

Польська підпільна армія була унікальним явищем в окупованій нацистами Європі – вона утворювала собою адміністративну, військову та цивільну конспіративну структуру, метою якої було збереження суверенітету Польщі та підготовка до майбутнього повстання. Вона була підконтрольна уряду Речі Посполитої на еміграції в Лондоні, який координував її дії.

Основні структури Польської підпільної армії включали:

- **Представництво Уряду на Батьківщині** – таємна цивільна адміністрація, якою керували Кирил Ратайський, Ян Пекалкевич, а пізніше Станіслав Янковський.
- **Рада Національної Єдності** – конспіративне політичне представництво.
- **Армія Крайова** – збройне крило підпільної армії.

Польська Підпільна Армія організувала власну таємну освіту, судочинство, розвідку, а також саботажну та диверсійну діяльність.

Союз Збройної Боротьби був створений 13 листопада 1939 року, як конспіраційна військова організація, підпорядкована уряду Речі Посполитої в Лондоні. На його чолі став генерал Казимир Соснковський. У 1942 році СЗБ був перетворений на Армію Крайову.

Армія Крайова була найбільшою конспіративною організацією в Європі, чисельність якої на своєму піку налічувала близько 390 тисяч солдатів. Нею керували, зокрема, генерали Стефан «Грот» Ровецький, Тадеуш «Бор» Коморовський та Леопольд «Ведмідь» Окуліцький. АК проводила диверсійні акції (підриг залізничних колій, знищення німецької інфраструктури), розвідку та диверсії.

Хлопські Батальйони були збройним крилом селянського руху опору, створеним Стронництвом Людовим. Їхнім головним завданням була охорона сільського населення від німецьких репресій та УПА, а також партизанська діяльність.

Народна Гвардія виникла в 1942 році як збройна організація комуністичної Польської Робітничої Партії. Вона проводила партизанські та саботажні дії, але її значення було меншим, ніж

в АК. У 1944 році Народна Гвардія перетворилася на Народну Армію.

Сірі Шерегні були конспіративною скаутською організацією, котра також була включена до боротьби з окупантами. Молоді скаути брали участь в акціях малого саботажу, а старші члени боролися в загонах АК. Найвідомішою акцією Сірих Шерегнів була операція біля Арсеналу – звільнення Яна Битнара «Рудого» з рук гестапо в 1943 році.

Варшавське повстання – героїчна боротьба за незалежність

Варшавське повстання було однією з найважливіших і водночас найбільш трагічних подій в історії Польщі під час Другої світової війни. Це було найбільше збройне повстання в окупованій Європі, спрямоване на визволення Варшави від німецької окупації перед наближенням Червоної армії. Тривало 63 доби – від 1 серпня до 3 жовтня 1944 року – і закінчилося капітуляцією повстанців. Наслідком повстання стало знищення міста та загибель від 150 до 200 тисяч мешканців, а також масові репресії проти цивільного населення та солдат Армії Крайової. Хоча повстання закінчилося військовою поразкою, назавжди увійшло воно в історію як символ незламності, мужності та самопожертви польського народу.

Перебіг та цілі повстання

Рішення про початок повстання було ухвалено в контексті загальної військово-політичної ситуації в Європі. Влітку 1944 року радянські війська швидко просуваються на захід та наближалися до Варшави. Польське підпільне командування усвідомлювало, що майбутнє країни є невизначеним – офіційно Польща була союзником Заходу, але Радянський Союз мав власні плани щодо її території.

Метою повстання було:

- Визволення столиці перед вступом Червоної армії та встановлення легітимної влади Польської підпільної армії,
- Демонстрація сили Армії Крайової як представника суверенної польської держави,
- Уникнення повного панування СРСР над Польщею – визволення Варшави мало змусити Сталіна визнати легітимний уряд Польщі на еміграції.

На жаль, ця стратегія не дала результатів, а позиція СРСР щодо повстання виявилася відверто ворожою. Сталін зупинив наступ на Варшаву, залишивши місто на поталу німцям.

Варшава була одним із найважливіших конспіративних центрів у Польщі. Навесні 1944 року Армія Крайова проводила акції саботажу і диверсії в рамках так званої Акції «Буря», спрямованої на звільнення територій від німецької окупації.

На момент спалаху повстання, партизани налічували приблизно 40–50 тисяч солдат, але лише кожен п'ятий мав зброю. Озброєння Армії Крайової було недостатнім. Повстанці мали переважно малокаліберну зброю, запалювальні пляшки та небагато кулеметів. Вони розраховували на допомогу союзників і підкріплення зброєю, але і цього було недостатньо та неефективно.

У місті перебувало близько 15 тисяч добре озброєних німецьких солдат, яких підтримувала важка артилерія, авіація та бронетехніка. Однак їхні сили погано координувалися, що давало повстанцям шанс на початковий успіх.

Година «W» – 1 серпня 1944 року

Повстання розпочалося 1 серпня о 17:00 – у так звану годину «W», яка символізувала початок бойових дій. Бої спалахнули в різних частинах міста, а перші дні принесли повстанцям незначні успіхи. Їм вдалося захопити частину центру міста, Старого Міста, Повісля та Волі. Повстанці зайняли ключові будівлі, такі як Головна пошта, Відділ поліції та електростанція на Повіслі.

Проте вже через кілька днів німці почали жорстокий контрнаступ. На Волю та Охоту напали підрозділи СС, очолювані Оскаром Дірлевангером і Гайнцом Рейнефартом, які вчинили масове вбивство цивільного населення. Тільки у самій Волі в перші дні серпня було замордовано близько 40 тисяч осіб – чоловіків, жінок, дітей і літніх людей.

Бої в Старому Місті та на Повіслі

Одним із найкривавіших епізодів повстання стали бої за Старе Місто, де партизани захищалися майже весь серпень. Німці провели повітряні нальоти, знищуючи район та вбиваючи тисячі цивільних осіб, які ховалися в підвалах.

Коли оборона Старого Міста не витримала, повстанці відступили каналами до центру міста та на Желібож. Бої також точилися на Повіслі, де

німці поступово захоплювали будівлі, знищуючи електростанцію та витісняючи повстанців.

Капітуляція та наслідки повстання

Наприкінці вересня ситуація повстанців була драматичною – не вистачало їжі, боєприпасів і медикаментів. Попри героїчну оборону, 2 жовтня 1944 року було підписано акт капітуляції, який гарантував повстанцям статус військовополонених, але не захищав цивільне населення від репресій.

У результаті:

- Загибло від 150 до 200 тисяч цивільних осіб,
- Місто було зруйноване на 85%,
- 500 тисяч варшав'ян було вигнано,
- Солдати Армії Крайової потрапили в німецькі табори для військовополонених.

Гітлер видав наказ про повне знищення Варшави: німці підірвали Королівський замок, палаци, костели, пам'ятники та житлові будинки.

Найважливішими постатями Варшавського повстання були:

- **Тадеуш «Бор» Коморовський** – командувач Армії Крайової, відповідальний за рішення про початок повстання.
- **Антоні Хрущель «Монтер»** – комендант повстання у Варшаві, котрий очолював бої.
- **Ян Мазуркевич «Радослав»** – командир угруповання «Радослав», боровся на Волі та в Старому Місті.
- **Збігнєв Щібор-Рильський «Метелик»** – командир підрозділів на Повіслі.
- **Анна Боркевич-Целіньська** – медсестра, яка надавала допомогу пораненим повстанцям.
- **Кристина Крагелська «Данутка»** – скаутка, авторка пісні «Гей, хлопці, багнет на зброю», котра загинула в бою.

Значення Варшавського повстання

Хоча Варшавське повстання завершилось поразкою, стало воно символом боротьби за свободу та демонстрацією незламності поляків. На жаль, його наслідки призвели до великих людських втрат і руйнувань. Щороку 1 серпня о 17:00 по всій Польщі лунають сирени тривоги, а люди зупиняються на хвилину мовчання, вшановуючи пам'ять героїв Варшавського повстання.

Втеча польських представників влади до Румунії

Після поразки у вересні 1939 року Польща опинилася під окупацією двох тоталітарних держав: Третього Рейху та Радянського Союзу. Незважаючи на втрату території та неспроможність до подальшої боротьби в країні, поляки не склали зброю. Розпочалася діяльність Уряду Польщі в еміграції, який організував Польські збройні сили на Заході, прагнув зберегти державність та представляв інтереси Польщі на міжнародній арені.

Під час агресії СРСР на Польщу 17 вересня 1939 року президент, уряд та військове командування ухвалили рішення про їхню евакуацію до Румунії, котра формально зберігала нейтралітет. Планувалося організувати звідти подальшу боротьбу та продовжувати дипломатичну діяльність на міжнародній арені.

Польська урядова делегація перетнула кордон вночі з 17 на 18 вересня та була інтернована владою Румунії під тиском Німеччини та СРСР. Інтернування означало повну ізоляцію і відсутність можливості керувати подальшими військовими діями.

Найважливіші інтерновані особи:

- **Ігнацій Мосціцький (1867–1946) – Президент Польщі**
Науковець, політик та президент Польщі з 1926 року. У 30-х роках проводив політику, що підтримувала уряд санації, але в умовах війни прагнув зберегти незалежність Польщі. Після інтернування в Румунії Ігнацій Мосціцький передав президентську посаду Владиславу Рачкевичу та вирушив до Швейцарії, де помер у 1946 році.
- **Едвард Ридз-Шміглей (1886–1941) – Головнокомандувач**
Маршал Польщі, герой війни з більшовиками у 1920 році. Відповідав за оборонну стратегію Польщі у вересні 1939 року. Після інтернування у Сланіці втік до окупованої Польщі, де під іншим псевдонімом діяв у підпіллі. Помер від серцевого нападу у 1941 році.

Урок 16

Друга світова війна

– польський уряд та військо в еміграції

Під час цього уроку ви дізнаєтеся, як після поразки у вересневій кампанії 1939 року Польща продовжувала боротьбу за межами країни. Ми розглянемо евакуацію польських представників влади, процес створення Уряду Польщі в еміграції, а також формування польських збройних сил у Франції та Великій Британії. Ви ознайомитеся з найважливішими військовими підрозділами, такими як Ескадрон 303, Перша бронетанкова дивізія та другий польський корпус, а також їхньою участю в ключових битвах – Битві за Англію, під Монте-Кассіно та під Фалезом. Ми також розглянемо угоду Сікорського-Майського та евакуацію Армії Андерса з СРСР. На завершення підсумуємо воєнні збитки Польщі та її ситуацію після завершення бойових дій.

- **Феліціан Славой Складковський (1885–1962) – Прем'єр Польщі**
Військовий лікар, політик та прем'єр-міністр у 1936–1939 роках. Після інтернування оселився у Великій Британії, де помер у 1962 році.
- **Юзеф Бек (1894–1944) – Міністр закордонних справ**
Один з ключових дипломатів періоду санації. Був прихильником політики балансу між Німеччиною та СРСР. Після інтернування перебував у Румунії, де помер у 1944 році.

Постійна діяльність польської держави в еміграції

Попри інтернування урядовців, Польща зберегла свою державність завдяки створенню Уряду Польщі в еміграції. 30 вересня 1939 року президентом став Владислав Рачкевич, а прем'єром і Головнокомандувачем – Владислав Сікорський. Новий уряд спочатку діяв у Франції, а після її падіння в червні 1940 року переїхав до Лондона, де функціонував до 1990 року.

У вересні 1939 року після поразки у воєнній кампанії тисячі польських солдат перебралися за кордон, щоб продовжити свою боротьбу з німцями. Частина з них була інтернована до Угорщини, Румунії та Литви, але значна кількість дісталася Франції та Великої Британії, де функціонували Польські збройні сили на Заході.

У жовтні 1939 року уряд Польщі в еміграції під керівництвом генерала Владислава Сікорського розпочав формування Польської Армії у Франції. Вона підпорядковувалася союзному командуванню, але зберігала своє власне керівництво та організаційні структури.

Польська армія у Франції (1939–1940)

Головним осередком організації Польської армії у Франції був табір у Коеткидані в Бретанії, де розпочалося навчання польських солдатів. На початку 1940 року польська армія налічувала близько 80 тисяч солдат, і в її склад входили:

- **1-ша Дивізія Гренадерів** – воювала в Лотарингії, зазнала втрат та була розформована після поразки Франції.

- **2-га Дивізія Піхотних Стрільців** – боролася у Швейцарії, де після поразки у битві була інтернована.
- **10-та Бригада Панцерної Кавалерії** – під командуванням генерала Станіслава Мачка продемонструвала високу ефективність у боях з німцями.
- **Окрема Бригада Підхалянських Стрільців** – воювала в Норвегії під Нарвіком у травні 1940 року.

Коли німці розпочали наступ на Францію в травні 1940 року, польські підрозділи боролися пліч-о-пліч з французами. Після поразки союзників багато польських солдат змушені були евакуюватися до Великої Британії.

Евакуація до Великої Британії та реорганізація польської армії

Після падіння Франції в червні 1940 року близько 27 тисяч польських солдат змогли дістатися до Великої Британії. Там, під наглядом уряду Польщі в еміграції, розпочалася реорганізація польської армії. Польські солдати були розміщені в різних районах Великої Британії для підготовки до подальшої боротьби. Головні військові центри знаходилися в Шотландії, де формувалися Перша бронетанкова дивізія та підрозділи піхоти.

У складі британських сил також було створено Польське повітряне командування та Польський флот, який із початку війни брав участь у конвоях та морських битвах.

Найважливіші підрозділи Польських збройних сил на Заході

Польське повітряне командування: Ескадрон 303 та Битва за Англію

Найвідомішим підрозділом польського повітряного командування був Ескадрон 303, який прославився під час Битви за Англію (1940).

Битва за Англію

Влітку 1940 року Велика Британія опинилася перед загрозою німецької інвазії. Люфтваффе розпочало масові нальоти на британські міста та аеродроми. Польські пілоти завдяки своєму

досвіду та відвазі зіграли ключову роль у відбитті німецьких атак.

Ескадрон 303, сформований пізніше ніж інші підрозділи, швидко став найефективнішим винищувальним ескадроном у Битві за Англію, котрий знищив 126 німецьких літаків. Пілоти, такі як Вітольд Урбанович, Ян Зумбах та Здзіслав Краснодембський, записали свої імена золотими літерами в історії повітряних боїв.

Бронетанкова дивізія генерала Станіслава Мачка

Одним із найважливіших наземних підрозділів була Перша бронетанкова дивізія, сформована в 1942 році у Великій Британії.

Битва під Фалезом (серпень 1944)

Під час союзної офензиви в Нормандії Перша бронетанкова дивізія взяла участь у замиканні в кільце оточення німецьких військ під Фалезом, що стало ключовим моментом в битві за Францію. Польські військові захищали так звану «Мацугу Фалез» – позицію на висоті, яка перекривала німцям шлях до відступу. Їхні дії призвели до розгрому 7-ї німецької армії та завдали великих втрат силам Вермахту на західному фронті.

Пізніше поляки воювали в Бельгії, Нідерландах і Німеччині, зокрема, здобули Бреду, де місцеве населення зустрічало їх з великим ентузіазмом.

Армія Андерса

Угода Сікорського-Майського та створення Польської армії на Сході

Після вторгнення СРСР до Польщі 17 вересня 1939 року сотні тисяч поляків опинилися під радянською окупацією. Радянська влада визнала польських громадян „колишніми громадянами Польщі” та розпочала масові репресії. У 1939–1941 роках НКВС провело чотири хвилі депортацій польського населення вглиб Радянського Союзу. За оцінками, **від 320 до 500 тисяч поляків було депортовано** в жахливих, нелюдських умовах до трудових таборів у Сибір, Казахстан і на Далекий Схід.

Багато з них загинули від голоду, холоду та хвороб, а ті, хто вижив, були змушені працювати в колгоспах, ГУЛАГах та на лісопозаводах. Водночас НКВС заарештувало тисячі офіцерів та представників польської інтелігенції, які навесні 1940 року були вбиті в рамках **катинського злочину**.

Доля польських громадян кардинально змінилася після **22 червня 1941 року**, коли Третій Рейх напав на СРСР. У зв'язку з новою геополітичною ситуацією, Сталін, який доти вважав Польщу ворогом, змушений був укласти союз з урядом Польщі на еміграції в Лондоні.

Угода Сікорського-Майського (30 липня 1941 року)

Через німецьку офензиву Сталін погодився на відновлення дипломатичних відносин з Польщею. 30 липня 1941 року в Лондоні була підписана угода Сікорського-Майського, яка:

- **відновлювала дипломатичні відносини між Польщею та СРСР,**
- **анулювала пакт Ріббентроп-Молотов щодо Польщі,**
- **передбачала звільнення польських військовополонених та польських в'язнів із радянських таборів,**
- **передбачала створення Польської армії на території СРСР** під командуванням генерала Владислава Андерса.

Угода мала ключове значення для долі сотень тисяч поляків, які перебували на території СРСР. Хоча Сталін не погодився на відновлення довоєнних кордонів Польщі, та його згода на формування польської армії давала надію на порятунок для багатьох земляків.

Створення Польської армії на Сході

На підставі угоди між Сікорським та Майським розпочалося формування Польської армії на Сході. Командувачем новоствореного підрозділу став генерал Владислав Андерс, котрий сам щойно був звільнений з в'язниці НКВС на Луб'янці.

Штаб Армії Андерса розмістився у Бузулуці (Оренбурзька область), але його підрозділи також формувалися в Татищевому, Кольтубанці та інших населених пунктах на півдні СРСР.

Попри офіційну угоду про створення війська, умови рекрутування були жахливими:

- Поляки прибували до таборів у стані крайнього виснаження,
- Бракувало одягу, взуття та зброї,
- Розмір пайків був скромним, а багато хто з солдатів страждав від хвороб та недоїдання.

Попри це, до підрозділів почали надходити тисячі поляків – як колишніх солдат Польської армії, так і цивільних осіб, врятованих з радянського полону.

Складності з Армією Андерса та погіршення стосунків з СРСР

Формування польських підрозділів спричинило напруження між польським командуванням та радянською владою. Найважливішими проблемами були:

- Відсутність достатньої кількості зброї та обладнання,
- Труднощі з рекрутуванням – багато поляків все ще перебували в таборах,
- Сталін ухилився від передачі списків зниклих польських офіцерів, що було пов'язане з Катинським злочиним,
- Тиск органів СРСР щодо підпорядкування Армії Андерса радянському командуванню,
- Голод і жахливі умови життя у військових таборах.

Андерс усвідомлював, що в таких умовах його армія не зможе воювати, тому розпочав переговори з союзниками щодо евакуації поляків з СРСР.

Евакуація Армії Андерса до Ірану

Згода на евакуацію була отримана в результаті переговорів між британцями та Сталіним. У два етапи, а саме у березні та серпні 1942 року, понад 115 тисяч польських солдат і цивільних осіб були евакуйовані з СРСР до Ірану.

Хід евакуації:

- **Березень 1942 року** – перша група поляків (близько 43 тисяч) покинула СРСР і була перевезена через Каспійське море до Ірану.
- **Серпень 1942 року** – друга хвиля евакуації, яка охопила близько 72 тисяч осіб.
- **Жінки та діти** – серед евакуйованих було понад 40 тисяч цивільних, зокрема жінок, дітей і літніх людей, які раніше перебували в таборах.
- **Іран і Близький Схід** – після прибуття до Ірану солдат та цивільних розмістили в Тегерані, Ахвазі та Ісфахані, а потім перевели до Іраку, Палестини та Єгипту, де польські підрозділи продовжували навчання.

Евакуація врятувала життя десяткам тисяч поляків, які в СРСР були приречені на повільну смерть від голоду, хвороб і виснаження.

Битва за Монте-Кассіно

Після евакуації Польська армія на Сході була реорганізована в 2-й польський корпус і підпорядкована союзному командуванню. Найбільшим успіхом цього формування стала битва за Монте-Кассіно в травні 1944 року. Так зветься вершина, котра була ключовим пунктом оборони так званої німецької Лінії Густава, що блокувала союзникам шлях до Риму. Після кількох невдалих атак американських, британських і французьких військ, полякам було поставлено завдання захопити цю вершину. 18 травня 1944 року, за кілька днів запеклих кривавих боїв польські солдати таки підняли біло-червоний прапор на руїнах монастиря Монте-Кассіно. Битва відкрила союзникам шлях до Риму, а її успіх став символом героїзму поляків.

Польський меморіальний цвинтар на Монте-Кассіно

На Монте-Кассіно спочивають 1072 польські солдати, серед яких генерал Владислав Андерс, котрий був теж там похований у 1970 році.

Воєнні збитки Польщі

Друга світова війна мала катастрофічний вплив для Польщі

- **6 мільйонів громадян Польщі загинули**, у тому числі **3 мільйони євреїв**, вбитих у Голокості.
- **325 тисяч поляків було депортовано до Сибіру.**
- **Польща втратила 38% національного майна.**
- **Варшава була зруйнована на 85%.**
- **Польща опинилася під домінуванням СРСР до 1989 року.**

Польські збройні сили на Заході відіграли важливу роль у боротьбі з німцями. Солдати воювали у Франції, Бельгії, Нідерландах, Великій Британії, Африці та Італії, сприяючи перемозі союзників.

Незважаючи на героїзм польських солдат, після війни Польща опинилася під домінуванням СРСР, а багато ветеранів ніколи не змогли повернутися додому. Їхні долі стали одним з найтрагічніших епізодів періоду Другої світової війни.

Урок 17

Польща в період комунізму

Під час цього уроку ви ознайомитеся з ключовими подіями, пов'язаними з періодом комунізму в Польщі, та дізнаєтеся, якими були наслідки Ялтинської конференції (1945), як саме було створено Польську Народну Республіку (PRL) та які механізми здійснення влади запровадив комуністичний режим у Польщі. Ми також обговоримо діяльність післявоєнного антикомуністичного підпілля, відомого також як рух Проклятих солдат, а ще - жорстокі репресії щодо його учасників. Ми звернемо увагу на процес боротьби комуністичної влади з Католицьким костелом, зокрема обговоримо діяльність Примаса Тисячоліття Стефана Вишинського та репресії проти нього. Проаналізуємо соціальні протести та найголовніші робітничі страйки, які відбулися в 1956, 1968, 1970 та 1976 роках. Ви також дізнаєтеся про те, як саме поступово зростав соціальний опір проти комуністичної влади та про наслідки підписання Варшавського договору (1955). Усвідомлення цих подій дозволить краще оцінити масштаб репресій, опору та змін у суспільстві, що відбувалися в Польщі в період 1945–1989 років.

Польський Комітет Національного Визволення (PKWN) і початок комунізму в Польщі

Створення PKWN – 21 липня 1944 року

Ще до завершення Другої світової війни СРСР прагнув створити в Польщі власний, підпорядкований йому уряд. Наслідком цих дій стало утворення 21 липня 1944 року в Любліні Польського Комітету Національного Визволення (PKWN). Цей орган був створений за ініціативою Сталіна. Його членами були польські комуністи, які багато років перебували в СРСР. PKWN оголосив Маніфест від 22 липня 1944 року, котрий став першим інструментом впровадження комуністичної влади в Польщі.

PKWN не був пов'язаний із легальним урядом Речі Посполитої на еміграції, котрий від самого початку війни був визнаний Великою Британією та Сполученими Штатами Америки. Сталін нав'язав свою владу Польщі без погодження з іншими країнами, що стало першим кроком до радянського панування в Польщі.

Ялтинська конференція та її наслідки для Польщі

Ялта (4–11 лютого 1945 року)

– поділ Європи

Конференція в Ялті була однією з найважливіших подій, котра визначила долю Польщі на наступні десятиліття. Під час зустрічі лідерів Великої Британії (Вінстон Черчилль), США (Франклін Д. Рузвельт) та СРСР (Йосиф Сталін) було погоджено:

- **переміщення кордонів Польщі на захід** – Польща мала втратити Східні Креси на користь СРСР, натомість отримати території, які раніше належали Німеччині (так звані Відновлені Землі),
- **радянська сфера впливу в Польщі** – Сталін зобов'язався провести вільні вибори, які мали надати полякам можливість вибору уряду, проте він з самого початку фальсифікував політичну реальність,
- **необхідність створення нового уряду** – країни-союзники погодилися на утворення нової влади в Польщі, але так насправді важелі управління були віддані СРСР.

У польській історії Ялта стала символом зради союзників, оскільки всі рішення було ухвалено без участі представників Польщі, що призвело до майже п'ятдесятирічного панування СРСР над країною.

Польська Народна Республіка (PRL) – створення комуністичної держави

Сфальсифіковані вибори та початки сталінізації

Після закінчення Другої світової війни Польща опинилася в радянській сфері впливу. Комуністична влада, контрольована Йосифом Сталіним, прагнула повністю встановити владу у всій країні. Ключовим кроком стало проведення народного референдуму в 1946 році та подальші сфальсифіковані вибори до Установчого Сейму в 1947 році, які мали затвердити комуністичну владу в Польщі.

Народний референдум „Трьох ТАК”

Першим кроком до повного захоплення влади комуністами став народний референдум, організований 30 червня 1946 року. Громадянам було поставлено три питання:

- Скасування Сенату,
- Націоналізація економіки та проведення земельної реформи,
- Закріплення кордонів на Одері та Нисі Лужицькій.

Комуністи, застосовуючи терор і фальсифікації, отримали „офіційну” підтримку щодо своїх вимог. Метою референдуму було знищення політичної опозиції, особливо Польського селянського союзу (PSL) під керівництвом Станіслава Міколайчика.

Вибори від 19 січня 1947 року були повністю сфальсифіковані: комуністична влада застосувала терор, залякування супротивників, а згодом - репресії проти членів PSL та інших опозиційних партій. Завдяки шахрайству і виборчим маніпуляціям владу здобув Демократичний блок (PPR, PPS, SL і SD), а реальну опозицію була відсторонено. У Польщі на наступні десятиліття запанував комуністичний режим. Країна опинилася під повним впливом Радянського Союзу.

Переселення до СРСР (1944–1946)

Після закінчення Другої світової війни Польща опинилася перед потребою відновлення країни та врегулювання національних питань на нововизначених кордонах. У цьому контексті відбулася низка примусових переселень русинського населення, яке включало українців, лемків та бойків, що спричинило драматичний вплив на життя тисяч родин.

У 1944–1946 роках, відповідно до домовленостей між Польщею та Радянським Союзом, була проведена акція виселення українського населення з територій південно-східної Польщі до Української РСР. Операція охопила близько 487 тисяч осіб, з яких найбільше було виселено з Жешівського (273 330 осіб), Люблінського (193 975 осіб) та Краківського (20 093 особи) воєводств. Спочатку переселення мали добровільний характер, однак з часом польська влада, прагнучи створити однорідну національну державу, почала чинити тиск. На практиці це означало жорстокі розгони сіл, конфіскацію майна та примушування людей залишити свої домівки впродовж кількох годин. Багато переселенців опинилися в незнайомих для них регіонах, де змушені були починати життя з нуля в складних умовах.

Акція «Вісла»

У 1947 році комуністична влада провела операцію «Вісла», метою якої було остаточне вирішення так званого «українського питання» в Польщі. В рамках цієї акції понад 140 тисяч осіб української національності, включаючи лемків та бойків, були примусово переселені з південно-східних територій Польщі на так звані Відновлені Землі на заході та півночі країни. Це населення було хаотично розселене, що мало на меті його асиміляцію та унеможливлення відтворення національних спільнот. Переселення відбувалося в атмосфері терору; родини мали лише кілька годин, щоб упакувати свої речі, а їхні домівки часто підпалювалися чи грабувалися. Умови транспорту були нелюдськими, а на нових територіях переселенці стикалися з ворожістю з боку місцевого населення.

Драма русинського населення:

Для багатьох русинів, лемків та бойків переселення означали не лише втрату домівок, але й розрив соціальних, культурних і релігійних зв'язків. Виселення призвели до розпаду традиційних спільнот, знищення культурної спадщини та почуття укоріненості. Багато переселенців

були змушені відмовитися від своєї ідентичності, змінити прізвища чи релігію, щоб уникнути подальших репресій. Травма, пов'язана з примусовими переселеннями, залишила тривалий слід у пам'яті наступних поколінь.

Державний Репатріаційний Уряд (PUR):

За організацію переселень відповідав Державний Репатріаційний Уряд (PUR), завданням якого було не лише проведення акцій виселення, але й розселення на нових територіях. Однак дії PUR часто були хаотичними і непідготовленими, що поглиблювало страждання переселенців. Відсутність належної підтримки, складні побутові умови та ворожість місцевого населення робили адаптацію в нових місцях надзвичайно складною.

«Угода між Польською Народною Республікою та Союзом Радянських Республік про врегулювання питань подвійного громадянства» було підписано в Москві 22 листопада 1958 року.

Польща та СРСР підписали угоду, що забороняє наявність подвійного громадянства. У результаті цієї угоди багато колишніх громадян II Речі Посполитої, які після війни опинилися на території СРСР, втратили польське громадянство. Це, в свою чергу, позбавило їхніх нащадків права на отримання польського громадянства, що мало далекоглядні наслідки для багатьох родин польського походження.

Примусові переселення русинського населення після Другої світової війни є болісним розділом в історії Польщі. Драма тисяч родин, які були вирвані зі своїх домівок і змушені жити в нових умовах.

Терор та репресії – сталінізм у Польщі (1947–1956)

Комуністичний апарат репресій

Після захоплення влади комуністи розпочали жорстокі репресії проти всіх політичних супротивників.

- Міністерство громадської безпеки (МВР) – таємна поліція, створена для боротьби з опозицією.
- Управління безпеки (УБ) – інструмент терору, який використовував тортури, арешти та страти.
- Військові суди – проводили показові полі-

тичні процеси, засуджуючи до смерті діячів підпілля, воїнів Армії Крайової та представників костелу.

Жертви комуністичного режиму

Роки сталінізму були періодом масових ув'язнень, тортур і страт. Серед сотень тисяч жертв були зокрема:

● Вітольд Пілецький (1901–1948) – герой підпілля та в'язень Аушвіцу

Вітольд Пілецький народився 13 травня 1901 року в Олоньцу, на території сучасної Росії, в родині з сильними патріотичними традиціями. У молоді роки він брав участь у боротьбі за незалежність, воював у польсько-більшовицькій війні 1920 року та служив в лавах польського війська. Після закінчення польсько-більшовицької війни оселився у Вільнюсі, де займався сільським господарством і розвивав свою громадську діяльність. Під час Другої світової війни Пілецький вступив до Таємної польської армії — однієї з перших конспіративних організацій в окупованій Польщі. У 1940 році добровільно здався до німецького полону, щоб потрапити до концентраційного табору Аушвіц і створити там рух опору. Він був одним з перших, хто передав на Захід детальну доповідь про масову екстермінацію євреїв та про умови, що панували в таборі. Після вдалої втечі з Аушвіцу в 1943 році Пілецький повернувся до підпільної діяльності та брав участь у Варшавському повстанні (1944). Пізніше потрапив до німецького полону, а після закінчення війни повернувся до Польщі, щоб проводити діяльність у структурах антикомуністичного підпілля. У 1947 році Пілецький був заарештований Міністерством державної безпеки (МВР) і звинувачений у підривній діяльності проти комуністичної влади. Після жорстокого допиту його було засуджено до смерті на показовому процесі та страчено 25 травня 1948 року в мокотівській в'язниці у Варшаві. Тіло Пілецького поховано в невідомому місці, при чому комуністична влада протягом багатьох років намагалася стерти пам'ять про його героїзм. Він був посмертно реабілітований у 1990 році, а у 2006-му нагороджений Орденом Білого Орла. Сьогодні Пілецького визнають одним із найвидатніших героїв польського підпілля.

- **Август Еміль Фельдорф «Ніл» (1895–1953) – легендарний командир Армії Крайової**
Август Еміль Фельдорф народився 20 березня 1895 року в Кракові. Його військовий шлях розпочався ще в юності, коли він вступив до польських легіонів Юзефа Пілсудського. Після відновлення Польщею незалежності продовжив службу у польському війську, беручи участь у польсько-більшовицькій війні 1920 року. Під час Другої світової війни Фельдорф був одним з ключових командирів Армії Крайової (АК), виконуючи функції організатора та керівника Кедиву – спеціальних сил Армії Крайової, відповідальних за диверсії та саботаж проти німців. Після падіння Варшавського повстання Фельдорф був вивезений до німецького табору для військовополонених, а після визволення повернувся до Польщі в 1945 році, де приєднався до антикомуністичного підпілля. У 1948 році Фельдорф був арештований комуністичними службами безпеки та провів кілька років в ув'язненні без рішення суду. У 1952 році влада PRL організувала показовий процес, де його звинуватили в «фашизації Польщі» та «співпраці з гітлерівцями» - абсурдні звинувачення, які мали на меті дискредитувати героїв підпілля. Фельдорф був засуджений до смерті та страчений 24 лютого 1953 року у в'язниці на Мокотові. Його тіло було поховане в невідомому місці, а комуністична пропаганда намагалася приховати правду про його діяльність. Після смерті був реабілітований у 1989 році, а у 2006 році нагороджений Орденом Білого Орла.

- **Юзеф Франчак „Лялек” (1918–1963) – останній Проклятий Солдат**
Юзеф Франчак, псевдонім «Лялек», народився 17 березня 1918 року в Люблінському повіті. Був солдатом польського війська і брав участь у вересневій кампанії 1939 року. Поразка Польщі змусила його приєднатися до структур Союзу збройної боротьби (ZWZ), а потім - Армії Крайової (АК). Після закінчення війни Франчак не погодився з тим, що Польща опинилася під радянською домінацією. У 1945 році він приєднався до антикомуністичного підпілля, ховаючись від органів служби безпеки протягом майже двох десятиліть. Франчак був одним з партизанів, котрі найдовше проводили свою діяльність у боротьбі за незалежність. Жив завдяки підтримці мешканців Любельщини та до кінця своїх днів продовжував проводити діяльність проти режиму PRL. 21 жовтня 1963 року загинув у засідці, орга-

нізованій Службою безпеки в селі Майдан Кожіц Гурних. Франчак був останнім Проклятим Солдатом, котрий віддав своє життя у бою з комуністами. Після років забуття був реабілітованим, а у 2008 році нагороджений Великим Хрестом Ордена Відродження Польщі.

Боротьба комуністів з Костелом – кардинал Стефан Вишинський, як символ опору

Після Другої світової війни католицький Костел був однією з небагатьох інституцій у Польщі, котрий користувався авторитетом та впливом у суспільстві, залишаючись незалежним від комуністичної влади. Саме тому комуністи вважали його загрозою для свого монопольного володарювання і прагнули послабити його вплив, підпорядкувати та остаточно ліквідувати як соціальну силу.

Вже в 40-х роках ХХ століття почалися перші репресії проти духовенства. Комуністична влада ліквідувала нижчі духовні семінарії, обмежувала діяльність костельних благодійних організацій та конфісковувала майно. На порядку денному були також арешти, підслуховування священників та спроби інфільтрації духовенства через таємні служби.

Кардинал Стефан Вишинський – духовний лідер нації

Головною постаттю руху опору Костелу проти комуністичної влади був кардинал Стефан Вишинський, якого пізніше назвали «Преосвященним кардиналом (примасом) тисячоліття». Після обрання його архієпископом гнзненським і варшавським у 1948 році, Вишинський швидко став символом непохитності Костелу перед комуністичним режимом.

Кардинал усвідомлював, що конфронтація з комуністичною владою PRL може призвести до ще більших репресій проти костелу, тому від початку намагався вести переговори з комуністами. У 1950 році костел та влада PRL підписали угоду, згідно з якою духовенство зобов'язалося до лояльності щодо держави, але при цьому отримало гарантії щодо можливості продовження своєї діяльності.

Однак комуністичні влади швидко порушили ці домовленості, а репресії проти духовенства посилювалися: ліквідовувалися католицькі школи, виключалася релігія зі шкільної програми, а багатьох священників було піддано жорстоким допитам і ув'язненню.

Арешт та інтернування кардинала Вишинського (1953–1956)

Кульмінацією репресій проти костелу став арешт Стефана Вишинського 25 вересня 1953 року. Його було інтерновано та утримувано в тотальній ізоляції в різних місцях, зокрема в Ривалді, Сточку Вармінському, Прудніку та Команьчи.

Інтернування Вишинського мало на меті послаблення впливу костелу та підпорядкування його комуністичній владі, проте поставлені цілі так і не були досягнуті. Навпаки, в період його ув'язнення зростає культ Преосвященного, а суспільство все більше ототожнювало Костел з боротьбою за свободу.

Під час перебування в ізоляції Вишинський написав текст Ясногурських обітниць до Польського народу, які мали бути відповіддю на репресії щодо Костелу та духовним закликком народу до боротьби за свою ідентичність і суверенність.

Після звільнення в 1956 році, під час короткого періоду “відлиги” в PRL, Вишинський знову став на чолі Костелу як головний борець з комуністичною владою. Протягом наступних десятиліть він боровся за збереження незалежності Костелу, виступав проти комуністичної ідеології, захищав права людини та релігійну свободу.

Костел, як центр соціального опору

Попри репресії костел в Польщі ніколи не був підпорядкований комуністичній владі. Святі меси, паломництва та проповіді стали місцем прояву патріотизму, а священники відігравали величезну роль у підтримці духу опору суспільства. Костел також підтримував демократичну опозицію, а в 1980-х роках відіграв ключову роль у русі „Солідарність”. Кардинал Вишинський помер 28 травня 1981 року, проте його справу продовжив Папа Римський Іоанн Павло II, який у своїх паломництвах до Польщі надихав мільйони людей на боротьбу за свободу.

Варшавський договір – військовий союз східного блоку

Генега виникнення Варшавського договору

Після закінчення Другої світової війни Європа була розподілена на дві сфери впливу: західний блок під керівництвом Сполучених Штатів Америки та їх союзників і східний блок, контрольований Радянським Союзом. Радянська влада, спрямована на збереження домінування над державами Центрально-Східної Європи, нав'язувала їм комуністичні уряди та свої політичні системи, які були безпосередньо підпорядковані Москві.

У 1949 році західні країни створили Організацію Північноатлантичного договору (НАТО) для оборони від потенційної загрози з боку СРСР. У відповідь на цей крок Кремль вирішив створити власний військовий альянс, який затвердив би контроль над державами східного блоку та мав на меті забезпечення координації військових дій у рамках радянської сфери впливу.

Підписання Варшавського договору 14 травня 1955 року

Варшавський договір був підписаний 14 травня 1955 року у Варшаві представниками восьми держав:

- **Радянський Союз**
- **Польща**
- **Чехословаччина**
- **Угорщина**
- **Румунія**
- **Болгарія**
- **Албанія** (вийшла з Договору у 1968 році)
- **Німецька Демократична Республіка (НДР)** (приєдналася до Договору в 1956 році)

Головною метою угоди було забезпечення «мирного співробітництва» соціалістичних держав та їхнього «захисту» від «імперіалістичних загроз» з боку НАТО. Однак фактично Варшавський договір був політичним і військовим інструментом СРСР, метою якого була підтримка єдності східного блоку та можливість швидкого втручання у випадку спроби будь-якої з країн вийти з-під контролю Москви.

Структура та діяльність Варшавського договору

Варшавський договір був військовим альянсом з централізованою структурою, де фактична влада належала Радянському Союзу. Ключові рішення щодо військових дій ухвалю-

валися в Москві, а інші країни мали обмежену суверенність під час формування власної оборонної політики.

До складу Варшавського договору входили:

- **Об'єднане командування збройних сил** – підпорядковувалося радянському маршалу, який мав повний контроль над військами східного блоку.
- **Комітет міністрів оборони** – формально складався з представників усіх держав-членів, але фактичні рішення ухвалювалися в Москві.
- **Постійний політичний комітет** – орган, відповідальний за політичну координацію в рамках договору.

Кожна з держав-членів зобов'язана була підтримувати велику армію, здатну взаємодіяти з військами СРСР. Альянс також передбачав можливість військового втручання, у разі, якщо якась держава-член «загрожувала єдності соціалістичного табору».

Втручання країн Варшавського договору - жорстоке придушення повстань
Варшавський договір став інструментом військового контролю над країнами-членами та використовувався для придушення спроб демократизації та незалежності від СРСР.

Угорське повстання 1956 року

Першим серйозним випробуванням для Варшавського договору було повстання в Угорщині 1956 року. Після смерті Сталіна угорці почали вимагати реформ і відходу від сталінізму. У жовтні 1956 року в Будапешті відбулися масові демонстрації, які переросли в збройне повстання.

Спочатку радянські війська залишили країну, але коли угорський уряд оголосив про вихід з Варшавського договору, радянські танки увійшли до Будапешту та жорстоко придушили повстання. Загинуло понад 2500 осіб, а прем'єр-міністра Угорщини Імре Надя було страчено.

Втручання в Чехословаччину – Празька весна 1968 року

У 1968 році Чехословаччина розпочала процес лібералізації комуністичної системи, відомий також, як Празька весна. Новий секретар партії Олександр Дубчек впроваджував реформи, які мали на меті збільшення громадянських свобод та обмеження контролю Москви.

Ці зміни викликали паніку серед лідерів східного блоку. 21 серпня 1968 року армії СРСР,

Польщі, НДР, Угорщини та Болгарії увійшли до Чехословаччини, жорстоко придушивши опір реформаторів.

Падіння Варшавського договору та його ліквідація

У 80-х роках XX століття Варшавський договір поступово втратив своє значення. Реформи, запроваджені Михайлом Горбачовим у СРСР (перебудова та гласність), а також хвиля демократичних революцій у Центральній і Східній Європі 1989 року призвели до падіння комунізму.

У 1991 році держави-члени почали виходити з Варшавського договору, а його ліквідація відбулася 1 липня того ж року в Празі.

Відлига після смерті Сталіна (1953–1954)

Смерть Сталіна стала переломним моментом для всього східного блоку, в тому числі й для Польщі. Хоча комуністична влада спочатку не планувала запроваджувати реформи, та соціальна й економічна ситуація вимусили до поступового пом'якшення репресій. Найважливішою зміною стало обмеження ролі Міністерства громадської безпеки (МБР), тобто Управління безпеки (УБ), яке відповідало за терор у Польщі. У грудні 1954 року МБР було ліквідовано, а його функції перейшли до Міністерства внутрішніх справ (МВС). Це означало часткове послаблення терору та зміну методів контролю над суспільством – УБ перестало бути всевладною інституцією, хоча репресії надалі тривали.

Після смерті Сталіна влада почала поступово звільняти частину політичних в'язнів. У 1954 році було оголошено амністію, яка охопила близько 30 тисяч осіб.

Ключовим моментом для відлиги в Польщі став день 12 березня 1956 року, а саме смерть Болеслава Берута – найвірнішого виконавця радянської політики в Польщі. Він помер у Москві при загадкових обставинах (ймовірно, внаслідок серцевого нападу). Смерть Берута відкрила шлях до змін у верхівці влади, де комуністична еліта почала розглядати нову модель управління, а суспільство дедалі голосніше вимагало реформ.

Восени 1956 року ситуація в Польщі ставала дедалі напруженішою. Суспільство очікувало змін, а в рядах комуністичної партії наростали суперечки щодо подальшого політичного курсу країни. У гру за владу повернувся Владислав Гомулка - колишній Перший секретар PPR. Після війни він був одним з провідних комуністичних діячів, але вже у 1948 році його було відсторонено та заарештовано під звинуваченням у «право-націоналістичному русі». Насправді ж це означало, що Гомулка не підтримував повне підпорядкування Польщі Радянському Союзу. Протягом кількох років він перебував у ізоляції, а влада PRL ставилася до нього як до політичного опонента. Однак у 1956 році образ Гомулки змінився – в очах суспільства він став символом незалежного польського комунізму та людиною, яка могла вивести країну з кризи й звільнити її від панування Москви.

Політична криза та радянська загроза інтервенції

У середині жовтня 1956 року в партії стався відкритий конфлікт між фракцією радикальних сталіністів, які хотіли зберегти чинний режим, і прихильниками реформ, які бачили Гомулку новим лідером. 19 жовтня 1956 року у Варшаві відбулося драматичне засідання Центрального комітету PZPR, на якому Гомулку призначили першим секретарем партії. Проте Москва не збиралася пасивно спостерігати за подіями в Польщі. Радянська влада боялася, що зміни керівництва партії можуть призвести до відокремлення PRL від східного блоку. Водночас війська СРСР почали переміщатися в напрямку до Варшави. До столиці Польщі прибула радянська делегація на чолі з Микитою Хрущовим, який вимагав збереження влади так званих «лояльних» комуністів і погрожував збройною інтервенцією.

«Польський шлях до соціалізму» – перші реформи Гомулки

Владислав Гомулка, котрий був прихильником реформ, але одночасно реалістом, розпочав переговори з Хрущовим. Він запевнив Москву, що Польща залишиться лояльною до СРСР та не вийде зі східного блоку, але водночас отримав згоду на проведення внутрішніх реформ. Завдяки цим переговорам радянські війська відійшли від околиць Варшави, а загроза радянської інтервенції була усунута. 21 жовтня 1956 року Гомулка офіційно став першим секретарем PPR, а його прихід до влади викликав величезний ентузіазм у суспільстві.

Новий лідер пообіцяв зміни. Перші місяці його правління принесли справжні реформи, котрі

мали на меті зменшення соціальної напруги і поліпшення ситуації в країні.

Найважливіші кроки, які зробив Гомулка:

- Звільнення політичних в'язнів, включаючи багатьох колишніх солдатів Армії Крайової та діячів опозиції.
- Звільнення кардинала Стефана Вишинського та пом'якшення репресій проти костелу.
- Відмова від примусової колективізації сільського господарства – селяни повернули право на приватну власність на землю.
- Обмеження влади апарату безпеки, звільнення деяких працівників UB.
- Обіцянка більшої суверенності відносно Москви: хоча Польща залишалася в східному блоці, але пропаганда тепер проголошувала гасла «польського шляху до соціалізму».

Спочатку суспільство було сповнене надії. Гомулку зустрічали як „рятівника народу“, а його правління обіцяло започаткувати більш „людяний“ комунізм.

Проте вже через кілька років виявилось, що реформи, проведені Гомулкою, були поверхневими, а сам він поступово переходив на бік жорстких комуністів. У наступних десятиліттях його правління ставало дедалі авторитарнішим, що врешті-решт призвело до масових протестів і занепаду у 1970 році.

Страйки робітників та соціальний опір

Комуністична влада PRL ототожнювала себе як „уряд робітників та селян“, але саме робітники найчастіше повставали проти режиму. PRL з самого початку існування стикалася з економічними проблемами – низькі зарплати, нестача продуктів, жорсткі умови праці та сувора цензура призводили до того, що суспільство все більше розчаровувалося в обіцянках комуністичної пропаганди.

Влада PRL реалізовувала планову централізовану економіку, та не могла забезпечити громадян основними продуктами. Невдалі економічні реформи, підвищення цін і відсутність громадянських свобод призвели до наростаючого суспільного супротиву. Протести та страйки робітників відбувалися регулярно кожні кіль-

ка років і жорстоко придушувалися апаратом безпеки – міліцією, Службою безпеки (UB) та армією. Робітничий рух у Польщі не лише боровся за покращення умов життя, але й став головною опозиційною силою проти комуністичного режиму. Страйки часто перетворювалися на політичні демонстрації, а репресії проти робітників лише зміцнювали антикомуністичні настрої. У наступні роки робітники неодноразово виступали проти представників влади. Найважливіші хвилі протестів відбувалися в 1956, 1968, 1970 і 1976 роках, а кульмінацією страйків стало виникнення незалежного профспілкового руху «Солідарність» у 1980 році, який започаткував процес падіння комунізму в Польщі.

Познанський червень 1956 року – перше велике повстання робітників у PRL

Після смерті Сталіна у 1953 році, країни східного блоку з надією очікували на лібералізацію системи. Люди вірили, що нове керівництво в Москві на чолі з Микитою Хрущовим буде більш схильним до реформ. Проте в Польщі економічна ситуація погіршувалася – влада PRL посилила податковий тиск на робітників і збільшила виробничі норми, не компенсуючи цього підвищенням зарплат.

У червні 1956 року на заводі імені Цегельського в Познані спалахнув страйк, який швидко переріс у масові демонстрації. Робітники вимагали підвищення зарплат, поліпшення умов праці та скасування політичних репресій.

Перебіг протестів (28–29 червня 1956 року)

28 червня вранці робітники заводу Цегельського призупинили роботу та вийшли на вулиці. До протесту приєдналися працівники інших заводів, а також учні та мешканці міста.

- Демонстранти атакували будівлю державної адміністрації, захопили зброю і підпалили корпус Воєводського Комітету PPR.
- Влада ввела до міста війська, танки та підрозділи міліції, які відкрили вогонь по протестувальниках.
- Вуличні бої тривали до наступного дня – не менше 79 осіб загинуло та понад 600 отримали поранення.

Познанський червень 1956 року став першим відкритим бунтом проти влади PRL. Хоча протести було криваво придушено, призвели вони до змін: у жовтні 1956 року на чолі комуністичної партії став Владислав Гомулка, який оголосив про часткову лібералізацію системи.

Березень 1968 – протести студентів та антисемітська кампанія

30 січня 1968 року на сцені Національного теа-

тру у Варшаві відбулася остання постановка вистави „Джяди” Адама Міцкевича в режисурі Казимира Деймка. Спектакль, який мав прем'єру в листопаді 1967 року, швидко став не лише мистецьким досягненням, а й політичною подією. Його інтерпретація, що яскраво підкреслювала антиросійські та патріотичні мотиви, викликала занепокоєння комуністичної влади PRL, яка визнала інсценізацію антирадянською.

У січні 1968 року за рішенням партійної влади спектакль було знято з афіші театрів. Останній показ став актом протесту проти цензури та втручання в культуру. Після закінчення вистави публіка, серед якої було багато студентів, спонтанно почала скандувати патріотичні гасла, зокрема „Незалежність без цензури!”. Потім група молодих людей вирушила до пам'ятника Адаму Міцкевичу на Краківському передмісті, де відбулася демонстрація.

Ця подія стала однією з причин початку протестів студентів у березні 1968 року, які переросли в широкий рух протистояння політиці влади PRL. Реакцією комуністичного режиму стало жорстоке придушення демонстрацій і репресії проти представників академічного та культурного середовища. Сам Казимир Деймек втратив посаду директора Національного театру, а виконавець ролі Густава-Конрада - Густав Голубек - отримав заборону виступів на телебаченні.

Припинення показу «Джядів» у 1968 році стало одним із символів боротьби за свободу слова та автономію культури в Польській Народній Республіці, а події 30 січня увійшли в історію як один з найважливіших етапів спротиву комуністичній цензурі.

Перебіг протестів

- 8 березня 1968 року студенти Варшавського університету організували демонстрацію, вимагаючи свободи слова.
- Міліціонери і так званий „робітничий актив” жорстоко придушили маніфестацію – студентів били, арештовували, а багатьох вигнали з університету.
- Протести поширилися на інші міста, але влада швидко подавила опір.

Після цих подій, влада PRL розгорнула антисемітську кампанію: тисячі поляків єврейського походження були змушені емігрувати з країни.

Грудень 1970 – жахливі події на узбережжі Польщі

У грудні 1970 року уряд Владислава Гомулки оголосив про стрімке підвищення цін на про-

дукти харчування. Робітники портів і працівники корабельної верфі в Гданську, Гдині, Щецині та Ельблонзі розпочали страйки.

Перебіг подій

- 14 грудня 1970 року робітники Гданської корабельної верфі розпочали протест.
- 17 грудня, коли робітники йшли на роботу в Гдині, армія та міліція відкрили вогонь.
- Влада використала вогнепальну зброю, танки та бронетранспортери для придушення протестів.
- Під час цих подій загинуло щонайменше 44 особи, а сотні отримали поранення.

Внаслідок цих подій Гомулка був усунений від влади, а його місце зайняв Едвард Герек, який пообіцяв проведення реформ та поліпшення умов життя.

Червень 1976 – протести в Радомі, Урсусі та Плоцьку

Уряд Едварда Герка запровадив чергове підвищення цін на продукти харчування, що викликало хвилю суспільного обурення.

Перебіг протестів

- 25 червня 1976 року в Радомі робітники вийшли на вулиці, вимагаючи скасування підвищення цін. Міліціонери жорстоко придушили демонстрації, а багатьох побили та заарештували.
- В Урсусі протестувальники зупинили виробництво і заблокували залізничні колії, що паралізувало транспортну систему.
- Влада скасувала підвищення цін, але репресії проти протестувальників тривали.

Після цих подій було створено Комітет захисту робітників (KOR), який став одним з основ майбутньої демократичної опозиції.

Страйки робітників стали підтвердженням суспільного незадоволення і зростаючого бунту проти комунізму. Кожен наступний протест послаблював владу PRL та готував ґрунт для виникнення „Солідарності” у 1980 році, яка врешті-решт призвела до падіння комунізму в Польщі.

Едвард Ґерек перейняв владу в грудні 1970 року після відставки Владислава Ґомулки, що стала причиною жорстокого придушення робітничих протестів на узбережжі. Спочатку Ґерек обіцяв модернізацію країни та покращення умов життя поляків. Його економічна політика була заснована на широкому залученні іноземних кредитів та динамічній індустріалізації. Було розбудовано багато промислових підприємств, розвинуто інфраструктуру, а суспільство тимчасово відчуло поліпшення матеріальної ситуації. Зросли зарплати, а магазини на деякий час стали краще забезпеченими продукцією.

Та вже наприкінці 70-х років економічна ситуація почала різко погіршуватися. Інтенсивне боргове навантаження Польщі, нестача ефективності нових інвестицій та інфляція призвели до дефіциту товарів та зростання соціального невдоволення. У 1976 році відбулися протести в Радомі та Урсусі, котрі були жорстко придушені владою. У відповідь на репресії був створений Комітет Оборони Робітників (KOR), що зіграв ключову роль у боротьбі проти комуністичного режиму.

Страйки та створення Солідарності

Економічна та політична ситуації досягли критичної точки у 1980 році, коли влада знову підвищила ціни на продукти харчування. Це призвело до хвилі страйків по всій країні, яку очолив Страйковий комітет у Ґданській верфі. Працівники, з Лехом Валенсою на чолі, вимагали не лише поліпшення матеріальних умов, а й насамперед збільшення політичних свобод та права на створення незалежних профспілок.

21 серпня 1980 року Міжзаводський страйковий комітет у Ґданській верфі оголосив 21 вимогу, серед яких зокрема були:

- Визнання незалежних профспілок.
- Гарантування права на страйк.
- Дотримання свободи слова.
- Звільнення політичних в'язнів.
- Знесення репресій щодо діячів опозиції.
- Поліпшення умов праці.
- Зростання заробітної плати.
- Гарантування підвищення пенсій та соціальних допомог.

Урок 18

Часи Солідарності

У цьому уроці ми обговоримо ключовий період в історії Польщі — час зародження Солідарності. Це був момент, коли поляки дедалі гучніше вимагали політичних і економічних змін, опираючись тиску комуністичного уряду. Солідарність, спочатку як соціальний рух, а пізніше як політична сила, відіграла вирішальну роль у ліквідації комуністичної системи в Польщі. Ми розповімо вам про період правління Едварда Ґерка, страйки в Ґданську в 1980 році, створення Незалежної Самоврядної Профспілки «Солідарність». Також розглянемо введення воєнного стану та процес переговорів за круглим столом, які призвели до демократичних змін у Польщі.

- Обмеження цензури.
- Поліпшене забезпечення продуктами харчування та предметами першої потреби.
- Скасування карткової системи на продукти.
- Зниження пенсійного віку.
- Поліпшення системи охорони здоров'я.
- Поліпшення ситуації в житловій сфері.
- Реформа судочинства.
- Реформи освіти.
- Поліпшення умов життя в селах.
- Регулювання роботи силових структур.
- Ліквідація партійних привілеїв.
- Поліпшення відносин держави з Костелом.
- Реформа економічної системи

Після проведення напружених переговорів між страйкувальниками та владою 31 серпня 1980 року було підписано Серпневі угоди, які дозволили створити NSZZ „Солідарність” - першу незалежну профспілку в країнах східного блоку. Незабаром до організації залучилися мільйони членів, що стало реальною загрозою для комуністичної влади.

Найважливіші постаті Солідарності

Солідарність була соціальним рухом, до якого поряд з робітниками та інтелектуалами приєднувалися люди з різних середовищ, що боролися за громадянські права, свободу слова та демократію. До найважливіших постатей Солідарності належать:

● Лех Валенса

Лех Валенса народився 29 вересня 1943 року в Попові. Був електриком на Гданській верфі та одним з лідерів страйків у серпні 1980 року, котрі призвели до підписання Серпневих угод і легалізації Солідарності. Його харизматичний стиль керівництва та здатність мобілізувати людей зробили Валенсу символом боротьби за свободу. У 1983 році отримав він Нобелівську премію миру за свою мирну боротьбу про трудові права працівників та політичну свободу в Польщі. Валенса став першим демократично обраним президентом III Речі Посполитої після падіння комунізму у 1990 році.

● Анна Валентинович

Анна Валентинович була однією з ключових постатей руху протестувальників на Гданській верфі. Її несправедливе звільнення в серпні 1980 року стало безпосередньою причиною сплеску страйків. Вона

була залученою до діяльності підпільної Солідарності після введення воєнного стану та до кінця життя активно боролася за демократію.

● Броніслав Геремек

Історик та політик, котрий відіграв ключову роль у переговорах за Круглим столом. був одним з радників Солідарності та експертом у переговорах з владою PRL. Після 1989 року Геремек став міністром закордонних справ та сприяв вступу Польщі до НАТО.

● Яцек Куронь

Один з найвідоміших діячів опозиції. Вже в 60-х роках він відкрито протистояв комуністичному режиму. Разом з іншими діячами опозиції створив Комітет оборони робітників (KOR), котрий допомагав репресованим робітникам. Його неодноразово арештовували, але Куронь ніколи не відмовлявся від боротьби за свободу і демократію.

● Зофія Ромашевська

Була однією з ключових діячів опозиції. Організовувала структури підпільної Солідарності після введення воєнного стану, допомагала репресованим і активно боролася за права людей в Польщі.

● Богдан Борусевич

Був одним з головних організаторів страйку на Гданській верфі в 1980 році. Після введення воєнного стану діяв у підпіллі, організовуючи таємні структури Солідарності. Після 1989 року відігравав ключову роль у новій польській політиці.

● Генрика Кшивонос

Водій трамваю з Гданська, яка 15 серпня 1980 року зупинила свій трамвай, давши сигнал про початок протестів у всьому місті. Була однією з ключових діячів страйкового руху та брала участь у переговорах з владою PRL.

Воєнний стан в Польщі (1981–1983) – переломний час страху та опору

Польща в 80-х роках ХХ століття була країною невинуватих надій та жорстокої реальності. Після хвилі страйків 1980 року та створення Незалежного самоврядного союзу профспілок „Солідарність” суспільство сподівалося на змі-

ни, але комуністична влада тут мала інші плани. 13 грудня 1981 року генерал Войцех Ярузельський оголосив введення воєнного стану, який на майже два роки занурив країну в атмосферу терору та репресій.

Причини та підготовка до воєнного стану

Рішення про введення воєнного стану не було спонтанним. Влада PRL, під керівництвом Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП), довгі місяці планувала розправу з „Солідарністю” - рухом, який загрожував єдиній партії та дестабілізував контроль над державою.

Після страйків в серпні 1980 року, завершених підписанням Серпневих домовленостей, виникла перша в східному блоці незалежна профспілкова організація – NSZZ „Солідарність”. Влада PRL, побоюючись втрати свого домінування, не мала наміру дозволити на подальшу демократизацію країни. Тиск також походив з боку Москви: Радянський Союз, нагадуючи про втручання до Чехословаччини (1968) та Угорщини (1956), не виключав військової інтервенції також в Польщу. Генерал Ярузельський пізніше переконував, що військовий стан був „меншим злом”, яке вберегло Польщу від радянської інвазії, але й до сьогодні це залишається спірним питанням.

Вже з жовтня 1980 року армія та міліція готувалися до захоплення контролю над країною. Операція під кодовою назвою „Азалія” передбачала затримання лідерів опозиції, захоплення стратегічних об'єктів і блокування засобів масової інформації.

Ніч 13 грудня 1981 року

Вночі з 12 на 13 грудня 1981 року на вулиці польських міст вийшло понад 70 тисяч солдат і 30 тисяч співробітників міліції. Армія взяла під контроль ключові будівлі – радіо, телебачення, центральні телестанції та підприємства. Одразу після півночі почалася хвиля інтернування. Близько 3 тисяч діячів „Солідарності”, у тому числі Лех Валенса, Яцек Куронь, Тадеуш Мазовецький та Броніслав Геремек, були перевезені до місць ізоляції.

О 6:00 поляки побачили на екранах своїх телевізорів генерала Ярузельського в формі, який суворим тоном оголосив, що в країні введено воєнний стан. Була введена комендантська година (22:00–6:00), заборонені страйки та загальні збори, а кореспонденція підлягала цензурі. По всій Польщі армія заблокувала дороги, а міжміські телефонні зв'язки були перервані. Міліцейські підрозділи ЗОМО жорстоко розга-

няли протести, а будь-який спротив владі підлягав суворому покаранню.

Опір суспільства та репресії - трагедія в шахті «Вуйек»

Попри жорстокі репресії, поляки не здавалися без боротьби. Ще 14 грудня у багатьох робочих закладах розпочалися страйки. Найбільший протест відбувся в шахті «Вуйек» у Катовицях, де шахтарі вирішили захищати свої права.

16 грудня 1981 року до акції втрутилися підрозділи ЗОМО та військо. Під час розгону шахти міліціонери відкрили вогонь до протестувальників. Загинуло 9 шахтарів, а кілька десятків з них отримали поранення. Це була найбільша трагедія періоду воєнного стану, котра назавжди вписалася в історію як символ жорстокості режиму.

У наступні місяці було інтерновано понад 10 тисяч осіб, а незалежні ЗМІ - повністю змаргіналізовано. Влада контролювала кожен аспект повсякденного життя, при чому економіка продовжувала занурюватися в кризу. Нестача товарів у магазинах, талони на їжу та жахливі умови життя лише поглиблювали фрустрацію суспільства.

Скасування воєнного стану та його наслідки

Воєнний стан офіційно було призупинено 31 грудня 1982 року, а 22 липня 1983 року влада оголосила про його скасування. Однак це не означало закінчення репресій – багато опозиціонерів все ще перебували у в'язницях, а «Солідарність» залишалася під забороною.

Не дивлячися на терор та цензуру, дух опору нації не згас. Воєнний стан був одним з найтемніших періодів у історії повоєнної Польщі. Це був час жорстоких репресій, але також свідчення сили суспільства, яке, попри величезні труднощі, не здалося і надалі боролось за свою свободу.

Вбивство священника Єжи Попелушко

Священник Єжи Попелушко був одним із найвидатніших духовних лідерів, пов'язаних із рухом Солідарності. Як капелан робітників верфі, він відкрито протистояв комуністичному режиму, проводячи святі меси за Батьківщину та в підтримку опозиції. Його проповіді, сповнені прагненням про відстоювання прав людини та людської гідності, приваблювали натовпи і стали натхненням для руху опозиції.

Через свою діяльність Попелушка постійно був під наглядом Служби безпеки PRL. 19 жовтня 1984 року його викрали троє співробітників SB – Грегож Пьотровський, Вальдемар Хмілевський та Лешек Пекала. Після жорстоких тортур, Попелушка було вбито, а тіло скинуто до Вісли поблизу Влоцлавка.

Смерть Попелушка викликала величезне обурення в Польщі та по всьому світу.. На похорон священника прибуло сотні тисяч людей, що стало великою маніфестацією протесту проти режиму PRL. Гасло «Зло добром перемагай», яке було девізом його діяльності, стало символом мирного руху опору проти комунізму.

Роль Іоана Павла II в часах Солідарності

Вибір Кароля Войтили на Папу Римського в 1978 році став подією, що мала величезне значення для Польщі та всього східного блоку. Його понтифікат з самого початку зосереджувався на підтримці прав людини, свободи та гідності народів, які постраждали від діяльності тоталітарних режимів.

Під час першої паломницької подорожі до Польщі в 1979 році Іоан Павел II виголосив на Площі Перемоги у Варшаві слова, які запам'яталися так: **„Нехай зійде Дух Твій і оновить обличчя землі! Цієї землі!“**. Слова Папи інтерпретувалися як заклик до політичних і соціальних змін.

Під час наступних паломницьких візитів у 1983 і 1987 роках Папа Римський неодноразово висловлював свою підтримку руху Солідарності та її цінностям. Під час воєнного стану Іоан Павел II чинив тиск на владу PRL, закликаючи до припинення репресій та звільнення затриманих діячів опозиції. Він також підтримував польське суспільство через численні заклики до міжнародної спільноти з метою впливу на комуністичний уряд Польщі. Завдяки зусиллям Іона Павла II Ватикан став одним з ключових центрів підтримки Солідарності. Папа зустрівся з Лехом Валенсою та іншими лідерами опозиції, а його розмови з Рональдом Рейганом та іншими західними лідерами сприяли ослабленню позицій комуністичного режиму. Безсумнівно, духовна та моральна підтримка Папи Римського справила величезний вплив на існування Солідарності та її остаточну перемогу в 1989 році.

Переговори за Круглим столом та кінець епохи комунізму

В умовах наростаючого соціального незадоволення й складної економічної ситуації, влада PRL вирішила розпочати переговори з опозицією. Переговори за Круглим столом, які проходили з 6 лютого до 5 квітня 1989 року, та призвели до легалізації Солідарності і формування підстав для частково вільних виборів. У переговорах брали участь:

- З боку влади PRL: Войцех Ярузельський, Чеслав Кіщак, Александр Квашнівський.
- З боку опозиції: Лех Валенса, Тадеуш Мазовецький, Броніслав Геремек, Адам Міхнік, Яцек Куронь.
- Представники католицького костелу: архієпископ Юзеф Глемп.

4 червня 1989 року відбулися перші частково вільні вибори, які спричинили повну поразку комуністів. Прем'єром нового уряду став Тадеуш Мазовецький, а Польща розпочала процес демократичної трансформації.

Підсумок

Часи Солідарності — це найважливіший період в історії Польщі ХХ століття, котрий показав, яким чином рішучість суспільства може призвести до падіння авторитарної системи. Боротьба за свободу, демократію та права робітників стала наслідком усіх процесів у 1989 році, завдяки яким Польща вступила на шлях демократичних змін.

Падіння комунізму та початок демократизації

До 1989 року Польща перебувала під впливом Радянського Союзу в складі східного блоку. Комуністична система обмежувала громадянські свободи та ускладнювала розвиток економіки. Польські громадяни прагнули більшої свободи та демократії, що призвело до хвилі протестів і політичних змін. Ключову роль у цьому процесі відіграли страйки, організовані „Солідарністю” – профспілкою, яка з початку 80-х років була основною опозиційною силою проти режиму.

Перелом стався у 1989 році, коли відбулися перші частково вільні парламентські вибори. Результати цих виборів призвели до створення уряду на чолі з Тадеушем Мазовецьким — першим некомуністичним прем'єр-міністром Польщі після Другої світової війни. Це стало символічним завершенням ери комунізму і початком демократичного правління. Зрештою партійна система була скасована, а Польща розпочала процес інтеграції із Заходом.

Економічна трансформація

Після зміни устрою були впроваджені економічні реформи. Ключову роль відіграв план Бальцеровича, названий на честь Лешка Бальцеровича — міністра фінансів в уряді Тадеуша Мазовецького. План передбачав перехід від централізовано планованої економіки до ринкової. Цей процес був пов'язаний з труднощами, такими як зростання безробіття та закриття збиткових промислових підприємств. Однак його реформи були необхідними, щоб Польща могла стати економічно конкурентоспроможною. На початку 90-х років інфляція сягала кількох сотень відсотків, а суспільство було змушене адаптуватися до нових економічних реалій.

Нова Конституція

Після періоду трансформації, 2 квітня 1997 року Польща прийняла нову Конституцію. Робота над нею тривала кілька років і була результатом широких політичних дебатів. Конституція мала на меті стабілізацію політичної систе-

Урок 19

Історія III Речі Посполитої Польщі

Під час цього уроку ви ознайомитеся з історією III Речі Посполитої Польщі – періодом, що розпочався після падіння комунізму у 1989 році. Ми обговоримо ключові події, такі як перехід до демократичного устрою, прийняття Конституції 1997 року, вступ Польщі до НАТО та Європейського Союзу, а також інші важливі моменти в історії країни. Ви дізнаєтеся, які зміни відбулися в політичній, економічній та соціальній сферах Польщі та як вони вплинули на життя громадян. Ми також обговоримо особистості президентів та прем'єр-міністрів III Речі Посполитої та їх внесок у розвиток країни.

ми, визначення прав та обов'язків громадян та створення основ для подальшого розвитку країни. Проект Конституції був розроблений за участю різних політичних груп, зокрема Союзу Свободи, SLD, PSL і AWS. Документ був прийнятий на загальнонаціональному референдумі 25 травня 1997 року, під час якого більшість учасників голосування підтримала його ухвалення. Урочисте підписання Конституції відбулося у Варшаві, а в церемонії брали участь президент Олександр Квашнівський разом з маршалами Сейму та Сенату і представниками уряду.

Польща в НАТО

12 березня 1999 року Польща приєдналася до НАТО – військового альянсу, котрий гарантує безпеку країни. Рішення про приєднання до НАТО базувалося на потребі забезпечення Польщі стабільністю та захистом у контексті невизначеної геополітичної ситуації. Процес вступу тривав кілька років та вимагав адаптації польських збройних сил до стандартів НАТО. Підписання вступних документів відбулося в місті Індепенденс, штат Міссурі, за участю міністра закордонних справ Броніслава Геремка та президента США Білла Клінтона. Польща, разом з Чехією та Угорщиною, стали першими країнами зі східного блоку, які було прийнято до НАТО. У наступні роки Польща активно брала участь в операціях альянсу на Балканах, в Афганістані та Іраку, зміцнюючи свою позицію в його структурі.

Польща в Європейському Союзі

Вступ Польщі до Європейського Союзу був однією з найважливіших політичних цілей III Речі Посполитої. Цей процес офіційно розпочався в 1994 році, коли Польща подала заявку на членство. Переговори тривали майже десять років і охоплювали адаптацію законодавства, економічні реформи та зміни в публічній адміністрації. Договір про приєднання було підписано 16 квітня 2003 року в Афінах президентом Александром Квашнівським і прем'єром Лешком Міллером. 1 травня 2004 року Польща офіційно стала членом Європейського Союзу. У країні відбулися урочистості з цього приводу, а на Замковій площі у Варшаві було проведено церемонію підняття прапора ЄС.

Катастрофа під Смоленськом

10 квітня 2010 року сталася авіакатастрофа під Смоленськом, у якій разом зі своєю дружиною та ще 94 особами, зокрема високопосадовими представниками уряду, військовими та священнослужителями загинув президент Лех Качинський. На борту були: останній президент Речі Посполитої в еміграції Ришард Качоровський, віцемаршали Сейму та Сенату, генерали польського війська, єпископи, а також члени родин жертв Катинського злочину.

Польща сьогодні

Сучасна Польща – це країна динамічних змін, яка поєднує величезну історичну спадщину з новітнім підходом до економіки, науки та культури. Як член Європейського Союзу та НАТО, Польща активно бере участь у формуванні міжнародної політики та дбає про свою безпеку. Завдяки фондам ЄС розвивається інфраструктура, здійснюється модернізація транспорту та підтримуються технологічні інновації. Польські міста, такі як Варшава, Краків, Вроцлав і Гданськ, стають сучасними центрами бізнесу та культури, притягуючи інвесторів і туристів з усього світу. Країна стикається з численними викликами, такими як енергетична трансформація, розвиток екології та демографічні зміни, але залишається однією з найбільш перспективних країн Центральної Європи. Поляки цінують свою незалежність, традиції та відкритість до світу, що робить Польщу країною, котра постійно розвивається та прагне до кращого майбутнього.

Президенти Третьої Речі Посполитої Польщі

- **Войцех Ярузельський (1923-2014)**
Президент у 1989–1990 роках. Останній лідер PRL і перший президент III Речі Посполитої. Був прихильником трансформації системи, брав участь у переговорах Круглого столу. Його президентський термін був періодом переходу, що закінчився вибором Леха Валенси на пост президента.
- **Лех Валенса (нар. 1943)**
Президент у 1990–1995 роках. Перший президент, обраний на загальних демократичних виборах. Був лідером «Солідарності» та лауреатом Нобелівської премії миру. Його

президентство характеризувалося економічними реформами та прагненням до створення сучасної політичної системи в Польщі.

- **Олександр Квашнівський (нар. 1954)**
Президент у 1995–2005 роках. Представляв Союз Лівої Демократії. За його президентства було прийнято Конституцію Речі Посполитої у 1997 році та реалізовано вступ Польщі до НАТО. Був прихильником інтеграції Польщі з Європейським Союзом.
- **Лех Качиньський (1949–2010)**
Президент у 2005–2010 роках. Співзасновник партії „Право і Справедливість”. Робив акцент на розвитку історичної політики та зміцненні національної безпеки. Загинув внаслідок авіакатастрофи під Смоленськом 10 квітня 2010 року.
- **Броніслав Коморовський (нар. 1952)**
Президент у 2010–2015 роках. Обійняв посаду після смерті Леха Качиньського, а згодом виграв президентські вибори. Зосередився на зовнішній політиці та співпраці з ЄС та НАТО.
- **Анджей Дуда (нар. 1972)**
Президент з 2015 року. Представляє партію „Право і Справедливість”. Активно бере участь у міжнародній політиці, підтримує судові реформи та соціальну політику.

Прем'єри III Речі Посполитої Польщі

- **Тадеуш Мазовецький (1927–2013)**
Прем'єр у 1989–1991 роках. Перший некомуністичний прем'єр Польщі після Другої світової війни. Провів економічні реформи та започаткував процес трансформації системи.
- **Ян Кшиштоф Білецький (нар. 1951)**
Прем'єр у 1991 році. Представляв Ліберально-Демократичний Конгрес. Продовжував економічні реформи, розпочаті Мазовецьким, прагнув до лібералізації ринку.
- **Ян Ольшевський (1930–2019)**
Прем'єр у 1991–1992 роках. Представляв Порозуміння Центру. Його уряд припинив повноваження внаслідок так званих „нічних змін” після спроби люстрації осіб на високих державних посадах.

- **Ганна Сухоцька (нар. 1946)**
Прем'єр у 1992–1993 роках. Перша жінка на посаді прем'єра Польщі. Представляла Демократичний Союз. Її уряд було відправлено у відставку через недовіру.
- **Вальдемар Павляк (нар. 1959)**
Прем'єр у 1992 та 1993–1995 роках. Представляв Польську селянську партію. Сконцентрував увагу на політичній стабільності та економічних переговорах.
- **Юзеф Олексі (1946–2015)**
Прем'єр у 1995–1996 роках. Представляв Союз Лівої Демократії. Його каденція завершилася відставкою внаслідок звинувачень у контактах зі службами КДБ СРСР.
- **Влодзімеж Чімошевіч (нар. 1950)**
Прем'єр у 1996–1997 роках. Представляв Союз Лівої Демократії. Здійснив адміністративні та економічні реформи, готуючи Польщу до членства в НАТО.
- **Єжи Бузек (нар. 1940)**
Прем'єр у 1997–2001 роках. Представляв Виборчу акцію „Солідарність”. Провів чотири великі реформи: адміністративну, охорони здоров'я, освіти та реформу пенсійної системи. По завершенні терміну став Головою Європейського парламенту.
- **Лешек Міллер (нар. 1946)**
Прем'єр у 2001–2004 роках. Представляв Союз Лівої Демократії. Під час його урядування Польща приєдналася до Європейського Союзу у 2004 році.
- **Марек Белька (нар. 1952)**
Прем'єр у 2004–2005 роках. Представляв Союз Лівої Демократії. Зосередився на стабілізації фінансів держави та економічній політиці.
- **Кажімеж Марчінкевіч (нар. 1959)**
Прем'єр у 2005–2006 роках. Представляв партію „Право і Справедливість”. Його каденція була періодом впровадження змін у сфері державного управління.
- **Ярослав Качиньський (нар. 1949)**
Прем'єр у 2006–2007 роках. Представляв партію „Право і Справедливість”. Запроваджував зміни в зовнішній політиці та державному управлінні.
- **Єва Копач (нар. 1956)**
Прем'єр у 2014–2015 роках. Представниця

Громадянської платформи. Сконцентрувала увагу на соціальній політиці та міжнародних відносинах.

● **Беата Шидло (нар. 1963)**

Прем'єр у 2015–2017 роках. Представляла партію „Право і Справедливість”. Запровадила соціальні програми, зокрема 500+.

● **Матеуш Моравецький (нар. 1968)**

Прем'єр у 2017–2023 роках. Представляв партію „Право і Справедливість”. Під час його каденції впроваджено програму 500+, економічні реформи та стратегію керування кризою в період пандемії COVID-19.

● **Дональд Туск (нар. 1957)**

Прем'єр у 2007–2014 роках, а також з 2024 року й дотепер. Представник Громадянської платформи. Зосереджувався на модернізації країни, поліпшенні міжнародних відносин і економічному розвитку.

Урок 20

Видатні поляки - частина I

Під час цього уроку ми представимо вам постаті польських нобелістів, видатних науковців та винахідників, а також знаменитих режисерів, акторів та спортсменів.

Польські нобелісти:

- **Марія Склодовська-Кюрі** (1867-1934) - винахідниця двох елементів: полонію та радію. Вона була єдиною жінкою, яка двічі отримала Нобелівську премію — у 1903 та 1911 роках (у двох різних наукових галузях: фізиці та хімії). Брала участь у створенні радіологічної лабораторії Варшавського наукового товариства та Інституту радію у Варшаві.
- **Генрик Сінкевич** (1846-1916) - видатний письменник, котрий у 1905 році отримав Нобелівську премію у галузі літератури за всю свою творчість. У Польщі здобув величезний авторитет, зокрема завдяки своїм історичним романам з елементами патріотизму. У "Трилогії" він зобразив яскраву картину життя та подій у Польщі часів XVII століття, зокрема в "Хрестоносцях" показав період правління Владислава II Ягелло.
- **Владислав Реймонт** (1867-1925) - талановитий письменник, котрий у 1924 році здобув Нобелівську премію у галузі літератури. Отримав її за роман „Хлопи“, який зображає правдивий і багатогранний образ польського села у ритмі чотирьох пір року.
- **Чеслав Мілош** (1911-2004) - поет, есеїст, прозаїк, перекладач, історик літератури. Нобелівську літературну премію отримав у 1980 році за „високі гуманістичні цінності у своїй поетичній творчості“. Після війни працював у дипломатичній службі при польській комуністичній владі, зокрема у Нью-Йорку та Парижі. Його твори багато років не публікувалися в Польщі, а вірші видавалися лише за кордоном. Він повернувся до Польщі на постійне місце проживання лише у 1993 році.
- **Лех Валенса** (нар. 1943) - робітник, профспілковий діяч і політик, лідер та герой демократичної опозиції періоду PRL. Нобелівську премію миру отримав у 1983 році. Після заборони першої „Солідарності“ та подій 13 грудня 1981 року був нагороджений за видатний внесок у зміцнення миру у світі. В результаті змін у 1989 році, Лех Валенса став першим президентом III Речі Посполитої Польщі, обраним шляхом загальних виборів. Його рішучі дії започаткували зміни, які згодом призвели до бурхливого розвитку схожих суспільних рухів у інших країнах Центральної та Східної Європи.

- **Віслава Шимборська** (1923-2012) - видатна представниця польської літератури. У 1996 році їй було присуджено Нобелівську премію за всю поетичну творчість. Шимборську цінували за художню майстерність, яка пов'язана з досвідом поезії ХХ століття та гуманістичною традицією. Вибрані томи поезії: „Крик до Єтті” (1957), „Сіль” (1962), „Мить” (2002) та „Кінець і початок” (1993).
- **Ольга Токарчук** (нар. 1962) - письменниця, поетка, есеїстка, авторка сценаріїв, психолог. У грудні 2019 року Ольга Токарчук отримала Нобелівську премію з літератури за нарративну уяву, яка з енциклопедичною пристрасстю демонструє перехід кордонів, як форму життя. Токарчук є авторкою таких творів, як „Подорож людей Книги”, „Правік та інші часи”, „Ігри на багатьох бубнах”, „Книги Якова” та „Бігуни”.

Польські науковці та винахідники:

- **Миколай Коперник** (1473-1543) - один з найвидатніших астрономів в історії не тільки Польщі, а й усього світу. Народився в Торуні, навчався в Краківській академії та в Італії. Він був справжньою людиною Ренесансу, творцем геліоцентричної теорії — його твердження залишається однією з найважливіших наукових революцій в історії. Кажуть про нього: «Затримав Сонце, зрушив Землю — польська його породила нація».
- **Стефан Банах** (1892-1945) - видатний математик, що вважається творцем функціонального аналізу. Його ім'я закріплено в багатьох основних математичних концепціях, таких як парадокс Банаха-Тарського, теорема Гана-Банаха та гра Банаха-Мазура.
- **Яцек Рафал Карпінський** (1927-2010) - інженер, електронік та інформатик, а також учасник Варшавського повстання в Батальйоні „Зоська”. Відомий як винахідник комп'ютера К-202, спроєктованого в 1970-1973 роках. Це один із перших комп'ютерів, створених з використанням інтегральних схем. У своїй кар'єрі Карпінський займався не лише проєктуванням комп'ютерного обладнання, а й створенням програмного забезпечення.
- **Юзеф Гофман** (1876-1957) – піаніст, композитор, педагог та винахідник. Запатентував понад 70 винаходів, пов'язаних з автомобільною промисловістю та музикою. Автор, зокрема, винаходу кліпси, пристрою для вимірювання сили натиску пальців піаніста, склоочисника для автомобілів та регульованого стільця для піаніно.
- **Кажімеж Функ** (1884-1967) – засновник науки про вітаміни. Був польським біохіміком, котрий відкрив вітамін (В1) та запропонував термін „вітамін”. Займався лікуванням хворих на авітаміноз.

Польські режисери:

- **Анджей Вайда** (1926-2016) - найважливіші фільми: „Людина із заліза”, „Людина із мармуру”, „Катинь”. Нагороди: „Пальма” на фестивалі в Каннах, Оскар за весь обсяг творчості.
- **Кшиштоф Зануссі** (нар. 1939) - найважливіші фільми: „Захисні барви”, „Структури кристалів”, „Ілюмінація”. За свої фільми отримав, зокрема, статуетки в Каннах та на фестивалі фільмів у Гдині.
- **Кшиштоф Кешьльовський** (1941-1996) - створив, зокрема, „Говорячі голови” та „Декалог”. За „Три кольори: Синій” здобув статуетку Золотого лева на фестивалі в Гдині, а також номінацію на Оскар за „Три кольори. Червоний”.
- **Єжи Гофман** (нар. 1932) - найважливіші фільми: адаптація „Трилогії” Генрика Сінкевича — „Пан Володийовський”, „Потоп”, „Вогнем і мечем”.
- **Роман Полянський** (нар. 1933) - польські фільми 60-х, „Китайський квартал”, „Дитя Розмарі”, „Піаніст” (лауреат Оскара).
- **Агнешка Голланд** (нар. 1948) - найважливіші фільми: „У темряві” (2011, номінований на Оскар, як неангломовний фільм) та „Громадянин Джонс” (2019), за які вона отримала «Золотого лева» на Фестивалі польських художніх фільмів.

Польські актори:

- **Єжи Штур** (1947-2024) - відомий з фільмів: „Сексмісія“, „Громадянин“, „Аматор“, „Тиждень з життя чоловіка“, „Персона non grata“. Видатний актор, режисер, полоніст та викладач.
- **Богуслав Лінда** (нар. 1952) - знявся у фільмах таких, як: „Пси“, „Сара“, „Людина із заліза“, „Кво Вадіс“, „1920: Битва під Варшавою“.
- **Кристина Янда** (нар. 1952) - зіграла у таких фільмах, як „Людина із мармуру“, „Людина із заліза“, „Кісточка“, „Мати моєї матері“.
- **Пьотр Адамчик** (нар. 1972) - знявся в таких фільмах, як: „Листи до М.“, „Кароль - людина, що стала папою“, „Ейнштейн“, „Тестостерон“.
- **Анна Димна** (нар. 1951) - театральна і кіно-актриса, зіграла, зокрема, у фільмах: „Яносик“, „Трендовата“, „Кохай або залиш“, „Знахарь“, „Дівчина з мокрою головою“.
- **Даніель Ольбрихський** (нар. 1945) – кіно- та театральний актор, найважливіші фільми: „Попели“, „Пан Володийовський“, „Весілля“, „Сіль“.
- **Роберт Кубіца** (нар. 1984) - авто- та ралійний гонщик. У 2005 році став чемпіоном Формули Renault 3.5. - Перший в історії та єдиний поляк, який виступав у Формулі 1, де дебютував на Гран-прі Угорщини 2006 року, а востаннє виступав на Гран-прі Італії у 2021 році.
- **Отілія Єнджейчак** (нар.1983) - плавчиня, спеціалізується на батерфляї та вільному стилі, олімпійська чемпіонка, чемпіонка світу та Європи на дистанції 50 метрів, тричі рекордсменка світу. З 2021 року є президентом Польської федерації плавання.
- **Анджей Голота** (нар. 1968) - боксер, чотириразовий чемпіон Польщі в тяжкій вазі, бронзовий медаліст Олімпіади в Сеулі та чемпіонату Європи в Афінах, професійний чемпіон Північної Америки за версією IBF. Згідно з рейтингом BoxRec, є сьомим найкращим польським боксером всіх часів.

Польські спортсмени:

- **Іга Швьонтек** (нар. 2001) - тенісистка, переможниця двадцяти двох турнірів WTA в одиночному розряді, у тому числі п'яти турнірів Великого шолома, бронзова медалістка Олімпійських ігор у Парижі (2024) в одиночному розряді, лідерка рейтингу WTA.
- **Роберт Левандовський** (нар. 1988) - футболіст, центральний нападник іспанського клубу FC Barcelona та капітан збірної Польщі. Вважається одним з найкращих футболістів нашої епохи у світі та одним з найкращих центральних нападників в історії футболу. За свою кар'єру він забив понад 600 голів у професійних клубних та збірних змаганнях.
- **Адам Малиш** (нар. 1977) - лижний стрибун, чотириразовий медаліст Олімпійських ігор та чотириразовий чемпіон світу. Є одним з найтитулованіших спортсменів в історії індивідуальних змагань чемпіонату світу в лижних стрибках і чотириразовим володарем Кубка світу своєї категорії.

Література

- польські письменники

Урок 21

Видатні поляки - частина II

Під час цього уроку ми вибірково обговоримо постаті відомих представників польської літератури, а також художників, композиторів та музикантів.

- **Адам Міцкевич** (1798–1855) – один з найвидатніших поетів, публіцист і національний пророк. Його епопея «Пан Тадеуш» була написана в 1832–1834 роках і видана 1834 року в Парижі, де на той час мешкав письменник. Вона розповідає про життя новгородської шляхти, їх полювання, любов та демонструє глибокий зв'язок з литовською землею. Це шедевр польської літератури і обов'язкова для вивчення поезія у загальноосвітніх польських школах. Інші важливі твори: «Балади та романси», «Дзяди», «Кримські сонети».
- **Юліуш Словацький** (1809-1849) - поет, драматург і епістолограф, а також національний пророк. Народився в Кременці (нині Україна). У 1832 році опублікував в Парижі два томи «Поезій». У своїй творчості звертався до тематики свободи, національної боротьби та духовності, поступово еволюціонуючи в бік містицизму. Його літературна спадщина, наповнена майстерною мовою та оригінальними поглядами, забезпечила йому почесне місце в каноні польської літератури. Також Словацький написав такі твори, як «Кордіян» і «Балладина».
- **Зигмунт Красінський** (1812-1859) – поет, драматург, прозаїк, один із трьох національних пророків, представник польського романтизму та месіанізму. Походив з аристократичної родини, що значно вплинуло на його творчість та погляди, часто вплетені через конфлікт між патріотизмом і лояльністю до Царської Імперії. Серед його найважливіших творів: «Небожественна комедія», «Іридіон», «Листи».
- **Юліян Тувім** (1894-1953) – поет єврейського походження періоду першої половини ХХ століття, автор чудових віршів для дітей, таких як: «Локомотив», «Пташине радіо», «Пан Хіларі» або «Слон Тромбальський». Був автором кабаре-текстів, ревійних текстів і лібретистом, а також писав багато політичних текстів. Відомий також як співавтор і редактор літературних та сатиричних видань.
- **Збігнєв Герберт** (1924-1998) – поет, пов'язаний з періодом PRL. Його творчість була формою протесту проти системи та заклик до витривалості у складні часи. Поезія Герберта є глибоко вкоріненою в польських реаліях. Найважливіші твори: „Варвар у саду”, „Мертва

природа з вуздечкою”, „Лабіринт на морі” та „Король мурах”.

- **Станіслав Лем** (1921–2006) – письменник жанру хард наукової фантастики, футуролог, філософ, а також літературний критик. Був провідним представником польської фантастичної літератури. Його твори найчастіше перекладаються на іноземні мови, а станом на сьогодні книги Лема вже перекладено 41 мовою. До найважливіших творів належать романи: «Соляріс», «Зіркові щоденники» та «Казки роботів».

Мистецтво - художники та митці:

- **Ян Матейко** (1838–1893) – живописець, творець історичних та баталістичних картин, історіософ. Один з найвидатніших польських художників в історії. Автор понад трьохсот олійних картин та кількох сотень малюнків і ескізів, зокрема: «Станьчика» (1862), «Проповідей Скарги» (1864), «Астронома Коперника, або розмов з Богом» (1874), «Битви під Грюнвальдом» (1878), «Пруського холду» (1880–1882) та «Вернигори» (1883–1884). Твори Матейка відтворені у тисячах репродукцій та стали повсякденними ілюстраціями багатьох ключових подій в історії Польщі.
- **Яцек Мальчевський** (1854–1929) – один з найвидатніших польських живописців модернізму. Багато робіт Мальчевського зображують світ польського села з землевласницькими будинками, де одночасно з'являються елементи грецької та римської міфології. Він створив, зокрема, «Замкнуте коло», «Танатос», «Моя душа», «Смерть Елленаї», «Польський Гамлет».
- **Станіслав Виспяньський** (1869–1907) – живописець, графік, архітектор, драматург, поет, дизайнер меблів. Його художня спадщина надзвичайно різноманітна і охоплює твори різного типу: малюнки, альбоми, олійні та пастельні картини. Він створював краєвиди Кракова, портрети та автопортрети, малював рослини, проекти вітражів та ілюстрації. Найважливіші твори: драма «Весілля», картини «Автопортрет з дружиною», «Сплячий Стась», вітраж «Бог-отець».
- **Ольга Бознаньська** (1865–1940) – художниця, представниця модернізму та мюнхенської школи, найвидатніша польська художниця

періоду Молодої Польщі. Найбільшу славу їй принесли портрети, які вона малювала, перш за все, у своїй майстерні. Її унікальний стиль пов'язаний, зокрема, з особливою технікою нанесення фарби легкими дотиками пензля та очікуванням висихання кожного шару. Найважливіші твори: «Бретонка», «Дівчинка з хризантемами», «Портрет панни Дигат».

- **Магдалена Абаканович-Космовська** (1930–2017) – скульптор, професор образотворчих мистецтв (1979), творець авторських художніх тканин. У 1965–1990 роках викладала в Вищій державній школі образотворчих мистецтв у Познані, була запрошена як професор до Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі (1984). Її характерні полотна – просторові композиції – отримали назву абаканів. Найбільш характерні твори: «Ембріологія», «Альтерації» та «Застиглі».

Музика - композитори:

- **Фредерік Францішек Шопен** (1810–1849) – один з найвидатніших піаністів та композитор свого часу. Його називали поетом фортепіано. Шопен представляв музичну епоху романтизму. Створював мазурки, полонези та етюди. Художня чутливість та вміння черпати натхнення з польської народної музики були основою його творчості. Найважливіші твори: «Революційний етюд», «Похоронний марш», «Полонез-Фантазія», «Бажання», «Дощова прелюдія», «Етюд E-dur».
- **Станіслав Монюшко** (1819–1872) – композитор, диригент, педагог та органіст. Автор близько 268 пісень, оперет, балетів та опер. До його найвідоміших творів належать «Галька», «Страшний двір» та «Парія». Білоруський музичний колорит присутній у кожній його композиції, а Монюшко все ще вважається найвидатнішим творцем польських опер.
- **Кароль Шимановський** (1882–1937) – піаніст та композитор, який суттєво вплинув на розвиток музики в період Молодої Польщі (Друга Річ Посполита). Компонуючи симфонії, він вводив до своєї музики мотиви польського фольклору, зокрема подхалянського та курп'ювського, що було наслідком його частих перебувань у Закопаному. Найважливіші твори: «Соната для фортепіано c-moll op. 8», «Фантазія C-dur op. 14 для фортепіано», «Метопи 29 – три поеми для фортепіано».

- **Вітольд Лютославський** (1913-1994) видатний композитор та диригент ХХ століття, який створив багато творів для оркестру, у тому числі симфонії. Він також був відомий тим, що часто диригував під час виконання своїх творів. Найважливіші твори: «Жалібна музика», «Венеціанські гри», «Смичковий квартет», «Прелюдія та фуга».
- **Кшиштоф Пендерецький** (1933-2020) композитор, диригент і музичний педагог. Протягом більшої частини свого життя був професором та ректором Музичної академії в Кракові. Серед його найвідоміших творів: «Страсті за св. Лукою», «Жертвам Хіросіми - Трен», «Польське Реквієм» та «III Симфонія». Загалом він створив чотири опери, вісім симфоній і багато інших оркестрових творів.
- **Чеслав Нємен** (1939-2004) універсальний артист, музикант, мультиінструменталіст, співак та композитор, автор текстів пісень, рок-вокаліст. Один із найвидатніших творців популярної музики в Польщі. Найвідоміші твори: «Дивний є цей світ», «Сон про Варшаву», «Під Папугами».

Військові та командири:

- **Тадеуш Костюшко** (1746–1817) — видатний військовий інженер (Головнокомандувач) Національних Збройних сил під час повстання, генерал-лейтенант війська Речі Посполитої Двох Народів, генерал-майор, котрий командував Великопольською дивізією.
Також він був генералом бригади Континентальної армії під час війни за незалежність США. Національний герой Польщі та Америки. У всьому світі налічується близько 220 пам'яток Тадеушу Костюшко, а на його честь названо вершину в Австралії.
- **Казимир Пуласький** (1745–1779) — видатний військовий командир, герой Польщі та Сполучених Штатів Америки, генерал бригади Континентальної армії. Він був одним із лідерів барської конфедерації, яка боролася проти домінації Росії в Польщі. Після падіння конфедерації емігрував до Франції, де Бенжамін Франклін представив його Джорджу Вашингтону.
Під час війни за незалежність США відіграв ключову роль у створенні американської кавалерії. Командував Легіоном Пуласького – багатонаціональним формуванням кавалерії та піхоти. Вважається «батьком американської кавалерії». У США щорічно відзначають День пам'яті генерала Пуласького, а у 2009 році Конгрес Сполучених Штатів по-смертно надав йому почесне американське громадянство.
- **Юзеф Пілсудський** (1867–1935) — військовий, політик, діяч державного, соціального та національно-визвольного руху; з 1892 року член Польської соціалістичної партії та її лідер, творець Бойової організації PPS (1904) і Польської військової організації (1914), член військової комісії в Тимчасовій раді держави (1917), з 11 листопада 1918 року – Головнокомандувач Польської армії, з 1918 по 1922 рік – Начальник Держави.
Відіграв ключову роль у відновленні незалежності Польщі у 1918 році та у формуванні польської політики в перші роки після війни. У 1920 році став першим маршалом Польщі. Пілсудський також був лідером табору санацій після травневого перевороту (1926), двічі прем'єром Польщі (1926–1928 та 1930); мав значний вплив на формування внутрішньої та зовнішньої політики II Республіки Польщі.

Урок 22

Поляки, яких слід знати!

Під час цього уроку ми представимо вам постаті видатних польських військових, командирів, духовних лідерів, а також розповімо про місця спочинку відомих поляків на чужині.

● **Владислав Сікорський** (1881–1943) — політик та військовий, теоретик військової справи, прем'єр-міністр і міністр військових справ у роки Другої Республіки Польщі, генерал бригади польського війська, прем'єр уряду Речі Посполитої на еміграції (з 30 вересня 1939), творець та головнокомандувач Польських збройних сил на Заході; командир Армії Крайової та Польського підпілля; загинув трагічно в авіакатастрофі на Гібралтарі.

● **Владислав Андерс** (1892–1970) — військовий, політик, Головнокомандувач Польських збройних сил. У 1940 році сприяв організації польської армії в СРСР. Завдяки цьому у 1942 році Андерс вивів з Радянського Союзу понад 115 тисяч поляків – військовослужбовців та цивільних осіб, які вижили в радянських в'язницях і таборах. Армія, якою він командував, перемогла у битві під Монте-Касіно в 1944 році. Після війни Андерс став одним із лідерів польської діаспори на еміграції. Похований на Монте-Касіно серед своїх військових товаришів.

Духовні:

● **Стефан Вишинський** (1901 –1981) — примас і кардинал, виконував роль голови Католицького костелу в Польщі під час найскладніших періодів комуністичного режиму в країні. Увійшов в історію як «Примас тисячоліття».

Вишинський був не лише духовним лідером, але й рішучим захисником прав людини та свободи релігії в часах Польської Народної Республіки (PRL). Його діяльність та настанови сприяли єдності польського суспільства та критиці комуністичного режиму, що зіграло важливу роль у процесі демократичних змін Польщі в 1980-х роках.

● **Іоан Павел II, або Кароль Войтила** (1920–2005) — Папа Римський і глава Католицького костелу. Поет, поліглот, а також непрофесійний актор, драматург, педагог і філософ історії, перший в історії III Республіки Польщі а кавалер Ордена Білого Орла. У 2014 році його було канонізовано католицьким костелом. Іоан Павел II є найвідомішим поляком у світі.

У 1978 році його обрано Папою Римським. Іоан Павел II був першим неіталійським Па-

пою за 445 років. Основних з постулатів його понтифікату було «встановлення свого храму в серці нового релігійного союзу, в якому зібралися б євреї, мусульмани та християни у великому братерстві віри». Папа був одним із найчастіше подорожуючих світових лідерів в історії (відвідав 129 країн, що було інтерпретовано як бажання налагодити стосунки між різними народами та релігіями).

Слова Папи на Площі Перемоги під час першого паломництва до Польщі (1979): «Нехай зійде Дух Твій. І оновить обличчя Землі», з додатковим акцентом «Цієї Землі», стали каталізатором змін у цій частині Європи. Одним із найважливіших досягнень Папи було сприяння падінню комунізму.

Вадовіце – місце народження святого Іоана Павла II. У 1999 році він приїхав з метою нового паломництва до Польщі, де відвідав і своє рідне місто. Під час проповіді до мешканців Вадовіц він сказав: «А там була кондитерська. Після випускних іспитів ми ходили туди на кремівки. Як ми все це витримали, ці кремівки після випускних». Завдяки його словам кремівка папська стала відомою у всьому світі, зокрема зараз є знаменитим польським десертом.

Щоб дізнатися більше про польського Папу Римського - одного з найвідоміших поляків у світі - рекомендуємо переглянути фільм “Кароль. Людина, яка стала папою” (режисер — Джакомо Баттіато, 2005).

Головні ролі: Пьотр Адамчик (Кароль Войтила), Малгожата Бела (Ганна Тужинська). Сюжет: життя Кароля Войтили до його обрання Папою Римським. Фільм має свій сиквел “Кароль. Папа, який залишився людиною”.

● **Єжи Попелушко** (1947 –1984) був римо-католицьким священником, капланом варшавської „Солідарності”, блаженним і мучеником Католицького костелу. Його вбито співробітниками Служби безпеки PRL.

Богослужіння священника відзначалося закликами до захисту прав людини та боротьби за свободу у період комунізму. Попелушко здобув велику популярність завдяки своїм проповідям, у яких він звертав увагу на складну політичну ситуацію в Польщі, а його трагічна смерть у 1984 році стала символом боротьби з режимом.

Щоб дізнатися більше про героїчну постать та життя Єжи Попелушко, рекомендуємо переглянути фільм "Попелушко. Свобода в нас" - польська біографічна драма 2009 року про отця Єжи Попелушко, режисер Рафал Венцлавський. Фільм представляє долю героя на тлі важливих історичних подій Польщі 70-х і 80-х років.

Головні ролі: Адам Воронович в ролі Єжи Попелушко, Марек Францковяк в ролі священника Теофіла Богутського та Збігнев Замаховський в ролі Іренеуша.

Відомі поляки, що спочивають на чужині:

● **Львів - Личаківський цвинтар:**

Львів протягом століть був польським містом, важливим центром Галичини, тому на Личаківському цвинтарі спочиває багато відомих поляків, зокрема поет Северин Гошчинський, драматургиня Габріела Запольська, поетеса Марія Конопницька, математик Стефан Банах та художник Артур Гротгер.

● **Вільнюс - цвинтар на Росії:**

Цвинтар на Росії є місцем спочинку, зокрема польського історика Йоахіма Лелевеля, поета Владислава Сирокомлі, археолога Євстахія Тишкевича, фізика Владислава Джевульського та Марії Пілсудської (першої дружини Юзефа Пілсудського). Тут також спочиває серце самого Пілсудського. Воно було поховане (за його заповітом) разом з товаришами по зброї.

● **Париж - цвинтарі Пер Лашез і Монмартр:**

На цвинтарі Пер Лашез у Парижі спочиває Фредерік Шопен, а на Монмартрі знаходиться гробниця Юліуша Словацького. Вона порожня, оскільки тіло було перенесене на Вавель до крипти Пророків. На цвинтарі Монморансі похований поет Кипріан Каміль Норвід.

Урок 23

Польські національні, державні та традиційні свята

Про традиції у певні періоди року ви дізнаєтеся з уроків 24, 25, 26.

Під час цього уроку ми познайомимо вас із польськими державними святами – національними, релігійними, а також тими, що пов'язані з польськими традиціями та культурою.

Дні, встановлені законом як вихідні (національні/державні/релігійні свята)

У Польщі в ці дні банки, торгові центри та державні установи є зачиненими. До таких належать неділі та дні, перелічені нижче:

- 1 січня: Новий рік,
- 6 січня: Свято Трьох Королів,
- перший день Великодня,
- другий день Великодня,
- 1 травня: Свято праці,
- 3 травня: Національне свято Третього травня - річниця ухвалення Конституції,
- перший день Зелених свят,
- День Божого Тіла,
- 15 серпня: Успіння Пресвятої Богородиці, а також Свято Польського війська,
- 1 листопада: Усіх святих,
- 11 листопада: Національне свято Незалежності,
- 25 грудня: перший день Різдва,
- 26 грудня: другий день Різдва.

Інші державні свята

Не є офіційними вихідними:

- 19 лютого: День польської науки,
- 1 березня: Національний день пам'яті «Проклятих солдат»,
- 24 березня: Національний день пам'яті поляків, які рятували євреїв під час німецької окупації,
- 13 квітня: День пам'яті жертв Катинської трагедії,
- 2 травня: День Полонії та поляків за кордоном, а також День прапора,
- 8 травня: Національний день перемоги,
- 20 червня: Національний день пам'яті Сілезьких повстань,
- 11 липня: Національний день пам'яті жертв геноциду на Волині,
- 1 серпня: День пам'яті Варшавського повстання,
- 27 грудня: Національний день переможного Великопольського повстання.

Інші традиційні польські свята (нерелігійні)

- День бабусі та дідуся (21 та 22 січня),
- Міжнародний жіночий день (8 березня),
- Перше квітня: день жартів та розіграшів,
- День матері (26 травня),
- День дитини (1 червня),
- День батька (23 червня),
- Свято Комісії національної освіти – День вчителя (14 жовтня),
- Андріївські вечорниці (29/30 листопада) – вечір ворожінь.

Урок 24

Польські свята і традиції - зимовий цикл

Під час цього уроку ми познайомимо вас зі святами та традиціями, пов'язаними із зимовим циклом. Ви дізнаєтеся про Адвент, святого Миколая, Святвечір та Різдво Христове. Також ми розповімо про свято Трьох Королів, традицію Жирного Четверга та Попельцову Середу, що є початком Великого посту.

Адвент

Літургійний рік в Католицькому костелі розпочинається з Адвенту, який також є початком календаря релігійних свят. Це час підготовки до святкування Різдва. Від XII століття у Польщі в цей період проводиться адвентове богослужіння на честь Матері Божої, відоме як Рорати.

Цю службу відправляють рано вранці, зазвичай о 5 годині. Під час Рорат на вівтарі запалюються чотири свічки. Одна з них символізує Пресвяту Діву Марію. Саме її розташовують вище від інших свічок.

Адвент у Католицькому костелі — час радісного очікування народження Христа, тоді як у Православній церкві даний період означає піст. У Католицькому ж костелі адвент не асоціюється з постом.

Адвент складається з чотирьох неділь, які відраховуються до Різдва: Перша, Друга, Третя та Четверта неділя Адвенту. Оскільки Різдво святкують 25 грудня, то Адвент триває зазвичай три тижні і кілька днів. Останню неділю Адвенту завершують службою під назвою Пастерка, котра проходить в ніч з 24 на 25 грудня.

Миколайки, або День Святого Миколая – 6 грудня

Ця традиція вшановує пам'ять святого єпископа Миколая з Міри, котрий був відомий своєю добродійністю та допомогою бідним, особливо дітям. В цей день персонаж, одягнений у Святого Миколая, приносить дітям подарунки, котрі часто батьки ховають вночі, щоб діти вранці могли знайти їх під подушкою. У багатьох домах, школах чи в робочих закладах організуються спільні ігри, що ще більше збагачує атмосферу Миколайок.

Святвечір Різдва Христового - 24 грудня

Святвечір, що припадає на 24 грудня, є днем, що передує Різдву Христовому. Згідно з польською традицією, різдвяну ялинку (хвойне дерево – часто сосна, ялиця або ялина; природна чи штучна) декорують і ставлять у домі 23 або

24 грудня, хоча все частіше це трапляється ще за кілька тижнів до Святвечора.

Ввечері 24 грудня сім'я збирається в колі найближчих родичів, щоб разом очікувати на прихід Ісуса. За польською традицією вечеря розпочинається лише після появи першої зірочки на небі, що символізує Вифлеємську зірку.

Святвечір розпочинається з читання уривка Євангелія, у якому йдеться про народження Ісуса. Після молитви всі присутні ламають оплаток та вітають один одного. На столі оплаток, як правило, лежить на тарілочці, а під скатертиною кладуть трохи сіна, що символізує ясла, в яких лежав Ісус після народження.

Звичаї, пов'язані з кількістю та різновидами страв під час Святвечора, можуть бути дуже різноманітними. Ключовим елементом вечері є 12 пісних страв, зокрема рибні, серед яких короп, котрий у давнину символізував Ісуса.

На столі зазвичай присутні червоний борщ з ушками, гриби з капустою, різноманітна риба – варена або запечена, галушки з маком, а також компот із сухофруктів. На десерт часто подають медовик, сирник чи маковик. Польська традиція передбачає залишати одне накрите незайняте місце за різдвяним столом – символічну можливість для приходу «несподіваного гостя», або Ісуса Христа.

На сході Польщі традиційно готують кутю – страву з вареної пшениці (рідше ячменю) з медом, маком, горіхами та мигдалем. Після завершення вечері усі присутні разом співають колядки, а діти та дорослі обмінюються подарунками, які зазвичай лежать під ялинкою.

Вечір традиційно завершується службою Пастеркою, яка відбувається опівночі у Святвечір. Перед службою у католицьких храмах традиційно прикрашають ялинки та готують різдвяну шопку (вертеп).

Свята Різдва Христового 25-26 грудня

Поляки святкують Святвечір Різдва Христового та сам День Різдва 25 грудня в колі найближчої родини. Натомість на Другий день свят, 26 грудня, вони найчастіше зустрічаються в ширшому колі друзів і близьких. Цей день є присвяченим патрону, Святому Щепану – першо-

му християнському мученику. Раніше в селах цього дня благословляли зерна вівса чи інші злаки. У наш час другий день Різдва – це передусім час відвідин, зустрічей, заходів та радісних зібрань.

Свято Трьох Королів – 6 січня

Це свято, також відоме як Богоявлення, відзначається 6 січня в пам'ять про трьох Мудреців – Каспера, Мельхіора та Бальтазара, які прибули до Вифлеєму, щоб віддати честь новонародженому Ісусу. Звичай освячення цього дня золотом та ладану виник ще на зламі XV-XVI століть.

За легендою, коли на небі з'явилася перша яскрава зірка, три мудреці з різних куточків світу вирушили до Вифлеєму, щоб поклонитися новонародженому Ісусу Христу та принести йому дари: золото, ладан і мирру.

З XVIII століття також з'явилася традиція освячення в цей день крейди, якою в багатьох католицьких домах записують на вхідних дверях літери: К+М+Б (Каспер, Мельхіор і Бальтазар) та поточний рік.

Святкування карнавалу в Польщі починається після свята Трьох Королів і триває аж до Попельцової середи. Це час розваг, заходів і щедрих прийомів. Хоча деякі традиції Карнавалу поступово зникають, у польській культурі досі не заведено святкувати весіль у період Великого посту чи Адвенту.

Жирний Четвер

Жирний Четвер означає початок останнього тижня періоду карнавалу, який закінчується Попельцовою серединою. Згідно з традицією, в цей день можна ласувати та переїдати, щоб остаточно відсвяткувати Карнавал перед Великим постом. Найчастіше до столу подають пончики та фаворки, які в деяких регіонах також відомі як хрустики.

Попельцова середа – початок Великого посту

Попельцова середа, також відома як Попелець. Це перший день Великого посту в Католицькому костелі. Це також день покути, що розпочинає 46-денний Великий піст, котрий налічує п'ять неділей до Великодня. У цей день варто дотримуватися строгого посту.

За римо-католицьким обрядом, під час служби, котра відбувається цього дня, священник посипає попелом голови вірян, роблячи знак хреста та промовляючи: „Покайтеся і вірте в Євангеліє” або „З порохи ти повстав, і в порошок повернешся”. Попіл, який використовують для посипання голів вірян, попередньо отримують шляхом спалювання пальмових (вербних) гілок, освячених на торішню Вербну неділю.

Урок 25

Польські свята і традиції – весняний цикл

На цьому уроці ми розповімо вам про польські свята та традиції весняного циклу.

Вербна неділя

Вербна неділя, відома також як „Неділя Страстей Господніх”, „Квітна” або „Вербна”, є перехідним святом у християнському календарі, яке святкують за сім днів до Великодня. Означає воно початок Великоднього тижня.

Це свято пов'язане зі згадкою про прибуття Ісуса в Єрусалим. Він в'їхав до міста на ослі, а мешканці вітали його гілками пальми в руках. Це час духовної підготовки до свят, сповнений заспокоєння, зосередженості та спогадів про муки Ісуса. У Польщі Вербна неділя бере свої початки в період середньовіччя.

За католицькою традицією віряни приносять до костела пальми (гілки верби), які є символом нового життя.

У багатьох місцях організують конкурси на найкрасивішу та найвищу вербу.

Великдень

Великдень – найстарше та найважливіше свято в християнстві, присвячене стражданню і воскресінню Ісуса Христа. Його святкують в першу неділю після першого весняного повного Місяця.

Тиждень перед Великоднем, коли вшановують ключові події християнської віри, називають Великим тижнем. Останні три дні цього періоду, а саме Великий Четвер, Велика П'ятниця, Велика Субота та Неділя Воскресіння, відомі як Пасхальне Тридуум.

Великий Четвер

Перші служби у Пасхальному Тридуумі відбуваються у Великий Четвер. Це день пам'яті останньої вечері Ісуса, а для багатьох поляків – день посту, прощення та покути.

Велика П'ятниця

У Велику П'ятницю церкви зазвичай заповнюються вірянами на вечірню молитву. Люди йдуть молитися над „Гробом Христовим”, який символізує місце поховання Спасителя.

Велика Субота

Велика Субота — єдиний день у році, коли не відбувається жодне богослужіння. У цей день поляки приносять до костела великодні кошики з продуктами для освячення, які обов'язково повинні містити:

- Білого баранчика, котрий символізує Воскреслого Христа. Зазвичай виготовляється з цукру. Він займає головне місце на великодньому столі.
- Хліб — в християнській традиції символізує Тіло Христове. Є їжею, необхідною для життя, демонструє достаток, добробут, ситість і гідність людини.
- Хрін, що символізує здоров'я та фізичну силу.
- Ковбаси, котрі символізують здоров'я, матеріальний достаток і родючість.
- Сіль - очищення, простоту і правду.
- Розмальовані або оздоблені яйця (як і неоздоблені) є символом нового життя.
- Неприкрашеними яйцями також діляться між собою на Великдень.

Неділя Воскресіння Господнього

Великодня Неділя, або Велика Неділя, або Неділя Воскресіння Господнього,— це перший день Великодній Свят.

Вранці Великодньої Неділі (а іноді й у пізній вечір Великої Суботи) відбувається урочиста служба під назвою Резурекція, традиції якої сягають часів середньовіччя.

Під час резурекції вперше від Великого Четверга в костелах звучать дзвони й дзвіночки. Часто також чути гру на трубі, яка голосно оголошує про воскресіння Ісуса.

Після повернення додому родина сідає за святковий сніданок, який починається з теплих привітань та розділення святкового яйця з кошика.

На столах переважають яйця, ковбаси, великодній білий борщ, біла ковбаса, святкова шинка, фаршировані яйця, хрін, сирник, а також традиційні бабки та мазурки. Столи також прикрашаються букетами з перших весняних квітів - зокрема, вербових котиків.

Великодній Понеділок - Шмігуш Дингуш

Великодній Понеділок, або Ляний Понеділок (Шмігуш Дингуш) — це другий день святкувань. У польській традиції цього дня люди обливають водою один одного в жартівливий спосіб, навіть якщо це незнайомі особи.

Обливання водою пов'язане з язичницькими обрядами, які символізували пробудження природи та щорічний цикл відродження землі.

Свято Тіла Господнього

Свято Тіла Господнього — це перехідне свято, яке завжди відзначають в четвер після неділі Святої Трійці, рівно через шістдесят днів після святкування Великодня. Урочистість Свята Тіла Господнього глибоко закорінена в польській традиції. Цього дня проходить урочиста процесія, під час якої священник несе монстрацію з оплатком, що символізує Тіло Христове. Віряни йдуть до вівтарів, влаштованих поза костелом. Святково вбрані діти кидають перед монстрацією пелюстки квітів, додаючи урочистості та радості всій церемонії.

Ніч Святого Яна (23-24 червня)

Святкування відбуваються в ніч перед днем покровителя святого Яна (Івана). У Польщі це свято також називають Суботкою або Ніччю Купали. Саме в цю найкоротшу ніч в року розквітає легендарна квітка папороті. За легендою, той, хто її знайде, матиме щасливе життя сповнене достатку, але важливо ні з ким не ділитися своїм щастям та майном. Гадання цього вечора присвячені передусім, коханню та шлюбу.

Зелені святки

Зелені святки (Свято Трав Божої Матері) також відоме як свято Успіння Пресвятої Богородиці, що відзначається 15 серпня у католицьких костелах по всьому світу. Ця урочистість пов'язана з традицією благословення та збору урожаю: трав, злаків, овочів, фруктів та квітів. Освячений урожай має забезпечити безпеку та гармонію в домах на весь рік. Цього дня в костелах відбуваються урочисті служби, а до санктуарію в Ченстохові на Ясній Горі здійснюють паломництво тисячі вірян. Паломники з різних куточків Польщі пішки проходять сотні кілометрів у молитві та піснях протягом кількох тижнів.

Обжинки

Обжинки (жнива) — це найбільше свято фермерів, яке є народною традицією та зазвичай відзначається в одну з неділь чи субот серпня або вересня – після збору врожаю. Свято є кульмінацією їхньої річної праці. Важливим

Урок 26

Польські свята і традиції – літній та осінній цикли

Під час цього уроку ми представимо вам найважливіші польські свята та традиції літнього та осіннього циклів.

елементом жнив є передача жнивного вінка, який заздалегідь готують жителі села, що символізує добробут. Це свято також є нагодою для спільного святкування, художніх виступів і збереження місцевих традицій.

Свято Всіх Святих (1 листопада)

Це урочистість, що насамперед присвячена вшануванню пам'яті мучеників та святих Католицького костелу. Свято відзначається з метою вшанування як відомих, так і невідомих святих. Перший день листопада в Польщі є офіційно вихідним. У цей день багато людей вирушають у подорожі, щоб відвідати могили своїх близьких. Віряни збираються на кладовищах, декоруючи могили квітами, запалюючи свічки в молитві за душі померлих.

Це свято має переважно релігійний характер, особливо в католицькій традиції, проте багато людей інших віросповідань або нерелігійні особи також беруть участь у цих обрядах. Свято Всіх Святих є формою вшанування та пам'яті людей, котрі вже померли.

Задушки (2 листопада)

Задушки (2 листопада), також відомі як День Задушний або давніше - Дзяди, є сучасним еквівалентом язичницького свята Дзядів. Цей день відзначається безпосередньо після дня Всіх Святих. Традиція святкування походить із народних обрядів слов'ян і балтів, що сягають дохристиянських часів. Головним завданням свята завжди було встановлення контакту з душами померлих та здобуття їх прихильності. Дзяди завжди святкувалися у двох періодах року - навесні та восени.

На Задушки, як і в День Всіх Святих, люди традиційно відвідують кладовища та могили близьких, а віряни беруть участь у службах та моляться за душі померлих. У ці дні заведено запалювати свічки та лампадки на могилах і класти квіти, вінки та інші прикраси, що символізують пам'ять про померлих. Звичай запалювати свічки походить від давніх язичницьких практик, згідно з якими люди палили вогнища на могилах, та вірили, що можуть таким способом обігріти душі, що блукають землею.

Урок 27

Польські страви

Під час цього уроку ви дізнаєтеся, які існують традиційні польські страви та познайомитеся з їхньою історією. Ми також розглянемо приклади рецептів найбільш відомих польських страв.

Запрошуємо у світ традиційних польських супів, основних страв, напоїв та десертів. Ці страви розкажуть про нашу культуру, історію та вподобання. Польська кухня – це унікальне поєднання традицій, смаків та історії. Походження багатьох страв сягає давніх століть і відображає багатокультурне минуле Польщі. Тут ви можете знайти впливи східної, німецької, єврейської, литовської та татарської кухонь.

Польська кухня ділиться на повсякденні, ситні та прості, а також святкові страви, які мають особливе значення та передаються з покоління у покоління, (наприклад, борщ з ушками на Святвечір чи журек на Великдень). Кожен регіон Польщі має свої спеціальні страви та місцеві смаки, створюючи багатий асортимент до вибору і смаку.

Супи – дуже важливий елемент в раціоні поляків. Багато польських супів має довгу історію та особливе значення, зокрема ті, що подаються на свята.

Росул

Росул – класичний суп, який готується на основі м'яса з макаронами. Він відмінно зігріває і часто подаваний під час недільного обіду або сімейних урочистостей.

Інгредієнти:

- 1 кг м'яса (курка, яловичина або індичка)
- 2 моркви
- 1 корінь петрушки
- 1/4 селери
- 1 порей
- 2 зубчики часнику
- 1 цибулина
- Кілька лаврових листків, запашний перець
- Сіль, перець на смак
- Макарони (наприклад, локшина)

Приготування:

Промийте м'ясо, покладіть у каструлю, залийте холодною водою. Доведіть до кипіння, зніміть піну, потім додайте овочі та спеції. Варіть на повільному вогні 2-3 години, поки м'ясо не стане м'яким. Подавайте з відвареною локшиною, посипаним свіжою петрушкою.

Борщ червоний

Борщ червоний — традиційний суп з рубіновим відтінком, що готується на буряковому відварі з м'ясом. Традиційно подається з ушками (варениками з грибним фаршем), що робить його улюбленою стравою на різні свята.

Інгредієнти:

- 1 кг буряків
- 1 морква
- 1 петрушка
- 1 цибулина
- 2 зубчики часнику
- 1-2 лаврові листки, запашний перець
- Сік лимона або оцет (на смак)
- Сіль, перець, цукор на смак

Приготування:

Очистіть буряки, наріжте їх на шматочки, потім залийте водою. Додайте овочі та спеції і варіть до м'якості буряків. Після приготування вийміть овочі, процідіть борщ, приправте соком лимона. Подавайте гарячим, з ушками або окремо.

Журек і білий борщ

Обидва ці супи готуються на житній заквасці, що надає їм характерного смаку. Подаються вони з ковбасою або яйцем та становлять відмінну страву для урочистих обідів, особливо у святковий період.

Журек

Інгредієнти:

- 1 літр закваски для журка
- 500 мл м'ясного або овочевого бульйону
- 200 г білої ковбаси
- 1 морква
- 1 корінь петрушки
- 2 зубчики часнику
- 2 лаврові листки, запашний перець
- 1-2 ложки сметани
- Сіль, перець на смак
- Яйця варені (для подачі)

Приготування:

Зваріть бульйон з овочами і спеціями, додайте ковбасу та варіть до м'якості. Вийміть ковбасу, до бульйону влийте закваску та доведіть до кипіння. Приправте часником, сметаною, сіллю та перцем. Подавайте з вареним яйцем і скибочками ковбаси.

Білий борщ

Інгредієнти:

- 1 літр закваски для білого борщу
- 500 мл м'ясного або овочевого бульйону
- 200 г копченого бекону або ковбаси
- 1 морква
- 1 корінь петрушки

- 2 зубчики часнику
- 1-2 ложки сметани
- Сіль, перець на смак

Приготування:

У бульйоні зваріть м'ясо та овочі. Додайте закваску і доведіть до кипіння. Приправте сметаною, часником, сіллю і перцем. Подавайте з картоплею або хлібом.

Холодник

Холодник — це освіжаючий, літній суп на основі йогурту або сметани, який часто містить свіжі овочі, такі як огірки чи редька. Він є ідеальним вибором в спекотні дні та здоровою дозою вітамінів.

Інгредієнти:

- 500 мл кефіру, йогурту або ряженки
- 2 свіжі огірки
- Пучок редьки
- Пучок кропу
- 2 варені яйця
- Сіль, перець на смак

Приготування:

Огірки та редьку наріжте дрібними кубиками. Потім наріжте кріп та змішайте з кефіром. Приправте сіллю і перцем, охолодіть в холодильнику. Подавайте з вареним яйцем.

Гороховий суп

Гороховий суп - це ситний суп, основним інгредієнтом якого є горох, часто зі шматочками копченого м'яса.

Інгредієнти:

- 300 г сухого гороху
- 200 г копченого бекону
- 2 моркви
- 1 корінь петрушки
- 2 картоплі
- 2 лаврові листки, запашний перець
- Сіль, перець на смак

Приготування:

Горох замочіть на ніч, а потім зваріть до м'якості. Додайте нарізані овочі та ковбасу. Приправте сіллю, перцем і спеціями на смак. Подавайте гарячим, бажано з хлібом.

Помідоровий суп

Помідоровий суп, котрий подають з макаронами або рисом, — улюблена страва багатьох поляків, популярна для щоденного обіду.

Інгредієнти:

- 1 літр м'ясного або овочевого бульйону
- 500 г помідорів або 200 мл томатного пюре
- 100 мл сметани 18%
- 1 морква
- 1 корінь петрушки
- Сіль, перець, цукор на смак
- Макарони або рис для подачі

Приготування:

Зваріть бульйон з овочами. Додайте помідори або томатне пюре, варіть далі кілька хвилин. Приправте сіллю, перцем і трішки цукром. Забіліть сметаною та подавайте з макаронами або рисом.

Чорнина

Чорнина - це суперечливий суп, що поєднує в собі насичений бульйон і кров з качки або курки та надає їй незвичайний смак. Традиційно його готують для особливої нагоди. Це улюблена страва шанувальників традиційної кухні.

Інгредієнти:

- 1 літр бульйону з качки або птиці
- 200 мл крові качки (з оцтом)
- 2 моркви
- 1 корінь петрушки
- 1 яблуко
- 3 ложки борошна
- Цукор, сіль, перець, майоран на смак
- Макарони або картопля для подачі

Приготування:

Зваріть бульйон з овочами та яблуком. Додайте кров качки, змішану з борошном, і доведіть до кипіння. Приправте цукром, майораном, сіллю та перцем на смак. Подавайте з макаронами або вареною картоплею.

Капусняк

Капусняк - це суп, основним інгредієнтом якого є квашена капуста, що готується на основі м'ясного бульйону. Є відмінним рішенням у холодні дні, що насичує та зігріває.

Інгредієнти:

- 500 г квашеної капусти
- 1 літр м'ясного бульйону
- 2 картоплі

- 1 морква
- 200 г копченого бекону
- Сіль, перець, кмин на смак

Приготування:

В бульйоні зваріть бекон, капусту та овочі. Додайте нарізану картоплю та варіть до м'якості. Приправте сіллю, перцем та кмином на смак. Подавайте з хлібом або як самостійну страву.

Грибний суп

Грибний суп готується на основі лісових грибів, особливо популярний восени та взимку та є ароматною стравою на будь-який випадок. Часто подається з макаронами або картоплею.

Інгредієнти:

- 300 г свіжих або сухих лісових грибів
- 1 літр овочевого бульйону
- 1 морква
- 1 корінь петрушки
- 100 мл сметани 18%
- Сіль, перець, зелень петрушки на смак
- Макарони або картопля для подачі

Приготування:

Промийте гриби, наріжте та обсмажте їх на маслі. Додайте обсмажені гриби до бульйону з овочами, варіть до м'якості. Забіліть сметаною, приправте сіллю, перцем і зеленню. Подавайте з макаронами або картоплею.

Огірковий суп

Огірковий суп – це страва, приготована з квашеними огірками, що має виразний смак, який особливо подобається полякам. Його подають з картоплею або шматочками м'яса. Це відмінна страва для сімейного обіду.

Інгредієнти:

- 500 г квашених огірків
- 1 літр м'ясного або овочевого бульйону
- 2 картоплі
- 1 морква
- 1 корінь петрушки
- Сіль, перець, кріп на смак

Приготування:

В бульйоні зваріть нарізану картоплю та овочі. Додайте натерті квашені огірки та продовжуйте варити кілька хвилин. Приправте сіллю, перцем та кропом на смак. Подавайте з хлібом або як самостійну страву.

Щавелевий суп

Щавелевий суп є стравою на основі свіжого щавлю, що має освіжаючий і приємно кислуватий смак. Часто подається з вареним яйцем. Це ідеальна страва для весняних днів, що забезпечує вітамінами та відчуттям свіжості.

Інгредієнти:

- 200 г щавлю (свіжого або в банці)
- 1 літр овочевого бульйону
- 2 картоплі
- 1 морква
- 2 варені яйця
- 100 мл сметани 18%
- Сіль, перець на смак

Приготування:

В бульйоні зваріть нарізану картоплю та моркву. Додайте подріблений щавель та варіть кілька хвилин. Забіліть сметаною, приправте сіллю та перцем.

Основні страви

Польські страви дуже різноманітні та часто дуже ситні. Вони готуються з простих інгредієнтів, таких як картопля, м'ясо та капуста. Багато з них належать до сільської та мисливської традиції.

Бігос

Це безумовно одна з найпопулярніших страв у польській кухні, яка поєднує в собі капусту, м'ясо і спеції. Смак бігоса стає глибшим з кожним днем, що робить його ідеальним для повторного розігрівання.

Інгредієнти:

- 1 кг квашеної капусти
- 500 г свіжої білокачанної капусти
- 500 г м'яса (свинина, яловичина або дичина)
- 200 г ковбаси
- 150 г копченого бекону
- 1 цибулина
- 2 столові ложки томатної пасту
- 2 лаврових листки
- 4 горошини запашного перцю
- Сіль, перець, майоран на смак
- Олія для смаження

Приготування:

Відіжміть і подрібніть квашену капусту. Свіжу капусту наріжте. М'ясо і бекон наріжте кубиками, ковбасу — скибочками, цибулю — дрібно. На розігрітій пательні з олією обсмажте цибулю, потім додайте м'ясо і бекон. Смажте, доки вони не підрум'яняться. Додайте ковбасу, обидва типи капусти, спеції та залийте водою так, щоб інгредієнти були покриті. Готуйте на малому вогні протягом 2-3 годин, періодично перемішуючи. Наприкінці додайте томатну пасту. Бігос найкраще смакує через кілька днів, коли смаки добре змішаються.

Вареники

Це найвідоміша страва польської кухні, яку можна подавати як з солоною, так і з солодкою начинкою. Їх начиняють найрізноманітнішими інгредієнтами: від м'яса та капусти до фруктів.

Вареники руські

Інгредієнти для тіста:

- 500 г пшеничного борошна
- 250 мл теплої води
- 1 столова ложка олії
- Щіпка солі

Інгредієнти для начинки:

- 500 г вареної картоплі
- 250 г творогу
- 1 цибулина
- Сіль, перець смак

Приготування:

В мисці з'єднайте борошно, воду, олію та сіль. Замісіть еластичне тісто, накрийте і залиште на 30 хвилин.

Варену картоплю пропустіть через сито, додайте творог і обсмажену цибулю. Приправте сіллю та перцем. Тісто тонко розкатайте, виріжте кружечки, покладіть начинку і скріпіть краї. Вареники варіть у підсоленій воді протягом 3-4 хвилин після того, як вони спливають. Подавайте з маслом або обсмаженою цибулею.

Шніцель або котлета в паніруванні зі свинячої шинки.

Зазвичай подається з картоплею та салатом — популярна страва з покоління у покоління.

Інгредієнти:

- 4 шматки шинки (приблизно 150 г кожен)
- 2 яйця
- 1 склянка панірувальних сухарів
- 1/2 склянки борошна
- Сіль, перець на смак
- Олія або смалець для смаження

Приготування:

Обережно відбийте шматки шинки, посоліть та поперчіть. Обкачайте кожен шматок спочатку у борошні, потім у яйці, а в кінці — в панірувальних сухарях. Смажте на розігрітій олії або смальці, поки з обох сторін шматки стануть золотистими. Подавайте з картоплею та салатом.

Голубці

Це приготоване листя капусти, фаршироване м'ясом і рисом, найпопулярніша страва на сході Польщі.

Інгредієнти:

- 1 головка капусти
- 500 г фаршу (свинячого або змішаного)
- 100 г рису
- 1 цибулина
- 2 столові ложки томатної пасту
- Сіль, перець на смак

Приготування:

Виріжте середину капусти, обшпарте листя підсоленою водою та обережно знімайте його один за одним. Рис відваріть до напівготовності, змішайте з м'ясом та обсмаженою цибулею, приправте сіллю та перцем. На кожному листі капусти викладіть порцію начинки, заверніть боки та скрутіть голубець. Голубці покладіть до каструлі, залийте водою з томатною пастою (до рівня голубців). Готуйте на малому вогні протягом 1,5-2 годин.

Деруни з картоплі

Це смажені картопляні оладки, які подаються з різними додатками.

Інгредієнти:

- 1 кг картоплі
- 1 цибулина
- 2 яйця
- 2 столові ложки борошна
- Сіль, перець на смак
- Олія для смаження

Приготування:

Картоплю та цибулю натріть на тертці з дрібними отворами. Додайте яйця, борошно, сіль і перець на смак. Добре перемішайте. На розігрітій олії смажте деруни з обох сторін до золотистого кольору. Подавайте зі сметаною, цукром або підливою.

Копитка

Це маленькі продовгуваті кнедли з вареної картоплі та пшеничного борошна, популярні в польській кухні. Можна подавати солоними або солодкими. Чудово смакують з різними соусами, наприклад, грибним або сметанним.

Інгредієнти:

- 1 кг вареної картоплі
- 250 г пшеничного борошна
- 1 яйце
- Сіль на смак

Приготування:

Картоплю перетріть через сито, додайте борошно, яйце та сіль. Замісіть тісто. З тіста сформуйте ковбаски і наріжте їх на маленькі кнедли. Варіть у підсоленій воді, поки вони спливають на поверхню. Подавайте з маслом, сметаною або грибним соусом.

Сілезькі кнедлі

Це тип картопляних кнедлів, приготованих з вареної картоплі та картопляного борошна, сформовані в сильно сплюснуті кульки з заглибленням та відварені в підсоленій воді. Сілезькі кнедлі є в списку традиційних продуктів опольського та сілезького воєводств, але відомі у всій Польщі.

Інгредієнти:

- 1 кг вареної картоплі
- 250 г картопляного борошна
- Сіль на смак

Приготування:

Картоплю перетріть через сито. Додайте картопляне борошно і сіль та замісіть тісто. Сформуйте кульки, а в середині кожної зробіть заглиблення пальцем. Кнедлі варіть у підсоленій воді, поки вони спливають. Подавайте з м'ясним соусом або підливою.

Смажений короп

Прісноводні риби — короп, судак, в'юн. Вони є невід'ємною частиною польського різдвяного святкового столу, особливо короп.

Інгредієнти:

- 1 кг філе коропа
- Сіль, перець на смак
- Сік лимона
- Борошно для панірування
- Олія для смаження

Приготування:

Філе коропа полийте соком лимона, приправте сіллю та перцем. Відставте на 30 хвилин. Обвалюйте рибу в борошні та смажте на розігрітій олії, поки риба стане золотистою з обох боків. Подавайте з картоплею та салатом.

Польські десерти дуже різноманітні та багаті на смак. На свята поляки готують випічку, таку як маковик або сирник, а на кожен день або в карнавал часто їдять фаворки.

Пончики

Смажені в олії шматочки пухкого дріжджового тіста. Зазвичай начинені рожевим варенням, кремом або шоколадом, посипані цукровою пудрою або глазур'ю. Традиційно готуються на Жирний Четвер.

Інгредієнти:

- 500 г пшеничного борошна
- 50 г цукру
- 50 г масла
- 250 мл молока
- 25 г свіжих дріжджів
- 4 жовтки
- Щіпка солі
- Рожеве варення, крем або шоколад (для начинки)
- Цукрова пудра або глазур (для декорування)
- Олія для смаження

Приготування:

Дріжджі розчиніть у теплому молоці з ложкою цукру та відставте на 10 хвилин. Борошно просійте в миску, додайте цукор, сіль, жовтки, розтоплене масло і дріжджову суміш. Замісіть еластичне тісто, накрийте та відставте на 1 годину, доки воно підніметься. З тіста сформуйте кульки, начиніть варенням і щільно заліпіть краї. Смажте пончики на розігрітій олії до золотистого кольору, періодично перевертаючи їх. Після охолодження, посипте пончики цукровою пудрою або полийте глазур'ю.

Фаворки

Тонкі та хрусткі печива, посипані цукровою пудрою — традиційні для Жирного Четверга, але популярні також на інші свята. Їх ніжна структура робить фаворки улюбленими ласощами багатьох поляків.

Інгредієнти:

- 300 г пшеничного борошна
- 3 жовтки
- 50 г масла
- 100 мл сметани 18%
- Щіпка солі
- Олія для смаження
- Цукрова пудра (для посипання)

Приготування:

Змішайте всі інгредієнти й замісіть гладке тісто. Загорніть у плівку та відставте на 30 хвилин. Розкачайте тісто дуже тонко, нарежьте прямокутниками, зробіть надріз по центру кожного й продіньте один кінець крізь нього. Смажте фаворки в гарячій олії до золотистого кольору. Викладіть на паперовий рушник та посипте цукровою пудрою.

Рацухи

Пухкі оладки, часто з яблуками чи іншими фруктами — це популярна закуска або десерт. Подаються гарячими та посипаними цукровою пудрою, що робить їх смачною альтернативою млинцям.

Інгредієнти:

- 500 г пшеничного борошна
- 300 мл молока
- 25 г дріжджів
- 2 яйця
- 3 яблука (за бажанням)
- 2 столові ложки цукру
- Щіпка солі
- Олія для смаження
- Цукрова пудра (для посипання)

Приготування:

Дріжджі розчиніть у теплом молоці з цукром та відставте на 10 хвилин. Змішайте борошно, сіль, яйця й дріжджову суміш, доки утвориться густе тісто. За бажанням, додайте нарізані яблука. Відставте на 30 хвилин до підняття тіста. Смажте рацухи на розігрітій олії до золотистого кольору та подавайте посипаними цукровою пудрою.

Маковик

Традиційний пиріг, наповнений маковою начинкою та горіхами, часто посипаний цукровою пудрою або глазур'ю. Особливо популярний під час різдвяних свят.

Інгредієнти:

- 500 г пшеничного борошна
- 25 г дріжджів
- 200 мл молока
- 100 г масла
- 3 яйця
- 100 г цукру
- 500 г макової начинки
- Горіхи (родзинки, волоські, мигдаль)

Приготування:

Дріжджі розчиніть у теплом молоці з ложкою цукру. У мисці змішайте борошно, цукор, яйця, масло та дріжджі. Замісіть гладке тісто й залиште його до підняття. Потім розкатайте, розподіліть макову начинку з горіхами та згорніть. Випікайте при 180°C приблизно 40-50 хвилин. Після охолодження посипте цукровою пудрою або полийте глазур'ю.

Мазурек

Це плоский пиріг, часто прикрашений горіхами та солодкою глазур'ю. Кожен регіон Польщі має свої рецепти на мазурки, що робить їх смак та вигляд різноманітними. Цей пиріг готують на Великдень.

Інгредієнти:

- 250 г пшеничного борошна
- 150 г масла
- 100 г цукрової пудри
- 1 жовток
- Варення, шоколад, горіхи, сухофрукти (для прикраси)

Приготування:

З борошна, масла, цукру та жовтка замісіть пісочне тісто. Загорніть у плівку та помістіть у холодильник на 30 хвилин. Розкатайте тісто та покладіть на деко. Випікайте при 180°C протягом 20 хвилин. Після охолодження прикрасьте варенням, шоколадом і горіхами.

Шарлотка

Пісочне тісто, заповнене тертою яблучною масою, що часто подається зі збитими вершками або морозивом. Класичний десерт на родинні зустрічі.

Інгредієнти:

- 500 г пшеничного борошна
- 250 г масла
- 200 г цукру
- 5 яблук
- 1 чайна ложка кориці

Приготування:

З борошна, масла та цукру замісіть пісочне тісто. Розділіть на дві частини. Яблука натріть на тертці, змішайте з цукром і корицею. Одну частину тіста викладіть на деко, додайте яблука і накрийте другою частиною тіста. Випікайте при 180°C протягом 45 хвилин.

Сирник

Пиріг, виготовлений на основі творогу. Часто подається з різними додатками, такими як родзинки, фрукти, шоколадом або желе. Його кремова консистенція і неперевершений смак роблять сирник дуже популярним у польських родинах.

Інгредієнти:

- 1 кг творогу
- 250 г масла
- 200 г цукру
- 4 яйця
- 100 г картопляного борошна
- Родзинки (за бажанням)

Приготування:

Сир перемеліть двічі та змішайте з маслом, цукром, жовтками й картопляним борошном. Збийте білки до піни та обережно вмішайте у масу. За бажанням, додайте родзинки. Випікайте у формі при 180°C протягом 60 хвилин.

Великодня бабка

Це традиційний високий пиріг, що випікається на свято Великодня у спеціальній формі. Його часто покривають глазур'ю або шоколадною поливкою.

Інгредієнти:

- 500 г пшеничного борошна
- 200 г масла
- 200 г цукру
- 4 яйця
- 1 чайна ложка розпушувача

Приготування:

Масло збийте з цукром, додайте яйця, а потім борошно з розпушувачем. Перекладіть у високу форму для випічки. Випікайте при 180°C протягом 50 хвилин. Після охолодження полийте глазур'ю або шоколадом.

Імбирний пиріг

Ароматний пиріг, часто прикрашений шоколадом або глазур'ю, традиційно випікається на Різдво.

Інгредієнти:

- 500 г пшеничного борошна
- 250 мл меду
- 100 г цукру
- 2 яйця
- 1 столова ложка імбирних спецій

Приготування:

Нагрійте мед з цукром і спеціями, а після охолодження змішайте з борошном та яйцями. Випікайте при 180°C протягом 45 хвилин.

Кутя

Традиційна солодка страва на Святвечір, приготована з пшениці, маку, меду і сухофруктів. Вона символізує мир і достаток та часто подається як перша страва під час святкової вечері.

Інгредієнти:

- 200 г пшениці
- 200 г маку
- 100 г меду
- Сухофрукти

Приготування:

Варіть пшеницю до м'якості. Мак подрібніть двічі. Змішайте пшеницю з маком, медом та сухофруктами. Подавайте охолодженою.

Желе

Фруктовий десерт, часто подається з легкими збитими вершками або свіжими фруктами. Це був популярний десерт у часи Польської Народної Республіки.

Інгредієнти:

- 1 упаковка фруктового желе
- 500 мл води
- Свіжі фрукти
- Збиті вершки

Приготування:

Розчиніть желе у воді, перелийте до десертних келихів. Додайте фрукти та охолодіть у холодильнику. Подавайте зі збитими вершками.

Холодні закуски

В Польщі холодні закуски часто подаються на заходах, сімейних зустрічах чи в інших особливих випадках. Це прості, але смачні закуски, часто основою яких є природні процеси приготування, такі як квашення, мариновання та копчення.

Квашені огірки

Це класична польська закуска. Їх готують шляхом бродіння у воді з сіллю та спеціями. Це популярна закуска на заходах та гарнір до багатьох страв. Квашення огірків з давніх-давен було поширене у польських селах.

Інгредієнти:

- 2 кг свіжих огірків
- 1,5 л води
- 2 столові ложки солі
- 5 зубчиків часнику
- 2 гілочки кропу (з парасольками)
- Кілька листочків хрону
- За бажанням: листя чорної смородини або вишні

Приготування:

Закип'ятіть воду з сіллю та залиште охолонути. Ретельно промийте огірки та щільно укладіть у банки, додаючи часник, кріп і листя хрону. Залийте огірки холодним розсолем так, щоб вони були повністю покриті. Закрийте банки та залиште в теплому місці на кілька днів, щоб розпочалася ферментація. Після цього зберігайте огірки в прохолодному місці.

Желе з м'ясом

Це закуска, котра готується на основі м'ясного бульйону зі свинини або курятини. Подається охолодженою зі шматочками м'яса, моркви та іноді горошком.

Інгредієнти:

- 1 кг свинини (наприклад, рулька, шия) або курятини
- 2 моркви
- 1 корінь петрушки
- 1 маленький селер
- 2 зубчики часнику
- 1 лавровий лист
- 4 горошини запашного перцю
- Желатин (кількість згідно з інструкцією на упаковці)
- Сіль, перець на смак

Приготування:

Варіть м'ясо з овочами та спеціями в приблизно двох літрах води до готовності. Вийміть м'ясо та наріжте на шматочки. Процідіть бульйон і додайте приправи на смак. Розчиніть желатин у гарячому бульйоні згідно з інструкцією. У підготованій формі викладіть шматочки м'яса, нарізану моркву та, за бажанням, горошок. Залийте бульйоном і поставте в холодильник до застудіння.

Маринований оселедець

Класична страва, особливо популярна під час Великого Посту та свят. Подається з цибулею, а також іноді з яблуками або сметаною.

Інгредієнти:

- 500 г філе оселедця (соленого)
- 2 цибулини
- 200 мл рослинної олії
- 1 чайна ложка гірчичних зерен
- 1 чайна ложка перцю горошком
- За бажанням: 1 яблуко або сметана

Приготування:

Замочіть оселедець у воді на кілька годин, періодично замінюючи її. Наріжте філе на шматочки. Цибулю наріжте тонкими кільцями. У банці викладайте шарами оселедець, цибулю та спеції. Залийте олією. Зберігайте в холодильнику принаймні 24 години перед подачею.

Паштет з печінки та м'яса

Подається охолодженим і часто прикрашає святковий стіл. Його можна нарізати на тонкі скибочки та подавати з хлібом чи хреном.

Інгредієнти:

- 500 г курячої печінки
- 500 г свинячого м'яса (наприклад, лопатки)
- 1 морква
- 1 корінь петрушки
- 1 цибулина
- 2 яйця
- 100 г масла
- 1 столова ложка панірувальних сухарів
- Сіль, перець, мускатний горіх на смак

Приготування:

Варіть м'ясо, печінку та овочі до м'якості. Охолодіть. Усе подрібніть в м'ясорубці. Додайте вершкове масло, яйця, панірувальні сухарі та спеції. Викладіть масу у форму та випікайте при 180°C приблизно 60 хвилин. Охолоджений паштет подавайте з хлібом та хреном.

Кашанка

Традиційна польська страва виготовляється з каш, крові та потрохів. Може подаватися в різних варіантах, часто з цибулею. Це яскравий приклад багатства регіональної польської кухні.

Кашанка з цибулею

Інгредієнти:

- 500 г кашанки
- 2 цибулини
- 2 столові ложки олії
- Сіль і перець на смак

Приготування:

Цибулю наріжте півкільцями та обсмажте на олії до золотистого кольору. Додайте нарізану кашанку. Смажте на середньому вогні, поки вона добре прогріється і стане трохи хрумкою. Подавайте у гарячому вигляді з хлібом або картоплею.

Компот

Охолоджуючий фруктовий напій, найчастіше приготований із сезонних фруктів, що робить його ідеальним для літньої спеки. У Польщі компот часто подають до столу під час різних свят та сімейних зустрічей.

Інгредієнти:

- 500 г фруктів (наприклад, яблука, сливи, вишні, полуниця)
- 1 л води
- 2-3 столові ложки цукру (або більше, на смак)
- За бажанням: кориця, гвоздика

Приготування:

Фрукти помийте, великі наріжте на шматочки. Доведіть воду з цукром та приправами до кипіння. Додайте фрукти і варіть на повільному вогні 10-15 хвилин. Відставте каструлю до охолодження. Компот подавайте прохолодним.

Урок 28

Полонія в Україні

Під час цього уроку ви дізнаєтеся основну інформацію про полонію та полонійні організації в Україні. Ми представимо вам видатних поляків, пов'язаних з Україною, а також розповімо про діючі тут польську діаспору.

Станом на жовтень 2023 року, в Україні офіційно проживало від 400 до 500 тисяч поляків та осіб польського походження. Найбільша концентрація полонії є зосередженою в західній частині країни, зокрема у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях. У таких містах, як Львів, Івано-Франківськ і Тернопіль, проживає численна кількість поляків, що є наслідком історичних зв'язків цих територій з Польщею.

Полонійні фестивалі в Україні:

Фестиваль польської культури у Львові зазвичай проходить влітку. Його метою є популяризація польської культури через концерти, художні виставки, майстер-класи та літературні презентації. Фестиваль приваблює як поляків, котрі проживають в Україні, так і туристів, зацікавлених у польській культурній спадщині.

День Полонії в Івано-Франківську — щорічна подія, організована місцевими організаціями поляків. Має на меті інтеграцію польської громади та популяризацію польської культури в регіоні. На цьому заході також проводяться лекції, конкурси та художні виступи, які підкреслюють внесок полонії в культурне життя міста.

Фестиваль польської пісні в Житомирі проходить щороку та має на меті популяризацію польських пісень серед полонійної спільноти. Ця подія сприяє виявленню та просуванню молодих музичних талантів, а також підтримці польських музичних традицій в Україні.

Видатні поляки, пов'язані з Україною:

- **Ігнацій Ян Падеревський** (1860–1941) — народжений в Курилівці польський піаніст, композитор, борець за незалежність, державний діяч і політик. Як прем'єр-міністр та міністр закордонних справ Польщі відіграв ключову роль в здобутті Польщею незалежності, а його концертна діяльність принесла славу польській культурі на міжнародній арені.
- **Юліуш Словацький** (1809–1849) — народжений в Кременці польський поет, драматург та епістоляр, провідний представник

польського романтизму. Поряд з Міцкевичем та Красінським входить до числа Національних Пророків, а його творчість, наповнена символікою та патріотизмом, надихає до сьогодні нові покоління поляків.

- **Станіслав Лем** (1921–2006) — народжений у Львові видатний польський письменник і філософ, один з найважливіших творців наукової фантастичної літератури. Автор всесвітньо відомих творів «Солярис» та «Зіркові щоденники», які завоювали міжнародне визнання за глибокі роздуми про природу людини та технології.
- **Марія Конопніцька** (1842–1910) — народжена в Сувалках польська поетеса, новелістка та громадська діячка епохи реалізму. Авторка патріотичної пісні «Рота», що стала символом національної ідентичності, а також винахідниця терміну «Полонія» - польської діаспори. Похована на Личаківському цвинтарі у Львові, що свідчить про її тісні зв'язки з цією місцевістю.
- **Казимир Малевич** (1879–1935) — народжений в Києві польський художник і теоретик мистецтва, основоположник супрематизму - одного з ключових напрямків авангарду. Його легендарний «Чорний квадрат» революціонував мистецтво ХХ століття, ставши іконою абстракції та сучасності.
- **Марія Канєвська** (1911–2005) — народжена в Києві польська режисерка, сценаристка та актриса, відома адаптацією літератури для молоді, таких як «Сатана з сьомого класу» (1960). Її творчість значно вплинула на розвиток польської кінематографії в повоєнні роки, сприяючи популяризації національного кіномистецтва.
- **Владислав Городецький** (1863–1930) — народжений в Шолудках польський архітектор, який працював переважно в Києві, відомий як «Гауді Сходу». Його найвизначніші роботи, зокрема Будинок з Химерами та костел святого Миколая, поєднують витонченість сецесії з елементами еkleктики, що надає їм унікальний характер.
- **Вільгельм Котарбінський** (1848–1921) — народжений в Неборові видатний польський художник, пов'язаний з Києвом і Санкт-Петербургом. Працював над фресками в соборі святого Володимира в Києві та створював ілюстрації релігійної тематики, зокрема «Священного Письма». У 1915 році

Академія мистецтв у Санкт-Петербурзі вшанувала його званням академіка за значний внесок у розвиток мистецтва.

- **Вільгельм Куликовський** (1876–1940) — засновник і редактор журналу «Київський щоденник» (1906–1919), котрий популяризував польську культуру та національні справи в Києві. Він також був активним громадським діячем, ініціюючи освітні та культурні проекти для зміцнення польської ідентичності в регіоні.

Серед пам'яток, пов'язаних з польською історією в Україні, варто відзначити:

Замок у Золочеві - ренесансна фортеця, котра виконувала важливі оборонні функції.

Музей у Кременці - місце, пов'язане з життям та творчістю видатного польського поета Юліуша Словацького.

Костел Бернардинів у Тернополі - цінна історична святиня з багатовіковою традицією.

Замок у Підгірцях - видатна ренесансна резиденція польських магнатів.

Монастир кармелітів у Бучачі - важлива пам'ятка польської історичної спадщини в Україні.

Стрийська ратуша - історична будівля міської адміністрації польського періоду.

Дім Баторі в Городлі - місце паломництва, пов'язане з історією Польщі.

Кафедральний собор в Олеську - місце народження короля Яна III Собеського.

Латинський кафедральний собор у Львові - важливий центр польського духовного та культурного життя.

Личаківський цвинтар у Львові - місце спочинку багатьох відомих поляків, зокрема художників та військових.

Варто також підкреслити локації, пов'язані з Польщею в самому Києві:

Костел святого Олександра,

Пам'ятник Іоанну Павлу II (територія Посольства Ватикану),

Будинок з химерами,

Пам'ятник Юліушу Словацькому,

Костел святого Миколая в Києві,

Військовий цвинтар - Биківня.

Інституції в Україні, пов'язані з Польщею:

Спілка поляків в Україні – це організація, яка має на меті підтримку польської громади та популяризацію польської культури й мови. Вона діє головним чином у західних областях України, зокрема у Львові, Івано-Франківську та Тернополі. Організація об'єднує поляків та осіб польського походження, залучаючи їх до культурних, освітніх та соціальних заходів.

Фонд «Допомога полякам на Сході» працює на благо поляків та осіб польського походження, які проживають у країнах колишнього СРСР, пропонуючи підтримку в галузі освіти, культури та соціальної інтеграції. Організація реалізує різні проєкти, такі як стипендії, культурні майстер-класи та консультаційні програми, спрямовані на зміцнення національної ідентичності і поліпшення якості життя поляків на Сході.

Польський інститут у Києві – це дипломатична установа, яка популяризує польську культуру, історію та мову в Україні. Він організовує різноманітні культурні заходи, такі як виставки, концерти та лекції, а також підтримує співпрацю між Польщею та Україною в різних сферах.

Київський щоденник – польськомовна газета, котра видається в Україні та інформує поляків про найважливіші культурні, соціальні й політичні події в країні. Видання має на меті інтеграцію польської громади в Україні та популяризацію польської культури та традицій у регіоні.

Також слід згадати такі організації: **Товариство польської культури ім. А. Міцкевича у Львові, Польське історичне товариство в Україні, Фонд «Полонія», Товариство друзів Львова та Кресів.**

Урок 29

| Біографія

Цей урок підготує вас до того, як найкраще представити себе перед Консулом, щоб отримати Карту Поляка. Ми продемонструємо Вам окремі етапи бесіди, характерні вирази і словосполучення, та прикладові питання. Після цього допоможемо навчитися на них правильно відповідати.

Стратегія успішної бесіди для отримання Карту Поляка складається з чотирьох етапів:

- I. Автопрезентація: тобто розповідь про те, хто ви, звідки ви походите, чим займаєтеся, вашу професію.
- II. Історія вашої «польськості»: тобто, розповідь про ваших предків та збереження польських традицій у родині.
- III. Презентація себе та своїх інтересів. На цьому етапі потрібно описати свою родину та свої плани на майбутнє, пов'язані з Польщею.
- IV. Мотивація, тобто відповідь на запитання, чому ви претендуєте на Карту Поляка.

I. Автопрезентація: хто ви, звідки походите, яка ваша професія?

Прикладові питання можуть звучати так:

A

Proszę się przedstawić

(Прошу вас представитися:)

Jak się Pani/Pan nazywa? (Яке у вас прізвище?)

Proszę podać Pani/Pana godność.

(Будь ласка, назвіть своє ім'я та прізвище.)

Відповідь може бути такою:

Nazywam się... (Мене звати...)

Mać na imię... (Мене звуть...)

B

Kim Pani lub Pan jest z pochodzenia?

(Хто ви за походженням?)

Jakie ma Pani lub Pan obywatelstwo?

(Яке у вас громадянство?)

Obywatelem jakiego państwa jest Pani lub Pan?

(Громадянином якої країни ви є?)

Jaka jest Pani lub Pana narodowość?

(Яка у вас національність?)

Це головне питання під час кожної розмови. Відповідаючи, ми повинні пам'ятати, що національність та громадянство – це різні поняття.

Jestem obywatelką/obywatelem... (Я є громадянкою/громадянином...) **Ukrainy/ Białorusi/ Stanów Zjednoczonych Ameryki/ Kanady/ Brazylii/ Argentyny/ Australii,** (України/ Білорусі/ Сполучених Штатів/ Америки/ Канади/ Бразилії/ Аргентини/ Австралії)

АЛЕ! Jestem też Polakiem lub Polką!

(Я також є поляком чи полькою!)

C

Ile ma Pani/Pan lat?

(Скільки вам років?)

W którym roku Pani/Pan się urodził/a?

(В якому році ви народилися?)

Приклад відповіді:

Mać ... lat.

(Мені... років.)

Urodziłem/łam się w roku...

(Я народився/народилася у ... рік)

D

Skąd Pani lub Pan jest?

(Звідки ви?)

Skąd Pani lub Pan przyjechała/ł?

(Звідки ви приїхали?)

Gdzie Pani lub Pan mieszka?

(Де ви живете?)

Приклад відповіді:

Przyjechałam/łem z... /Jestem z...

(Я приїхала/приїхав з... / Я з...)

Mieszkam w... nazwa miejsca

(Я живу в ... назва міста)

Moje miejsce zamieszkania to...

(Моє місце проживання – це...)

E

Gdzie się Pan/Pani urodził/a?

(Де ви народилися?)

W jakim mieście Pan/Pani się urodził/a?

(В якому місті ви народилися?)

Відповідаємо:

Urodziłem się w..., ale mieszkam w... jeżeli miejsce zamieszkania różni się z miejscem urodzenia.

(Я родом з... Я народився/народилася в..., але мешкаю в... якщо місце проживання відрізняється від місця народження)

F

Czy Pani/Pan mieszka w Polsce na stałe?

(Ви живете в Польщі постійно?)

Gdzie Pani/Pan mieszka?

(Де ви живете?)

Це питання виникає, зокрема, коли розмова відбувається на території Польщі, а не в країні постійного проживання. Залежно від ситуації ми можемо відповісти:

Mieszkam w Polsce od... lat.

(Я живу в Польщі вже... років.)

Nigdy nie byłem/byłam w Polsce.

(Ніколи не був / була в Польщі.)

Całe życie mieszkam w...

(Все життя живу в...)

II. Історія «польськості» ваших предків та особиста розповідь про збереження польських традицій у родині — це другий етап розмови.

Нижче наведені прикладові питання:

A

Jakie ma Pani/Pan pochodzenie?

(Яке у вас походження?)

Відповідь повинна акцентуватися саме на польському походженні:

Mat polskie pochodzenie! Jestem w połowie Polką/Polakiem, w połowie...

(Я маю польське походження! Я наполовину полька/поляк, наполовину...)

B

Gdzie mieszkali Pani/Pana przodkowie?

(Де мешкали ваші предки?)

Skąd pochodzi Pani/Pana rodzina?

(Звідки походить ваша родина?)

Оскільки це питання завжди виникає під час розмови, радимо дізнатися якомога більше про походження родини ще до бесіди. Відповідь може починатися зі слів:

Moji przodkowie pochodzą z...

(Мої предки походять з...)

Moja rodzina pochodzi z...

(Моя родина походить із...)

Moja polska rodzina mieszkała w...

(Моя польська родина жила в...)

C

Czy w miejscowości, skąd pochodzi Pani/Pan rodzina, mieszkali Polacy?

(Чи проживали поляки в місцевості, звідки походить ваша родина?)

Czy te tereny były kiedyś zamieszkiwane przez Polaków?

(Чи мешкали поляки на цих територіях раніше?)

Якщо так, варто зазначити:

W tej miejscowości od zawsze/również mieszkali Polacy.

- Це корисно знати!
Для того, щоб оновити свої знання про числа і цифри, рекомендуємо ознайомитися з наведеною нижче таблицею, а також записати польською всі дати, пов'язані з вашою автопрезентацією, дізнатися їхню вимову та запам'ятати:

	1-10	11-19	20, 30...100	100, 200...1000
1	jeden	jede - naście	-	sto
2	dwa	dwa - naście	dwa - dziesięcia	dwie - ście
3	trzy	trzy - naście	trzy - dziesięci	trzy - sta
4	cztery	czter - naście	czter - dziesięci	cztery - sta
5	pięć	pięt - naście	pięć - dziesiąt	pięć - set
6	sześć	szes - naście	sześć - dziesiąt	sześć - set
7	siedem	siedem - naście	siedem - dziesiąt	siedem - set
8	osiem	osiem - naście	osiem - dziesiąt	osiem - set
9	dziewięć	dziewięt - naście	dziewięć - dziesiąt	dziewięć - set
10	dziesięć	-	sto	tysiąc

(У цій місцевості завжди/також жили поляки.)
Te tereny zawsze były zamieszkiwane przez Polaków.

(Поляки завжди заселяли ці території.)

D

Kto w Pani/Pana rodzinie był Polakiem?

(Хто у вашій родині був поляком?)

Kiedy i gdzie urodzili się Pani/Pana przodkowie?

(Коли і де народилися ваші предки?)

Jakiego wyznania był/ła Pana/Pani przodek/przodkini?

(Якого віросповідання був/була ваш предок/предкиня?)

Відповідь повинна бути однозначною:

Mój dziadek był Polakiem.

(Мій дідусь був поляком.)

Moja babcia była Polką.

(Моя бабуся була полькою.)

Moi pradziadkowie byli Polakami.

(Мої прадіди були поляками.)

On/ona urodził się/urodziła się we wsi...

(Він/вона народився/народилася в селі...)

Moja babcia była katoliczką.

(Моя бабуся була католичкою.)

Moi przodkowie byli wyznania katolickiego.

(Мої предки були католиками.)

Якщо ви не знаєте, якого віросповідання були ваші предки, це варто з'ясувати перед розмовою.

E

Jakie dokumenty świadczą o przynależności od narodowości polskiej?

(У яких документах може бути зафіксована польська національність?)

Дуже важливо знати польські назви документів, які є основою для подання заяви на отримання Карти Поляка. Це можуть бути, зокрема:

- **Akt urodzenia** (Свідоцтво про народження)
- **Akt małżeństwa** (Свідоцтво про шлюб)
- **Akt zgonu** (Свідоцтво про смерть)
- **Księgi gospodarcze** (Погосподарські книги)
- **Akt naturalizacyjny** (Свідоцтво про натуралізацію)
- **Spisy ludności/mieszkańców** (Перепис або список мешканців)
- **Książeczka wojskowa** (Військовий квиток)

F

Kim był Pana/Pani przodek z zawodu?

(Ким за професією був ваш предок?)

Відповідаємо:

Moja babcia pracowała jako...

(Моя бабуся працювала...)

Mój dziadek był... rolnikiem/ inżynierem/ muzykiem...

(Мій дідусь був ... фермером/інженером/музикантом...)

G

Jakie polskie rodzinne święta i tradycje kultywowane są w Pani/Pana domu?

(Які польські родинні свята і традиції зберігаються у вашому домі?)

Czy Pani/Pana rodzina obchodzi polskie święta i tradycje?

(Чи ваша родина зберігає польські свята та традиції?)

Щоб повністю відповісти на це питання, рекомендуємо повторити уроки 23-26 нашого КУРСУ.

Приклад відповіді:

Moja rodzina obchodzi Boże Narodzenie według kalendarza katolickiego...

(Моя родина святкує Різдво за католицьким календарем...)

Podczas Wigilii (24 grudnia) spożywamy świąteczną wigierzę i kładziemy siano pod obrus...

(Під час Святвечора (24 грудня) ми їмо святкову вечерю та кладемо сіно під скатертину...)

Podczas świąt Wielkanocnych obowiązkowo jemy żurek i przygotowujemy koszyk wielkanocny do święcenia...

(На Великдень ми обов'язково їмо журек (польський кислий суп) і готуємо великодній кошик для його освячення...)

H

Jakie polskie obyczaje występują w Pani/Pana rodzinie?

(Які польські звичаї існують у вашій родині?)

Приклад відповіді:

U pradziadka na drzwiach wejściowych do domu zawsze było napisano kredą: K+M+B, zmieniał się tylko rok...

(У мого прадіда на дверях завжди було написано крейдою: K+M+B (імена трьох царів: Каспара, Мельхіора та Бальтазара), змінювався лише рік...)

Świętujemy Dzień Flagi Polskiej, wywieszając ją przed wejściem do naszego domu rodzinnego...

(Ми святкуємо День Прапора Польщі, вивішуючи його перед входом до нашого родинного дому...)

Uczę swoje dzieci śpiewać polskie kolędy...

(Я навчаю своїх дітей співати польські колядки...)

I

W jakim języku mówi Pan/Pani w rodzinie?

(Якою мовою ви говорите в родині?)

Czy Pana/Pani przodkowie mówili po polsku?

(Чи ваші предки говорили польською?)

Czy Pana/Pani przodkowie uczyli dzieci mówić po polsku w domu rodzinnym?

(Чи ваші предки вчили дітей говорити польською?)

Серед запропонованих відповідей:

W domu mówimy po polsku oraz po...

(Вдома ми говоримо польською та...)

Moi przodkowie zawsze mówili między sobą po polsku. (Мої предки завжди говорили один з одним польською.)

Nauczyłem/łam się języka polskiego od mojego dziadka/mojej babci... (Я вивчав/вивчала польську мову зі своїм дідусем/бабусею...)

Język polski jest moim językiem ojczystym.

(Польська мова — моя рідна мова.)

J

Jakie miejsca związane z Polską lub historią Polski znajdują się w Pani/Pana mieście/regionie?

(Які місця, пов'язані з Польщею або історією Польщі, знаходяться у вашому місті/регіоні?)

Прикладові відповіді:

W Kijowie znajduje się pomnik Jana Pawła II...

(У Києві знаходиться пам'ятник Йоанну Павлу II...)

W Brześciu znajduje się Zamek Brzeski - historyczna twierdza... (У Бресті знаходиться Брестська фортеця — історичний комплекс...)

W Chicago znajduje się znana, polska dzielnica - Jackowo... (У Чикаго є відомий польський район — Яцково...)

W Rio de Janeiro znajduje się Klub Polski - miejsce spotkań polskiej społeczności...

(У Ріо-де-Жанейро знаходиться Польський клуб — місце зустрічей польської громади...)

III. Презентація своєї родини, інтересів та планів, пов'язаних з Польщею.

A

Czym Pani/Pan planuje zajmować się w Polsce?

(Чим ви плануєте займатися в Польщі?)

Czy widzi Pani/Pan swoją przyszłość w Polsce?

(Чи уявляєте ви своє майбутнє в Польщі?)

Відповіді повинні наголошувати на аспектах інтеграції з польським суспільством, поглибленням своєї «польськості». Рекомендується не торкатися тем, пов'язаних з фінансовими питаннями.

Chcę zwiedzić Polskę...

(Я хочу відвідати Польщу...)

Chcę pokazać swoim dzieciom polskie muzea i opowiedzieć o polskiej historii...

(Я хочу показати своїм дітям польські музеї та розповісти про польську історію...)

Planuję związać swoje życie z Polską...

(Планую пов'язати своє життя з Польщею...)

Chcę integrować się z polskim społeczeństwem oraz dążyć do bycia częścią lokalnej społeczności. (Я хочу інтегруватися з польським суспільством та прагну стати частиною місцевої громади.)

(Я хочу інтегруватися з польським суспільством та прагну стати частиною місцевої громади.)

B

Перед розмовою рекомендуємо повторити тему назв родинних стосунків. У випадку, якщо вас попросять розповісти про вашу родину, Ви можете відповісти наступним чином:

Moja rodzina to... (Моя родина — це...)

Mat męża/żonę, dzieci...

(У мене є чоловік/дружина, діти...)

Mieszkam z rodzicami/dziećmi/u krewnych...

(Я живу з батьками/дітьми/у родичів...)

Ось короткий перелік назв окремих членів родини:

- **Matka, mama** (Мати, мама)

- **Ojciec, tata** (Батько, тато)

- **Córka** (Дочка)

- **Syn** (Син)

- **Rodzic, rodzice** (Батьки)

- **Babacia** (Бабуся)

- **Dziadek** (Дідусь)

- **Wnuk, wnuczka** (Внук, внучка)
- **Brat** (Брат)
- **Siostra** (Сестра)
- **Rodzeństwo** (Рідні брати та сестри)
- **Kuzyn, kuzynka** (Кузен, Кузина)
- **Ciotka, ciocia** (Тітка)
- **Wujek** (Дядько)
- **Bratanek, bratanica**
(Племінник, племінниця - по лінії брата)
- **Siostrzeniec, siostrzenica**
(Племінник, племінниця - по лінії сестри)
- **Mąż** (Чоловік)
- **Żona** (Дружина)
- **Małżeństwo** (Подружжя)
- **Małzonek** (Чоловік)
- **Małżonka** (Дружина)
- **Naręczony, naręczona** (Наречений, наречена)
- **Panna** (Дівчина)
- **Kawaler** (Хлопець)
- **Teść** (Тесть)
- **Teściowa** (Теща)
- **Zięć** (Зять)
- **Synowa** (Невістка)

C

Jak Pani/Pan spędza swój czas wolny?

(Як ви проводите свій вільний час?)

Czym Pani/Pan zajmuje się na co dzień?

(Чим займається щодня?)

Приклади відповідей:

Moje hobby to... (Моє хобі — це...)

Lubię uprawiać sport... (Я люблю займатися спортом...)

Moją pasją jest... na przykład czytanie książek, podróżowanie (Моя пристрасть — це ... (наприклад, читання книг, подорожі).

Uwielbiam na co dzień robić...

(Я обожнюю... (наприклад, готувати, малювати, кататися на велосипеді).

Відповідаючи на ці питання, варто дізнатися більше про польську культуру: кіно, літературу, мистецтво, а також про відомих польських особистостей зі світу спорту чи науки. Отриману інформацію можна використати у своїй відповіді. Рекомендуємо пройти уроки 20-22 нашого КУРСУ.

D

Kim Pan/Pani jest z zawodu?

(Яка у вас професія?)

Можливі варіанти відповіді:

Jestem z zawodu... (Я за професією...)

Pracuję jako... (Я працюю...)

E

Czy był Pan/Pani kiedykolwiek w Polsce?

(Чи бували ви коли-небудь у Польщі?)

Jakie miasta/zabytki Pan/Pani zwiedzał/a?

(Які міста/архітектурні пам'ятки ви відвідували?)

Відповідь може змінюватися залежно від ситуації.

Наприклад:

Byłem/łam w Polsce ... razy... w ... roku.

(Я був/була в Польщі [кількість] разів у [року].)

Mieszkam w Polsce od...(Я живу в Польщі з...)

Nigdy nie miałem/miałam okazji zwiedzić Polski, ale tam to w planach...

(Ніколи не мав/мала можливості відвідати Польщу, але планую в майбутньому...)

Пам'ятайте:

Варто підготуватися до такої розмови і дізнатися більше про польські міста та історичні пам'ятки. Рекомендуємо також урок 4 нашого КУРСУ.

IV. Чому ви претендуєте на Карту Поляка?

A

Dlaczego Pan/Pani ubiega się o Kartę Polaka?

(Чому ви претендуєте на Карту Поляка?)

W jakim celu Pan/Pani chce uzyskać Kartę Polaka? (З якою метою ви хочете отримати Карту Поляка?)

Відповідь має бути чіткою та аргументованою:

Ubiegam się o Kartę Polaka, ponieważ:

(Я претендую на Карту Поляка, тому що:)

- **chcę potwierdzić swoją polską narodowość i dać tę możliwość moim dzieciom.**

(хочу підтвердити свою польську національність і передати цю спадщину своїм дітям.)

- **chcę, żeby moje dzieci i potomkowie mieszkali i rozwijali się na ziemi swoich przodków.**

(хочу, щоб мої діти та нащадки жили й процвітали на землі своїх предків у Польщі.)

- **chcę mieć udokumentowane potwierdzenie mojej „polskości”, a Karta Polaka jest takim potwierdzeniem.**

(хочу мати документальне підтвердження моєї „польськості”, і Карта Поляка є таким підтвердженням.)

B

Dlaczego wcześniej nie ubiegał się Pan/ubiegała się Pani o Kartę Polaka? (Чому ви раніше не претендували на Карту Поляка?)

Dlaczego po tylu latach od wprowadzenia ustawy chce Pan/Pani mieć Kartę Polaka? (Чому після стількох років з моменту прийняття закону ви вирішили отримати Карту Поляка?)

Czemu teraz podjął Pan/podjęła Pani decyzję o uzyskaniu Karty Polaka? (Чому саме зараз ви прийняли рішення про отримання Карту Поляка?)

У такому випадку варто індивідуально подумати про причини свого рішення, проте найчастіше дають такі відповіді:

- Для громадян країн пострадянського простору, оскільки можливість отримання Карту Поляка з'явилася ще в 2008 році, відповідь може бути така:

Chcę uhonorować pamięć swoich przodków, którzy odeszli w ostatnim czasie.

(Хочу вшанувати пам'ять своїх предків, які нещодавно пішли з життя.)

Pracowałem/łam za granicą i nie mogłem/łam się tym zająć, ponieważ byłem/łam daleko od domu.

(Я працював/працювала за кордоном і не міг/могла цим зайнятися, тому що був/була далеко від дому.)

Nie miałem/łam wystarczających dokumentów, ale teraz je uzyskałem/łam i chcę mieć potwierdzenie mojej „polskości”.

(У мене не було достатньо документів, але тепер я їх отримав/отримала і хочу підтвердити свою „польськість”.)

- Для громадян інших країн (не пострадянських) відповідь може бути така:

Do 2019 roku Kartę Polaka wydawano tylko dla obywateli krajów postsowieckich. (До 2019 року Карту Поляка могли отримати лише громадяни країн пострадянського простору.)

Dopiero teraz dowiedziałem/łam się o zmianie ustawy dotyczącej Karty Polaka, dlatego chcę potwierdzić swoją przynależność do Narodu Polskiego.

(Тільки тепер я дізнався/дізналася про зміни в законі щодо Карту Поляка, тому хочу підтвердити свою приналежність до Польського народу.)

Nie miałem/łam wystarczających dokumentów, ale teraz uzyskałem/łam i chcę mieć potwierdzenie mojej „polskości”.

(У мене не було достатньо документів, але тепер я їх отримав/отримала і хочу підтвердити свою „польськість”.)

C

Co dla Pani/Pana oznacza przynależność do Narodu Polskiego?

(Що для вас означає приналежність до Польського народу?)

Можливі відповіді:

Przynależność do Narodu Polskiego to między innymi (Приналежність до Польського народу — це, зокрема):

- **posiadanie polskich przodków...**

(наявність польських предків...)

- **kultywowanie polskich tradycji i obyczajów...** (дотримання та шанування польських традицій і звичаїв...)

- **zainteresowanie polską historią i kulturą...**

(зацікавленість польською історією та культурою...)

- zaangażowanie w działalność społeczną na rzecz polskiej mniejszości narodowej za granicą...
(участь у громадській діяльності на користь польської національної меншини за кордоном...)

- Рекомендуємо прочитати зразкові біографії осіб, які отримали Карту Поляка, та скористатися нашими порадами.

Бажаємо успіху під час співбесіди!!

Ваш шлях до Карт Поляк

Електронний
посібник для
підготовки до
співбесіди на
Карту Поляка

Автор: Your Roots in Poland
Номер ISBN: 978-83-976659-2-7
Copyright © Your Roots in Poland 2025

Всі права захищені.

Цю роботу або будь-яку її частину заборонено відтворювати, обробляти або поширювати будь-яким способом за допомогою електронних, механічних, копіювальних, записуючих чи інших пристроїв, а також заборонено зберігати у будь-яких інформаційних системах без попередньої письмової згоди автора.

ISBN 978-83-976659-2-7

9 788397 665927

